דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

סרגילין לאכול נשף המשודה לקנות דרך תענוג בעליהם בעיני הבריות: לעיני העמים. שחכמה לדבריו בהילוך המה והמזלות שממידין כדבריו שנה זו שכומה והיא כן לפי הטעה המתחלת לשמש בכיסת המזה נאומו מזל:

פרק רביעי

בן זומא. לפי שלא הארוך ישיש ולא נסמך עיקרא רבי היו קורין לאומו פל שם אביו. וכן בן עזאי ובניהם שמעון: איזהו חכם. הכי קאמר איזהו חכם שראוי שיתהלל בחכמתו: הלומד מכל אדם. ואעפ"י שהוא קטן ממנו שכיון שאינו חס על כבודו ולומד מן הקטנים. מבריס הדברים שחכמתו הוא לש"ש ולא להתיהר ולהתפאר בה: שנאמר מכל מלמדי השכלתי. וסיפא דקרא כי עדותיך שיחה לי כלומר שייתי לומד תורה מכל מלמדי ומשלו מן הקטנים ממני ולא שייתי חושש לכבודי. כי עדותיך שיחה לי שכל שומתי היתה לשמים בלבד. וכן איזהו גבור שראוי שיתהלל בגבורתו: הכובש את יצרו. שנאמר טוב אדם מלכד עיר. הכי הוי שיבושא דקרא טוב אדם מלכד עיר הגבורה של כבוש היצר. לא מלד רשות הטבע וכן מושל ברוחו כשבא מלוכד עיר. מן המלך שלאחר שכבש את העיר ובאו לידו האנשים המורדים בו. מושל ברוחו ואינו הורגן: איזהו עשיר. שראוי לו להתהלל בעשרו. שמחת בחלקו: איזהו מכובד. לפי שלשה דברים טובים הלו שמכבדו לעיל שהם החכמה והגבורה והעושר. הזוכה בהם הוא נכבד מעצמו בעיני אלהים ואדם. ואף אם הבריות לא יכבדוהו בעבורם לכך מכבד התנא לזה ואמר מי שיש בו המדות הללו והוא נכבד בעצמו מה יעשה ויהיה מכובד מאחרים יכבד את הבריות: כי מכבדי אכבד. והדברים קל וחומר ומה הקב"ה שהוא מלך הכבוד וכל מה שברא בעולמו לא ברא אלא לכבודו מכבד את מכבדיו. ק"ו לבשר ודם: ובוזי יקלו. למדנו עונשנותו של הקב"ה. לא אמר ובוזי הקלל אלא יקלו מעצמם. ובכבוד הצדיקים הקפיד יותר שנאמר ומקללך אאור: נהנו מרועה אחד. ודרש לה שאם שמעת איזה דבר הורה שהאלך ואפילו מפי קטן שבישראל תכבדו כאילו שמעת מפי אחד וכדמסיק אין אחד אלא הקב"ה: הכמה. תורה: שמעמיד עצמו ערוס עליה. שפירש מכל עסקיו ונעשה עליה עמי ומסר כל ל"ח שמשים עצמו ערוס עליה נרסינן* שמעריס שיתקיים תורתו לקבוץ על יד ולנמוד מכל אדם: מלין תמצא. מן המעטי כאלין תמצא: כשהוא חיש. כשהוא בחור בכחו כלומר ממהר להכיר בורתו קודם ימי הזקנה: כאיש. גבור: זוכה את יצרו. לאחר שהשיתו לחטוא הוא זוכה והורגו וחב בחטוכה ומתודה עליו. שני מי"ן דרים לשני כבודים: אוי לי מיוצרי. אם אלך אחרי יצרי ואם לא אלך אחריו: אוי לי מיצרי. המיצני בהרהורים: מה יתאונן. מה יצר מאותו מה מועיל אמיות לאדם לסמוך על כך מלהזהר בילדו כל זמן שהוא חי צריך להיות גדר על הפלוא שאל"כ יהא יצרו נוכר עליו ויהפילנו: יצר. אם יצר מאותו מרחיקו ממנו לגמרי ממעם יביבת העולם ואם מקרבו לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה: חמוק ואמה. דעתן קלה ואם תדמה אותם

תורה אור ג דברים ד: א תהלים קיט: ב משלי מז: ג תהלים קכח: ד שמואל א ב: ה קהלת יב: ו ישעיה כג: ז שם: ח דברים יא: ט משלי ח: י איוב כח: כ ש"א יז: ל איוב ג: מ תהלים קיג: נ שם ד: ס שם ג: ע דברים יא: פ מלאכי א: צ איכה ג:

א) עי' (נדרים מ"ח) מרבי חייא שכח שיפא אפי כלכם והכון לגיור אותם מקלקל ע"ש: ב) עי' (מגילה ט"ז) ולגבורה זה כמתגבר על יצרו, וכמ' (יומא מ"ח) אליכם אישים אקרא אמר רבי ברכיה אלו ב"ח שיובבים ודומים כנשים ומשים גבורה כאנשים. עי' (ב"מ ל"ב) אוכב לפרוק ובוזה לעטון מנוס בשונא כמי שיכוף את יצרו: ועי' לשל בב"ב מ"ח בפיסקא ויצר הרע ולקמן בס"ס מ"ב בפיסקא וגבור כאלי:

שיבא אל האגרת הזאת ויקרא אותה ויקיים כל מה שכתוב בה יבא ויטול להם מזונות מלפני המלך כך הן ישראל דומין בעוה"ז ובעוה"ב בדברי תורה כיון שבא אדם לידי מקרא והעלה ומלמד מכן ירחת שמים ומעשים טובים הם זכין ומפרנסין ומכלכלין אותן עד שיכנסו לבית עולמן שנאמר והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו (חגיגה דבי אליהו רבה פרשה י"ד):

פרק רביעי

איזהו חכם הלומד מכל אדם. הוי כל המקנאים לומר לקטן השקט מיס כך דברי תורה אין הגדול מתקנאים לומר לקטן למדני פרק אחד או הלכה אחת (שוח"ט פרשה ח):

והיה כעין שאול. ר' שמואל בר רב יצחק היה שואל עצמו מהבורה לחבורה כדי לקיים מכל תלמדי השכלתי (שם): מכל תלמדי השכלתי מהו מכל תלמדי צריך אדם שיהיו לו חברים ותלמידים בתורה שאם שכח ד"א שואל לחבריו ומזכירים אותו וכן הוא אומר טובים השנים מן האחד גם אם ישכבו שנים והם להם כי אם יפולו האחד יקים את חברו לכך נאמר מכל תלמדי השכלתי (שם ס' קי"ט): איזהו גיבור כל הכובש יצרו מעלין עליו כאילו כבש עיר מליאה גבורים שנאמר עיר גבורים עלה חכם ואין גבורים אלא גבורי תורה שנאמר גבורי כח עושי דברו וי"א מלאכי השרת שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו' ויש אומרים מי שעשה שונאו אוהבו (אדר"נ פכ"ג):

ירא את ה'. התליבהו עליך ד"א תלוך על יצר הרע שנקרא מלך שנאמר וכא אליה מלך גדול (במ"ר פט"ו):

אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'. ר' אבא בר ירמיה בשם ר"מ אמר זה שממליך יצר טוב על יצר הרע דכתיב-ב' ושמרהו מיצר הרע (ויק"ר פל"ג): רגזו ואל תחטאו. א"ר אחא אריגיו יצרך ואל יחטיאך ורב אמר אכחיש יצרך ואל יחטיאך שלא תבוא לידי חטא (מדרש תהלים פ"ד):

גבר חכם בעוז. זה כוחו ואיש דעת מאמץ כח שנזדרז על יצרו הרע בשבועה שנאמר חי ה' שבכי עד הנקר (ילקוט משלי פכ"ד):

ועבד חפצי מגדולו. המדם בחייו הוא עבד ליצרו וליוצרו ובשעה שהוא עושה רצון יוצרו הוא מכעיס יצרו וכן להפך מת ילא לחירות (ילקוט איוב פ"ג):

רבי

פרק רביעי

בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם"] שנאמר "מכל מלמדי השכלתי. איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר "טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו:

גרסי' (ירושלמי פנחס פ"ד) אקלם רבי בא בר זבדא דאמר שמועה בשם רבי מאיר: (ירושלמי סנהדרין פ' חלק) "דברי חכמים כדרבונות וגו' ניתנו מרועה אחד אמר הקב"ה אם שמעת דבר מפי קטן ישראל והנייך לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא כשומעו מפי גדול ולא כשומעו מפי גדול אלא כשומעו מפי חכם ולא כשומעו מפי חכם אלא כשומעו מפי נביא ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי רועה ואין רועה אלא משה כמה דתימר "ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רועה צאנו איה השם בקרבו את רוח קדשו ולא כשומעו מפי רועה אלא כשומעו מפי הגבורה "ניתנו מרועה אחד ואין אחד אלא הקב"ה כמה דתימר "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: (סוכה כא) א"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממיד עצמו עליה ערום שנאמר "אני חכמה שכנתי ערמה. א"ר יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו (יודע) שנאמר "והחכמה מאין תמצא: שנאמר מכל מלמדי השכלתי. (מגילה יא) "דוד הוא הקטן הוא בקטנותו מתחלתו ועד סופו וכשם שבקטנותו הקטין את עצמו אצל מי שגדול ממנו כך בגדלותו הקטין את עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה: (נ"מ עה) א"ל ירמיה לרבי זירא מ"ד לקטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו. אמר לא ידעינן דקטן וגדול שם הוא אלא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעוה"ז נעשה גדול לעוה"ב וכל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעוה"ז נעשה חפשי לעוה"ב: איזהו גבור הכובש את יצרו] (ע"ז יט) "אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשרי אשה. א"ר עמרם אשרי מי שהוא עושה תשובה כשהוא איש. ריב"ל אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש: (ברכות ה) אר"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצה"ר שנאמר "רגזו ואל תחטאו וכו' (לעיל פ"ג בפיסקא ולאן אתה הולך): (סנהדרין מג) אמר ר' יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקב"ה בשני עולמין בעולם הזה ובעולם הבא דכתיב "וזבח תודה יכבדנני: (ברכות ס) "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב "אי צר ה' בשני יודין כדרבי שמעון בן פזי דאמר אוי לי מיצרי אוי לי מיצרי אוי לי מיצרי: (קדושין פ) אמר ר' יצחק "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו אפילו בשעת אניותו של אדם יצרו מתגבר עליו: (סנהדרין קז) תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת: (קדושין מ) רמי ליה רב טובי בר רב

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

ר"א בן עורא אומר מנין שלא יאמר אדם אי אפשי ללבוש שעטנז אי אפשי לאכול בשר חזיר אי אפשי לבוא על הערוה אבל הפרוש מכל אפשי מה אעשה ואני שנשמים גזר עלי כך ח"ל והבדיל אתכם מן העמים להיות לי נחלה פורש מן העבירה ומקבל עליו מלכות שמים (ספרי קדושים פ"ט):

הולו הולו המסלה. אומרים ישראל לפני הקב"ה אתה יודע כחו של יצר הרע שהוא קשה אומר לכם הקב"ה היו מסקלין אותו בעוה"ז קימעא קימעא שנאחר סלו סלו המסלה סקלו מאבן ולעוה"ב אני עוקרו שנאמר והסירותי את לב האבן (יחזקאל יחזקאל פ"כ):

כי כשלת בעוקך ה"ר סימאי אומר לעור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני אדם נכשלים בה אמר המלך בתחבולו קימעא קימעא עד שיבא הבעה ואני מעבירו מן העולם כך אמר הקב"ה לישראל בני יצר הרע מכשול גדול הוא אלא בתחבולו קימעא קימעא לסוף אני מעבירו מן העולם שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם (שם הושע פרשה י"ד):

ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו. אמר להם משה לישראל אותו יצר הרע העבירו מלבבכם ותהיו כולכם כיראה אחת ובעלה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם מפני מה כי אני ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה' (ספרא שמיני פ"ג): זש"ה לבד ראה זה מלאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר. לא ברא הקב"ה שנקרא צדיק ויישר את האדם בצלמו אלא כדי להיות צדיק ויישר כמוהו ומ"מ למה ברא יצר הרע שכתב בו כי יצר לב האדם רע מנעוריו אתה אומר שהוא רע מי יוכל לעשותו טוב אומר הקב"ה אתה עושה אותו רע למה תינוק בן חמש בן שש ושבע ושמונה ומשעה מיגס חוטאים אלא מבן עשר ואילך ואז הוא מגדל יצה"ר ומ"מ אין אדם יכול לשמור את עצמו אמר הקב"ה עתה עשית אותו רע למה תיטיב כיחת ולא חטאת נתגדלת וחטאת וכמה דברים קשים יש בעולם יותר מיצר הרע ומרים ממנו ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו כמים שבעה פעמים עד שהוא מתוק וכן חרדל וגלף ודברים הרבה ומה מרים שברחתי אותן מתתקן לצורכך יצ"ה המסור בידך מעכ"ו (תנחומא פ' בראשית):

וירא ה' כי רבה רעת האדם. זש"ה יש רעה ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם אמר הקב"ה ראו מה רשעים כלו עובין כשברחתי אותם נתתי לכל א' מהם ב' שמשים אחד טוב ואחד רע והם מניחים השמש הטוב ומתדבקים ומתחברים עם הרע ומנין שכן מצינו שאמר שלמה עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים שבו ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר ובנה עליה מצודים גדולים מפני שיצה"ר מחזר על האדם לגזול אותו במצודים גדולים ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו שיצר טוב מדריך את האדם לחיים ואדם לא זכר את האיש המסכן הבוא אמר הקב"ה כרשעים אלו לא די להם שלא עשו מיצר הרע ויצר טוב אלא עשו מיצ"ט יצה"ר שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום (אגדת בראשית פ"מ):

אם

רב קיסנא לרבא תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו עשה אין לא עשה לא ורמינהו ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר בעושה מצוה. א"ל התם בגון שבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה: [(ירושלמי שם) א"ר יוסי בר בון מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו מה איית לך אמר מר עוקבן בגון כיבוד אב ואם א"ר מנא קאשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' כהולכים בתורת ה'. א"ר אבון ראף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו תחלה אר"י בי רבי בון מה כתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים מכיון שלא הלך בעצת רשעים כמי שהלך בעצת צדיקים]: (שם) כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר מלתא ומלי נפשיה שיחנא וכיבי אמרה היא מלתא ואיתמי (שבקה) ערק טשא בההוא בי בני דבי הוו עיילין ביה בתרין אפילו ביממא הוו מתזקין למחר אמרו ליה רבנן מאן נטרך אמר להו שני נושאי קיסר שמרוני כל הלילה אמרי ליה שמא דבר עבירה בא לידך ונצלת הימנה דתניא כל הבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה עושים לו נס. ראגבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כגון ר' צדוק וחבריו. ר' צדוק תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר לה חלש לי לבאי ולא מצינא איכא מידי למיכל אמרה ליה איכא דבר טמא אמר לה מאי נפקא מיניה דעביד הא אכיל הא שגרא תנורא קא מנחת ליה סליק ויתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה דעביד הא נפיל בהא אמרה ליה אי ידעי כולי האי לא צערתיך. רב כהנא הוה מזבן ריקולי תבעתיה ההוא מטרוניתא אמר לה איזיל איקשיט נפשאי סליק. וקא נפיל מאינרא לארעא אתא אליהו קבליה א"ל אטרחתן ארבע מאות פרסי א"ל מי גרם לי לאו עניותא יהב ליה שיפא דדינרי: (יומא לג) ת"ר עני ועשיר ורשע באו לדין כו' לרשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה היה וטרוד ביצרו היה אומרים לו כלום נאה היית יותר מיוסף הצדיק אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה ערבית ערבית לא לבשה שחרית אמרה לו השמע לי אמר לה לא אמרה לו הריני חובשך בבית האסורין אמר לה "ה' מתיר אסורים א"ל הריני כופף קומתך ה' זוקף כפופים הריני מסמא עיניך ה' פוקח עורים. נתנה לו אלף ככר כסף ולא בא עליה לשכב אצלה היינו דכתיב ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה בעולם הבא נמצא יוסף הצדיק מחייב את הרשעים: (סוטה לו) אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה כו': (סנהדרין יט) א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז דכתיב ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת אמר רבי שנעשה בשרו כראשי לפתות. תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן. א"ר יוחנן מ"ד רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כלנה זה פלטי בן ליש: (שם) כתיב פלטי וכתיב פלטיאל אמר ר' יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ הרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ירקר בחרב זה והכתיב ויולד אתה אישה שנעשה לה כאישה. והכתיב הלך ובכה על מצוה דאזיל מיניה. עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים, שלא טעמו טעם ביאה: (מדר"ל שם) אל תתמה על יוסף הצדיק שהרי ר' צדוק היה גדול הדור כשנשבה נטלתו מטרוניתא אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה כיון שראה אותה נתן עיניו בכותל שלא יראנה והיה יושב ושונה כל הלילה לשחרית הלכה והקבילה אצל גבירתה אמרה לה שוה לי המות משתהנני לאיש הזה שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת כדרך שיעשו בני אדם אמר לה ומה אעשה מכהונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אמרתי שמא אבא עליה והרביתי ממזרים בישראל כיון ששמעה דבריו צותה עליו וסתרתו בכבוד גדול. א"ל אל תתמה על רבי צדוק שהרי ר' עקיבא גדול ממנו כשהלך לארץ אובילו קורצא אצל שלטון אחד ושגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום כבלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה זאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי והיה יושב ביניהם ומרקד ולא פנה אליהן הלכו להן והקבילו פני השלטון ואמרו לו שוה לנו מות משתהנגנו לאיש הזה שלח וקרא לו א"ל ומפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים לנשים לא יפות הנאה לא בנות אדם כמותך הן מי שברא

מופס מעריכין מן השלם: הפס עבה דבר עבירה לידו. הבוא יבא ולא עבר עבירה דקאמר טעל עליו עבר בעבירה עבה לידו וכפה ילדו ולא מבל אין מעה יהילה מז: מבעמיה. לזעם: מעבה. מעמן: כי בני. כיה המדמן: הוו מחזקי. שמעון בו מחיקין: כגון ר' לדוק. שלבש כח לכוף יצרו להתגבר בחפלי קונו: לאמר מאי נפקא מיניה. דהא מלפא דלא מדמן לי אלא מאכל עמא יש לי ללמוד מכאן דעביד הלי הבועל ארמית ראוי למאכל עמא: שגרא מנורא. אותה הנכרית הסיקה את החטר לגלות דבר הממא שם ואמה גחולה היתה שאין יכול להפסל ממנה ומסור בידה להורגו: קא מנחא ליה. לאותו גלי בהום: נפיל בהא. באור של גיהנם: אי ידעי. אילו ידעתי שאתור עליכם הדבר כ"כ: דיקולי. סלים שהאפים בתחתת שם פלכיהן: לאבהון. שהייתי נמקום אחר רחוק ד' מאות פרסי: לאו עניותא. נחמיה אם לא העניות לא הוצרכתי להיות עסק במלאכת הים: שיפא. שם כלי: דינרי. זהובים: מטרוניתא. מטרלתו. מפתה אותו כי יפתה אים מהרגמיק אחי ישדל: שלבשה לו. שלבשה בשבילו: בסתר. שמיחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: כרלאמי לפפות. אע"פ כן כבש יצרו ואע"פ שפעמיה היתה ועמו נמסה אבל יוסף אמת אים היתה ואינה עמו נמסה: פוקפו של בועז מעמעמו של פלטי. דאילו בועז אחד לילה ופלטי שנים רבות: פוקפו של יוסף מעמעמו של בועז. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקמן שבבועז. תוקף דבר גדול ומשור ויש לו שם: מעה דבר קמן שאין לו שם שאדם מעשה לפי תומו: והא כתיב אשה. אלמא בת עליה: שנעשה לה כאישה. שהיה מגדלה ומתכבה: אלך ונכה אתריה. בקושיא קא נסיב לה: עד בחורים. קרא קא דרים ואזיל: לזוק

תורה אור ק מלכים קיט: ר שם: ש שם א: ת שם קג: א שם קמח: ב נחמיה לט: ג רות ג: ד שה"ש ח: ה ש"א כא: ו שם: ז שיר ג:

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

לווק. פני: חי חנא. להך מתניתא ג' הקב"ה מכריח עליהן לטבח בכל יום: לסקינהו. מלוה על פס לפדותם ומחנוס בעליתו: בהדי דקא חלפא חדא מינייהו. שהיתה עוברת אצל פי הארובה שמן העליה לביתם: נפל נהורא באיפומה. נפל לתוך בית דרך פי העליה שהיו שניה מלילות: וקא סליק. לחובעה: אפצח.

הרהיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בהתק להתגבר על יצרו: אמר מרא בי עמרם. הזעיק בני הקהלה לאסוף ולבא לכבות הדליקה כדי שיחדל מילכו שיחייבם מהם: אתו רבנן. שהיו סבורין שיש שם דליקה לכבות את הדליקה: אשכחוה. רב עמרם ליגה"ר שילא ממנו: מחלוקן בעובדי עבודה. אומר מנקל הוא להתגבר על יצרו אם הוא רוצה: אידמי ליה שמן. דהוא יצר הרע: נסך גיסא דמברא. לצד השני שמעבר המים: לא הוה מברא. שמיה המעברת: נקט מלרא. חבל מתוח משפת המסר אל שפתו ואוחזין בו לבא על דף המוסל ברוחב המהר: שבקיה. יצר לרבי מאיר: לדיקים בוכים. שמזכרים בעברם שהיה להם לכבות את הרשע הזה בחייהם וכו': כי יפלא בעיני וגו'. סיפיה דקרא גם בעיני יפלא: בכל מכל כל. באברהם כתיב וה' ברך את אברהם בכל ביאחק כתיב ואוכל מכל ביעקב יש לי כל כלומר לא חסרו שום טובה: ולבי חלל בקרבי. יצר הרע מת בקרבי: לעריה קא מדכר. על לבו ממש הוא מתרעם ואמר שמת בקרבו מרוב צרות: לבבו. משמע שני לבבות יצר הרע ויצר טוב תרוייהו היו מחמיס לפני ה': והשביר עמו. שיצר הרע עשה השרה עם אברהם וכרת עמו ברית לבל יחטיאו אותו ודרים לשון שמיכות וכרות וגו' אע"ג דפשטיה דקרא קאי אהקב"ה מכל מקום דרים ליה נמי על עסין של מעלה: מקלעתן וכו'. דס"ל שהיו מוחזקים לו לפי שלמסות היו מתבטלים אצל אחסר על עצמו במומר ע: כשבד כו"ס. שמלמד ומרגיל את יצרו לבא עליו: כך. משמע בקרבך שאם היה כך תשתחוה לאל נכר לבסוף: כל השומע ליצרו. כגון המקרע בגדיו בחמתו ודומיהן שאע"פ שאין לעצמו שום הנאה מ"מ עושה מהם רוח ליצרו הוי כאילו עובד עכו"ס: פני אפתחא דעבודת גלולים. פתוח לפתח עבודת גלולים כמו פנו עלינו פיהם: דנכים יצריה. נשמע ונעקר יצרא תנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו כדאמרינן בד' מיתות כלומר ניחל בסהות שנילא ולא ניזל

אם תאמר מפני מה ברא הקב"ה את היצר הרע והלא כבר יש לו חטא מאות ותשעים ותשעה אלפים רבבות של מלאכי השרת שהן מקדישין לשמו הגדול בכל יום מיליאת החמה עד שקיעת החמה הן אומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ומשקיעת החמה ועד יציאת החמה הן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו וכשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל לא נגלה אלא באלפים ורבבות ושמונה אלפים מלאכים שהן משרתים תמיד לפני הקב"ה שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אדוני בם סיני בקדש אלא לא ברא הקב"ה את היצר הרע אלא רק בשביל בשר ודם שהוא אוכל ושותה כבהמה והוא מוציא רעי כבהמה ובא לעבוד להקב"ה משלו משל למה"ד למלך שהיו לו עבדים והיו יושבין מעבר לחומה של ברזל והיה המלך מכריז עליהם ואומר כל מי שירא אותי והוא אוהב אותי יעלה על החומה של ברזל ויבא אצלי וכל מי שאוא עולה על החומה של ברזל בודאי הוא ירא את המלך והוא אוהב את המלך וכל מי שאינו עולה בודאי אוא אינו ירא את המלך והוא אינו אוהב את המלך מאותן שעלו על החומה לאותן שלא עלו אינו מהן מביב הוי אומר אותן שעלו על החומה ומה שכרן של העולין על החומה ראה מה נאמר בהן ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל אבל אצל הלדיקים מה נאמר בהם ואוהביו כצאת השמש בגבורתו מה שאין כן במלאכי השרת מה יפה כחו של בעל הבית שהוא מייפה כתר עבדיו כמו כתרו (תנחומא"ז פי"ג):

והיה מדי חודש בחדשו וגו' יבא כל בשר כו'. אמר רבי פנחס מהו כל בשר כל שביבר יצרו בעוה"ז (פסיקתא פ"מ):

נבוחיו כח עושי דברו כו'. רבי יצחק נפחא אמר אלו שומרי שביעית בטהר שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד לשבת א' לחדש אחד שמא לשמר ימות השנה ודין חמי מקליה ביירא כרמיה ביירא ושמיק יש לך גבור חיל גדול מזה נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמטה מה להלן שביעית אף כאן שביעית ושם רבותינו אי זהו גבור הכובש את יצרו (ילקוט תהלים פרשה ק"ג):

רבי חנינא בר פפא אמר אם בא יצרך להשמיקך דחהו בדברי תורה אם עשית

טבוא אותך לא ברא אותן. א"ל מה אעשה ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים. אל תתמה על ר' עקיבא שהרי רבי אליעזר הגדול גדול ממנו שגדל את בת אחותו שלש עשרה שנה עמו במטה עד שבאו לה סימנין אמר לה צאי והתנשאי לאיש אמרה לו הלא אמתך אנכי לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך אמר לה בתי כבר זקנתי צאי והתנשאי לבחור שבמוחך אמרה לו לא כך אמרתי לפניך הלא אמתך לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך כיון ששמע את דבריה נטל ממנה רשות לקדשה ובא עליה: (פסחים קיג) אמר ר' יוחנן שלשה הקב"ה מכריז עליהם בעצמו בכל יום על רווק הדר בכרך ואינו חוטא ועל עני המחזיר אבדה לבעליו ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעא רב. ספרא רווק הדר בכרך הוה תני תנא להא קמיה דרבא ורב ספרא צהבו פניו דרב ספרא א"ל רבא לא כנף את אלא כנון רב חנינא ורב אושעיא דהוו אושכפי בארעא דישראל ויתבי בשוקא דזונות ועבדי להו כסאני לזונות ועיילי להו אינהו מסתכלי בהו ואינהו לא סדלי עינייהו לאסתכולי בהו וכי סמיאן הכי כמיאן בחייהון דרבנן קדישא דבארעא דישראל: (קדושין פא) הנך שבויתא דאתאן לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא אמר שקולו דרגא מקמייהו בהדי דקא חלפה חדא מינייהו נפל נהורא באיפומה שקליה רב ע"רם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למידלא דלייה לחוריה סליק ואזיל כי מטא לפלגא דדרגא אפשיה רמא קלא אמר נורא בי עמרם אתו רבנן אמרו ליה כמיפתינן אמר להו מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תיכספו מיני לעלמא דאתי אשבעיה ליצריה דינפק מיניה נפק מיניה כי עמודא דנורא א"ל חזית דאת נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך: (שם) ר' מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חדא אירמי ליה שטן כאתתא בהך גיסא דנהרא לא הוה מברא נקט מצרא וקא עבר ואזיל כי מטא פלגא דמצרא שבקיה אמר אי לאו דקא מכריזין עלך ברקיעא הוהרו ברבי מאיר והורהו שויתינהו לדמך בתרתי מעי. רבי עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חדא אירמי ליה שטן כאתתא בריש דקלא נקטיה לדקלא וקא סליק ואזיל כי מטא לפלגא דדקלא שבקיה אמר אי לאו דמכריזין עלך ברקיעא הוהרו בר"ע ותורתו שויתין לדמך כתרתי מעי: (ירושלמי שביעית פ"ד) ר' אבא בר זמינא הוה מחייט גבי חד ארמאי בארם אייתי ליה בשר דנבלה אמר ליה אכול א"ל לינא אכיל אמר ליה אכול דלא כן אנא קטילנא לך אמר ליה אין בעית מיקטל קטיל דאנא לינא מיכל בשר דנבלה אמר ליה מהן מודע לך דאילו אכלת הוינא קטיל לך או יהודיו יהודאי או ארמי ארמי. אמר רבי מנא אילו הוה ר' אבא בר זמינא שמע מיליהון דרבנן מיכל הוה: (סוכה נב) דרש ר' יהודה בר' אילעאי לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדנה להם כהר גבוה רשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש את ההר הגבוה הזה רשעים בוכין ואומרים היאך לא יכלנו לכבוש את חוט השערה הזה ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר אכי יפלא בעיני שארית העם הזה וגו': (נ"נ ז) תני רבנן שלשה לא שלט בהם יצה"ר אלו הם אברהם יצחק ויעקב אברהם דכתיב ביה בכל יצחק דכתיב ביה מכל יעקב דכתיב ביה כל. וי"א אף דוד דכתיב ולבי חלל בקרבי ות"ק הוא צעריה דקא סדכר: (ירושלמי ברכות פ"מ) אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך אמר רב אחא והפשיר עמו ברית עמו הבריח וגו' אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו כאי טעמא ולבי חלל בקרבי: (ירושלמי סנהדרין פ"ס) ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות. ר' יהודה בר פזי בשם ר' יוחנן מלכד שהיה דוד מקלעתן ומקשטתן ומכניסן לפניו בכל יום ואומר ליצרו הרע תאבת דבר האסור לך חיך שאני מתאיבך דבר המותר לך: שנאמר טוב ארך אפים מגבור. (שבת קה) תניא ר' שמעון ב"א אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום ר' יוחנן בן נורי המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עכו"ם שכך אומנותו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד כו"ם והולך ועובד. אמר רבי אבין מאי קרא לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע: (ירושלמי מדלים פ"ט) אמר ר' ינאי כל השומע ליצרו כאילו עובד עבודת אלילים מ"ט לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר זר שבקרבך אל תמליכהו עליך: (תוספתא שביעית פ"ג) חנניא בן חכינאי אומר הוכחש בעמיתו ואין אדם כופר בעמיתו עד שכופר בעיקר. פעם אחת שבת רבי ראובן בטבריה מצאו פילוסופוס אמר לו איזהו שגוי שבעולם אמר לו זה הכופר בכי שבראו איזהו יכבד את אביך לא תרצח לא הנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד דהא אין אדם כופר בדבר עד שכופר בעיקר אין אדם הולך לדבר עבירה אלא אם כן כופר בכי שצוהו לה עליה: (ע"ז מז) ר' חנינא ור' יונתן הוה אזלי באורחא כי מטו להנהו תרי שבילי חד הוה פצי אפתחא דע"א וחד הוה פצי אפתחא דזונות א"ל חד לחבריה ניזיל אפיתחא דע"א דנכים יצריה א"ל אידך ניזיל אפתחא דזונות ונכפייה

תורה אור ח זכרים ט: ט מכלים קע: י נסמים ע: כ מ"נ כ: ל מכלים פא: מ ויקרא ס: נ עמוס כ ודברים ו:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

עשית כן מעלה אני עליך כאילו גרמת את העולם שנאמר יצר סמוך תצור שלום ואם עשית כן מעלה אני עליך כאילו גרמת את כ' עולמות שלום אין כתיב כאן אלא שלום שלום ומ"מ שאינו גרשותך ת"ל כי כך כתוב וכבר הכתבתי לך בתורה ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו ר' שמעון אומר אם תאמר אני אעשה דברי תורה שנאמר יצר סמוך תצור שלום ואם עשית כן מעלה אני עליך כאילו גרמת את כ' עולמות תצור שלום אין כתיב כאן אלא שלום שלום ומ"מ שאינו גרשותך כבר הכתבתי בתורה ואליך תשוקתו וגו' (בר' פ"ד):

איזהו עשיר השמח בחלקו. ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש וגו'. ר"מ הוה כתבן שב מוצמר הוה לעי תלת סלעין כל שבת והוה אכיל ושתי בחדא ומתכסי בחדא ומסרגם לוחרתא לרבנין אמרון ליה תלמידוי ר' בנך מה את עביד עליהון אמר לון אין הון צדיקים כהוגא דאמר דוד ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם ואם לאו מה אני מניח את שלי לאויבי המקום לכן אמר שלמה ומי יודע החכם יהיה או סכל וגו' (קהלת רנה פרשה ב):

ואבד העושר ההוא בענין רע וגו' כאשר ילד בן אין בידו. גניבא אמר לשועל שמצא כרם והיה מסויג מכל פנותיו והיה שם נקב אחד ונכנס להכנס בו ולא היה יכול מה עבד נס תלת יומין עד דכחיש ותשש ועאל בחדא נקובא ואכיל ושתי בעו למיפק ולא יכול מיעבד כלום חזר ונאים תלת יומין אחרנין עד דכחיש ותשש וחזר כיך מה דהוה ונפק כד נפק הוה אפיך אסוי ואיסתכל ביה אמר כרמא כרמא מה טב את ומה טבין אינון פירין דבגווך וכל מה דאית בך יאין ומשבחין ברם מה בגייה מיגך כמה דבר נש עליל לגוויך כך הוא נסיק כך הוא דין עלמא (שם פ"ה):

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד הלכה ג' מתנות נתרמו בעולם זכה בשחד מהן נטל חמדת כל העולם זכה בחכמה זכה בכל זכה בגבורה זכה בכל זכה בעושר זכה בכל איתתי בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה אבל גבורתו ועשרו של כ"ו אינו כלום שכן שלמה אומר שבתי ורשה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עשר וגם לא ליודעים חן כי עת ופגע יקרה את כולם וכן ירמיה אומר כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת

לאפחד דאמת אלא יתלוש בנו יתש"ל: אכנען זונות מקמייהו. אכמו משמיש לקונתן: ממא לך הא. דסמכת אנפשך למיתי סכא ולא מסתפים מיתש"ל: ומתחש. אם דברי: אם חס. שלא שאינו הסר אום הנלה: מה שהנאתך: כל מה שדעתך מחם הימנו ואפילו דבש וכל מיני מתיקה שקבים למכה: מתי. למתי פילסיליא"ם בלעז: אם תטיב. לקח טוב: שאת. מסתחל על ילכך: משאו ומתנו. של יתש"ל באדם להתמיאו: ואם אמה רוגש. עמוק במורש ואמה מושל בו: איזהו עשיר. כ"ת למיפדח להדורי אמילתא: נחת רוח בשבתו. שמח בחלקו אם מעט ואם הרבה: שמונדין בהן. שבודה נשדות הגריפה להם: מטוף אטל. אם יש לך ממון להכנס עצמך אל תמתין עד למחר שמא חמוה ומוב, אין לך הנאה מזו: לבי הלולא דמי. היום יפה ולמחר אינו: אם יש לך. ממון: ואין למוש שהמהמה. עכוב כי שתאוש האדם מת: חוק. ר"ל מחון לאון לאם חקי: מי יגיד לך. אם אמר בידם שמא יתבדהו: הלא מוצין. כלומר כשהם גדולים גדלה פרנסתם ועשרם עמהם ואיך צריך לדאוג עליהם: והלא מבלין. מדם ומעלה ונכל: הדוחק אם הפעה. שמחינע להעשיר ולהתגדל וכואה שאינו מלוה ולוה על פי ק תוא והולך לחרחקים ומכים עצמו לגבוהים ולגדולות: שעה עומדת לו. לאחר זמן עמידה לעמוד לו שעה מוצלתת: מאר מם ואינו. בעולם ולא ירצה אותו דאגם שהוא מיצר וילא ודואג עליה ונמצא שמצער אחמול על שלם שאינו שלו: שמאמינים בהקב"ה. בוטחין בו לוחר ממונם לני הידור מעה ולצדקה ולהוצאות שבתות וימים טובים: שיתכזכו עולמות לע"ל. שאין מקבלין שכר שלם והכי משמע כי מי בז ליום שבא אם הצדיקים: קטנים. קטני אמונה: מכאן אמר בן עזאי. שמעבים בים גרמו ובים אבמים שבקשו חכמים לדחותן ממקומן ולא יכלו: בשמך יקראוך. כלומר לא ידאג אדם לומר אלוני יקשה פרנסתי כי על כרחם בשמך יקראוך לבא ולשב במקומך: ומשלך יחם לך. כלומר לא מפלהם יחם לך מתמה אלא ממזונות הקבוצים לך מן השמים: בעתו. הכל לפי מה שהוא צריך כל יהיד ויהיד

ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא כי מטו להתם חזנהו לחזנות דאיתבנעו מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל כתיב "מזמה תשמור עליך תבונה הנצרבה"): (קדושין ל) תנא דבי ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע אם אבן הוא נימוח שנאמר "הוי כל צמא לכו למים ואומר "אבנים שחקו מים: (שם) ת"ר "ושבתם שם תם נמשלה תורה בשם חיים משל לאדם שהבה את בנו מבה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו הורה תבלין אם אתם עוסקים בהורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר "הלא אם תיטיב שאת ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנאמר ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשל בו: (ירושלמי מלק) "דברי חכמים כדרבונות שלשה שמות יש לו מרדע הרבן ומלמד מרדע שהוא מודה דעה בפרה הרבן שהוא משרה בינה בפרה מלמד שהוא מלמד את הפרה להרוש בשביל ליתן חיים לבעליה. א"ר חמא ב"ח אם לפרתו עושה אדם הרבן ליצרו הרע שהוא מעבירו מחיי העולם הזה ומחיי העוה"ב עאב"ו: איזהו עשיר השמח בחלקו?. (שבת כה) תנו רבנן איזהו עשיר כל שיש לו נחת רוח בעושרו דברי ר' מאיר, ר' טרפון אומר כל שיש לו ק' כרמים וק' שדות וק' עבדים שעובדין בהן, רבי עקיבא אומר כל שיש לו אשה נאה במעשיה, ר' יוסי אומר כל שיש לו בית הכסא סמוך לשלחנו: (תוספתא ברכות פ"ג) כל שרות עצמו נוחה בשלו סימן יפה לו אין רוח עצמו נוחה בשלו סימן רע לו: (ברכות מ) אמר ר' משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב "אשרי איש ירא את ה' ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים לא כתיב ביה וטוב לך: (מילוקין מד) אמר ליה שמואל לרב יהודה שינגא חטוף ואכול חטוף ושתה דעלמא דאזלינן מיניה לבי הלולא דמי, אמר ליה רב לרב המנונא בני אם יש לך היטב לך כי אין בשאול תענג ואין לכות ההכהה ואם תאמר אניח לבני ולבנותי חוק בשאול מי יודיע לך בני אדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין: (ניטין מ) ריש לקיש כי נח נפשיה שבק קבא דכוריקא קרא אנפשיה "ועזבו לאחרים חילם: (ירושלמי שבת פ"ד) כתיב "שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד למה הוא מושל כל באי העולם כחולדה אלא מה החולדה הזאת גוררת ומגרת ואינה יודעת למי היא מנחת כך הן כל באי העולם גורדין ומניחין ואינן יודעין למי הן מניחין "יצבור ולא ידע מי אוספם: (מס' דמ"ז פ"ב) דע שמן היום לסדר בין שהוא שלך בין שאינו שלך אינו שלך אינו שלך ואת שאינו לך למה הוא לך כו' עליו הכתוב אומר "הוי המרבה לא לו עד מתי ומכביד עליו עבטיט: (מילוקין יג) כל הדוחק את השעה דוחקתו כל הגרתה ספני השעה שעה עומדת לו: (יבמות סג) 'אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא מחר בא ואיננו נמצא מצטער על עולם שאינו שלו: (מכילתא בשלח) 'ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו מי שברא יום ברא פרנסתו. מכאן היה ר' אליעזר הגדולי אומר כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה: (סוטה מח) משחרב בית המקדש פסקו אנשי אמנה מאי אנשי אמנה א"ר יצחק אלו בני אדם המאמינים בהקב"ה. דתניא ר"א הגדול אומר מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה והיינו דא"ר אליעזר מ"ד "כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבוצו שלהנם לעתיד לבא קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב"ה: (יומא לח) מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך ישיבוך משלך יתנו לך ואין אדם נוגע במוכן לחברו: (ויקרא פרשה כו) מעשה באדם אחד שהיה יושב ודורש ואומר אין לך כל גימא וגימא שלא ברא לה הקב"ה נוטא בפני עצמה כדי שלא תהא אחת מהן נהנית מחברתה א"ל אשתו ועכשיו אתה מבקש לצאת להוד פרנסתך חיב ובריך קאים לך שמע לה ויתיב ליה וקם ליה ברייה: (כתובות סז) תניא "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שלכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו: (ר"ה כז) לא הוו ידעי רבנן מאי 'השלך על ה' יהבך והוא

תורה אור ס מגלי נ: ע יחזקאל כא: פ ישעיה מח: צ מיכה יד: ק דניאל יא: ר בראשית ד: ש קהלת יב: ת מלכים קיב: א שם קכא: ב שם מט: ג שם יד: ד שם לא: ה מנקוק ב: ו בן סירא: ז בתוס כז: ח זכריה ד: ט מלכים קמו: י שם מט:

מ) עי' נפ' שמ מבמים פ"ח בפסקא ומרחקתו מן סהסא: ב) ע"ל נפ"ב מ"ז בפסקא מרבים בכסים כוי, ולקמן מ"י ר' מאיר אומר בעסק ומסוק בפורס כוי, ומי' לקמן נפ"ם ע"ל בפסקא מלו מנן. ומי' יתבלמי ב"מ מ"ב אלכסנדר מוקדון מלין נגיס מלכא קלפא כו' עבר ליה מעורס ואמיק קמיס בגרי דרסב והרבולים דרסב מ"ג דבב לגא המל מ"ג כרם רוקים דסהוא נגרא דסב ליס מתון מלכן ולמס מתון רמתין דסב מגרין: ומי' יתבלמי יומא פ"א כיס מב מסב מסו מוכסן מם מסמון ומסמי מגלא מסם:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

ויהיד לפי לעולו: דרימא פונא. מסא מטוי: וזילא לה עלמו בו לפיכך היקל הקב"ה עליו מנה. כלומר מקום הטוב: פנו מקום לבן הטוב יומל בין גדולים לפי כבוד עסרו: מכיו בגדיים הללו שאינו גראה בכן עשיר כ"כ:

מתני' שמלה גולרת מלוה. כך מנהגו של עולם העושה מלוה אתה מוח לו לעשות לתרות. והמתחיל בעבירות קשה לפרוש מהם ושוד עשכר מלוה מלוה. שמן הבמים מסייעין ומזמינים ביד מי שעשה מלוה לאתה שיעשה אחרת כדי לתת לו שכר על עתיהן וכן שכר עבירה וכו'. פירוש אחר עשכר מלוה מלוה. שכל מה שאדם משתכר ומתענג בעשייה המלוה נחשב לו למלוה בפני עלמה ועטל שכר על המלוה שעשה ועל השוגג והנאלה מנהנה בעשייתה: ושכר עבירה עבירה. והשכר והנאלה שמגיעה לו לאדם בעשיית העבירה נחשב לו כעבירה בפני עלמה ולוקה על העבירה שעשה. ועל השכר והנאלה שמקבל בעשייתה: מיית מלוה קלה עשה בעלמא: כתיב הכא ורלוחם לוחו וכתיב התם לוחו מעבוד. מה להלן מכיה אף כאן מכיה: שקולה מלוה זו. מדכתיב אם כל מלות ושוד דליים בגימטריא ח"ר וממשה קטרים ושמונה מיסין הרי תרי"ג: קשה עונשו של לבן. ממי מיסין הרי תרי"ג: קשה עונשו של לבן. היו עושין לבהמה אז לעבד כשקומין לוחן לשם סימן עבדות: זה שאמר לו המלך הבא חותם של מים ולא הביא. עושאו מרוכה שמטי הוא: דמכסי סדינא. שלא היה בו ליית משום כבוד ליה: הרבלא. כעין לוחם שלו שהם עגולים ואין להם חלא' ב' כנסיס מלגטו"ל דשמור מליות: המרפית. מד"ת ביום ערה לר כחכה: אפילו מלוה אחת. אם מתרפה ממנה כשבאת לידו ולא הם להתעסק בה כפי כחו: המרפים מ"מ. אף במלוה אחת מתעסקו: נתעסקו

בזאת יתהלל וגו' ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקב"ה סופן להפסק תמנו וכה"א אל תינע להעשיר מבינתך חדל ומיזהו הוא עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תה"ר פכ"ב):

אמר להם ר"א לתלמידיו בני אל תבטחו לא בשטר ולא בגבורה ולא בחכמה שנאמר כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' וכמה יתהלל האדם בעוה"ז בכתרה של תורה שהיא נותנת לאדם עושר וכבוד בעה"ז והיא נותנת לאדם חיים ארוכים בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ובזכות התורה זוכה האדם שנותנין בו כח שלא יתבטל לעולם שנאמר וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (תנחומא ז' רפכ"ד):

הוי רץ למצוה קלה. אם רפית במצוה אחת סופך לרפות באחרת כיוצא בה אם הקילות עומך להקל מצוה אחת סופך להקל באחרת כיוצא בה דכתיב התרפית ביום צרה וגו' (מסכת דרך ארץ זוטא פ"ג): הוי נרתע מחטא הקל שמא יביאך לחטור הוי זהיר במצוה קלה שתביאך לידי חמורה תניא בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה אתם ברצון הכא אפילו באונס דקתני נרתע (ברייתא דמסכת כלה): שמצוה

והוא יכלכלך. אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזלינא בהדי ההוא טייעא והוה דרינא טונא אמר לי שקול יהביך ושדי אנמלאי: (יומא טו) שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא היה יורד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו בן וקבע עליו פרנסתו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד וקבע לו פרנסתו בכל יום ויום לא ראוי לאותו בן שיקביל פני אביו בכל יום ויום ואף כך ישראל מי שיש לו ד' וה' בנים היה דואג ואומר שמא למחר אין המן יורד ונמצאו בניהם ובנותיהם מתים ברעב ונמצאו כל ישראל מכוונים את לבם לאביהם שבשמים: (תנא דמ"ל פי"מ) יבטח בה' ועשה טוב וגו' והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך וגו' כך אמר הקב"ה לישראל בני וכי יש יכולת בהבלי מכחישי התורה ליתן לעובדיהם אכילה ושתיה ומזונות אפילו בעוה"ז ואין צריך לומר בעולם הבא אבל אתם בני ישראל לקחתי אתכם אצלי משום שהכל שלי והכל מעשה ידי ולא עוד אלא שאני יושב על כסא הכבוד שלי שליש היום אני קורא ושונה ושליש היום אני דן את הדין ושליש היום אני עושה צדקה חן וספרנס ומכלכל לכל באי עולם ואת כל מעשי ידי שבראתי בעולמי שנאמר לבטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים ששני עולמים שלי לפיכך אני אומר הבוטח בשמך באמת לא יבוש לעולם שנאמר בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא בושו ואומר אלהי בך בטחתי אל אבושה וגו' גם כל קויך לא יבושו וגו' וכן הבטחת על ידי עברך הנביא שנאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו: (פלה ס"ה) כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים משלו ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו: (מכות כג) דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד איברין של אדם בו' בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה: (מכילתא בשלח) גדולה האמונה שהאמינו ישראל בסי שנאמר והיה העולם שבשכר שהאמינו ישראל בה' שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר וגו'. וכן אתה מוצא שלא ירש אברהם אבינו העוה"ז והעוה"ב אלא בזכות אמונה שהאמין בה' שנאמר והאמן בה' וחשבה לו צדקה וגו'. וכן את מוצא שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר אמונה שנאמר ויאמן העם וגו' וכן הוא אומר אמונים נוצר ה', מוכיר אמונת אבות ואהרן וחור תמכו בידיו וגו' זה השער לה' צדיקים יבואו בו בבעלי אמונה מהו אומר ויבא גוי צדיק שומר אמונים שער זה כל בעלי אמונה נכנסים בו טוב להודות לה' וגו' אמונתך בלילות וגו' מי גרם לבוא לידי שמחה זו שכר אמונה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכולו לילה לכך נאמר להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות וכן יהושפט אומר האמינו בה' אלהיכם ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו וכתיב העיניך הלוא לאמונה וצדיק באמונתו יחיה וכתיב תדשים לבקרים רבה אמונתך וכן את מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה שנאמר אתי מלבנון כלה וגו' תשורי מראש אמנה ואשתיך לי באמונה הא גדולה אמונה לפני הקב"ה שבשכר אמונה שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר משה וגו' וכן הוא אומר ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: אזדון מכובד המכבד את הבריות). (נדרים לא) ת"ש גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה כו': (נ"ק עט) אמר ריב"ז בוא וראה כמה גדול כבוד הבריות שור (נדרים ט) ת"ש גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה כו': (עירובין פו) בוניום בן בוניום אתא לקמיה דרבי אמר להם פנו מקום לבן מאה שנה אתא שהולך ברגליו ה' שה שהרכיבו על כתפו ד': (עירובין פו) בוניום בן בוניום אתא לקמיה דרבי אמר להם פנו מקום לבן מאה שנה אתא איניש אחרינא אמר להם פנו מקום לבן מאתים מנה אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי רבי אביו של זה יש לו אלף ספינות בים ובנגדן אלף עיירות בבבל א"ל כשאתה מגיע אצל אביו אמור לו אל תשנהו לפני בכלים הללו רבי מכבר עשירים ור"ע מכבר עשירים כו': שנאמר כי מכבדי אכבד. (כ"ל פל"מ) א"ר ירמיה החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו כתיב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו ע"י אחרים ובכבודו של צדיק כתיב ואברכה מברכיך ומקללך אאור אנא: **מתני' ב בן** עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה] ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה: **גרסי'** (מכות לד) תניא א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה שאין מתן שכרה בעוה"ז ובעוה"ב אבל אינו יודע כמה צא ולמד ממצות ציצית וכו' (לעיל פ"ב מ"ח): (סס) רשב"י אומר הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד: (סס) תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כלן: (סס) תניא הוה ר' מאיר אומר קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת משל למלך ב"ו שאמר לשני עבדיו לאחד אמר לו הבא לי חותם של טיט ולאחר אמר הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו אי זה עונשו מרובה זה שאמר לו הבא לי של טיט ולא הביא: (סס) מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמכסי סדינא א"ל קטינא קטינא סדינא בקייטא מרבלא בסיהוא ציצית של תכלת מה תהא עליה א"ל ענשיתו אעשה א"ל אין בעידן ריתחא ענשינן: (ברכות סג) א"ר טבי א"ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה. א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל אפילו מצוה אחת (קלה) שנאמר התרפית מכל מקום: (סוטה יג) ת"ר בוא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל נתעסקו בביה והוא נתעסק במצות שנאמר חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט: ודרש

תורה אור ב הכלים לז: ל יבמות כו: מ תכלים כב: ג שם כס: ס יבמות ג: ע שם: פ חגיגה ב: צ שבת סו: ק מלכים כו: ר שבוע ד: ש הכלים לח: ת שבת יז: א הכלים קטו: ב יבמות כו: ג הכלים לג: ד מ"ב יז: ה יבמות ס: ו חגיגה ב: ז מיכה ג: ח עיר ד: ט כוסף ב: י שבת יד: כ הכלים יו: ל נדרים יב: מ דברים יח: נ שם ו: ס מכלי כד: ע שם י:

א) מי' נמ' דרך ארץ הגיגל לעולם יהו כל כי אדם נעיניך כלוסטים והוי מלכנון כרש: ב) פ"ל נפ"ס מ"ב בפיסקא הן כנגי ולעיל פ"ב מ"ל בפיסקא הוי ואיל בפשט קלס:

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

שמצוה גוררת מצוה. רבי אומר העושה מצוה אחת לשמה אל יסתח
על אותה מצוה בלבד אלא שלבסוף גוררת מצות הרבה והעובר
בעבירה אחת אל ידאג עליה לבד אלא לסוף שגוררת עבירות הרבה שמצוה
גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה (ספרי שלח פקי"ב):

ועבירה גוררת עבירה. כי תצא למלחמה
שנו רבותינו מצוה גוררת מצוה
ועבירה גוררת עבירה ורמיא בשניה וגו'
ונלחם עם רשעה ועשתה כדי שלא תחלל
הן בעיניך מה כתיב בתריה כי תהיין לאיש
שתי נשים וגו' שתיים בנית מריבה בנית
ולא עוד אחת אהובה ואחת שנואה או
שתיהן שנואות מה כתיב אחריו כי יהיה
לאיש בן סורר ומורה כל מן דנכיב יפת
תאר נפיק מיניה בן סורר ומורה כו' למדנו
שעבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה
מנין דכתיב כי יקרא קן צפור לפניך שלח
תשלח וגו' למען ייטב לך והארכת ימים
אחריו מה כתיב כי תבנה בית חדש תזכה
לבנות בית חדש ולעשות מעקה מל כתיב
אחריו לא תזרע כרמך כלאים תזכה לכרם
ולזרוע שדה מה כתיב אחריו לא תחרוש
בשור וחמור תזכה לשורים וחמורים מה
כתיב אחריו לא תלבש שעטנז תזכה לבגדים
נאים מן צמר ולבגדים נאים תעשה מה
כתיב אחריו גדילים תעשה לך תזכה לטלית
ציצית מה כתיב אחריו כי יקח איש אשה
חדשה תזכה לאשה לבנים הרי למדנו שמצוה
גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה לסיכך
נסתכו פרשיות זו לזו (תנחומא תצא):

כי יהיה איש שונא לרעהו והרג לו וקם
עליו. מכאן אמרו עבר אדם על מצוה
אחת קלה סופו לעבור על מצוה חמורה
עבר על והיה לרעך כמוך סופו לעבור
על לא תשנא ועל לא תקום ועל לא תטור
וסופו לעבור על וחי אחיך עמך עד שבא
לידי שפיכות דמים (ספרי שופטים):

נפש כי תחטא. זש"ה גם בלא דעת נפש
לא טוב ומן ברגליים חוטא גוי
שחטא אפילו בשוגג אינו כיומן יפה לו כיצד
היו לפניו שתי חגויות אחד של עכו"ם
ואחד של ישראל נכנס לאותה של עכו"ם
בלא דעת לא טוב נכנס במזיד נקרא חוטא
שנאמר ומן ברגליים חוטא א"ר יצחק בר
שמואל בר מרתא היו לפניך שני דרכים
אחת ארוכה ואחת קצרה הקצרה מלאה
צרורות והארוכה אין בה צרור הנחת
הארוכה והלכת בקצרה בשבת עליו נאמר
ומן ברגליים חוטא שנו רבותינו מצוה גוררת
מצוה ועבירה גוררת עבירה לא יצר אדם
על עבירה שעשה בשוגג אלא שנפתח לו
פתח שיחטא אפילו בשוגג ואפילו במזיד
ולא

נתעסקו בכיזה. שלא מצינו: שאדם דם בעקביו. דקדוק עכיעות כי הכא ל"ל
שאדם דורסן ברגליו שאין חשובין בעיניו כלום: קטן כחטורות. עוקבי שכר
שכיר כמכשפים וכמנחשים: ומעי גר ולא ירעומי. בהאי קרא כתיב: מלא
מחזיק. אדם חכם: אם שמע. פעם אחת שופך שמנה לוזן פעם אחרת:
של בוכיה. מבכים עקורין הרלמי"ה: ולבסוף.
משאדם נמנך אחריו מעם מתנבר והולך בו:
מושכי העון בחבלי השוא. בחבלה הם מביאין
אותן עליהם ע"י חבלים שהיא של כלום:
וכעבות העגלה. חבל עבה שקושרין בו את
הפרה למחרישה: החטא. מעות בעלמא:
בקרבנם. מכמע נמוע בלבם: הלך. עובר
דרך עליו ואינו מתאכסן עמו דרך אכסניא:
אורח. אכסנאי: הים. בעל הים: ויבא
הלך. בדוד וכת שבא קאי דקא"ל נגיא לדוד
על יצר הרע שבא עליו: אבר קטן. ניד
הגויה: מסביעו. בחשמים: רעב. גופו
והסר כח לעת זקנה: עבא. בכח שלם:
אם

(מכות ט) דרש ר' שמעון מ"ד אוהב כסף לא ישבע
כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע
כסף זה משה שהיה יודע ששלש בעבר הירדן אינן
קולטות עד שנבחרו שלש שבארץ כנען אמר מצוה
באה לידי אקיימנה: (סוטה מט) דרש רבי שמלאי כפני
מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול בפריה
היה צריך או לשבוע מטובה היה צריך אלא כך אמר
משה רבינו הרבה מצות נצטוו ישראל שאינם מתקיימות
אלא בארץ ישראל אכנס אני לא"ץ כדי שיתקיימו על
ידי אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר
טעית אני עליך כאילו עשיתם כו':

ובורח מן העבירה"]. (תנד"א) לעולם ישמור אדם
בלבו שלא יבא לידי חטא ואפילו חטא הקל
צא ולמד מאבותינו הראשונים שלא ירדו למצרים אלא
בשביל דבר קל שדבר אברהם במה אדע ובשכר יראה קמעא שירא ישמעאל את אביו לא נתן
הקב"ה רשות לכל אומה ומלכות שישלטו בבניו ובשכר שתי רמעות שהוריד עשו נתנו לו את הר
שעיר שאין נשמי ברכה פוסקין מטנו לעולם ובשכר שנטל את כליו והלך לו מפני יעקב אחיו נתנו לו
ק' מדינות ובשכר ששמע יעקב אל יוסף נענש עליו ב"ב שנה ובשביל מריבה נענשו משה ואהרן,
אמרו חכמים אם אש אחזה בלחיים מה יעשו יבשים: (ע"ז יח) אמר ריש לקיש מ"ד עון עקבי יסובני
עונות שאדם דש בעקביו בעוה"ז מסבבין אותו ביום הדין: (הגיגה ה) רבי יוחנן כי מטי להאי
קרא הוה בכי וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים (בשמי)
לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי נר ולא יראוני אמר ה' צבאות, עבד שרבו מקרבו
לדונו ומטהר להעידו תקנה יש לו. אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות
בחמורות אר"ש ב"ל כל המטה דין של גר כאילו מטה דינו של מעלה מטה גר מטי כתיב:
שמצוה גוררת מצוה. (מכילתא יתרו) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ועתה קבלו עליכם שכל
התחלות קשות אם שמוע תשמעו מכאן אמרו שמע אדם מצוה אחת משמיעים לו
מצות הרבה שכח אדם מצוה אחת משכחים לו מצות הרבה שנאמר "אם שכוח תשכח: (פס
פרשת בשלח) שמעון בן עזאי אומר שמוע מה תלמוד לומר תשמע מכאן אמרו רצה אדם לשמוע
מיד משמיעים לו לאחר זמן לשכח משכחין לו אחר זמן הוא היה אומר [לא] רצה אדם לשמוע
בטובתו משמיעים לו שלא בטובתו, לשכוח בטובתו משכחים אותו שלא בטובתו הרשות נתונה
"אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן: (סוכה מו) א"ר זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בוא
וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק מדת
הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר "ויאמר אם שמוע תשמע וגו' אם שמוע תשמע
ואם לאו לא תשמע: (ספרי רהה פקנ"ו) "רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך. מכאן אמרו
שמע אדם קימעא משמיעים אותו הרבה. שמע אדם דברי תורה משמיעים אותו דברי כופרים:
(פס פ' עמ) "שמור ושמעת אם תשמע מעט סופך לשמוע הרבה. אם שמרת מעט סופך לשמור
הרבה. אם שמרת מה ששמעת סופך לשמור כה שלא שמעת. שמרת מה שבידך סופך
לשמור לעתיד לבא: ועבירה גוררת עבירה. (סוכה נב) א"ד אסי יצה"ר בתחלה רומה לחוט
של בוכיא ולבסוף רומה כעבות העגלה שנאמר "הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלת
חטאה. רב הונא רמי כתיב "כי רוח זנונים התעם וכתיב "כי רוח זנונים בקרבם בתחלה
התעם ולבסוף בקרבם. אמר רבא יצר הרע בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קוראו
איש שנאמר "ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח וכתיב ויעשה
לאיש הבא אליו. א"ר יוחנן אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע שנאמר "כמרעיתם
וישבעו וגו': (סנה קה) כך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו עשה כך עד
שאומר לו עבור כו"ם והולך ועובד כו' (כדלעיל): (ספרא בחקותי) "ואם לא תשמעו לי מה ת"ל ולא
תעשו. וכי יש לך אדם שאינו למד אבל עושה ת"ל אם לא תשמעו ולא תעשו הא כל שאינו
למד אינו עושה. או יש לך אדם שאינו למד ואינו עושה אבל אינו מואס באחרים ת"ל ואם בחקתי
תמאסו. הא כל שאינו למד ואינו עושה סוף שהוא מואס באחרים או יש לך שאינו למד ואינו
עושה ומואס באחרים אבל אינו שונא את חכמים. תלמוד לומר ואם את משפטי תגעל נפשכם אינו אומר ואם משפטי תגעל נפשכם
אלא ואם את משפטי תגעל נפשכם. הא כל שאינו למד ואינו עושה ומואס אחרים סוף שהוא שונא את החכמים. או יש לך אדם שאינו
למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא את החכמים אבל מניח לאחרים לעשות ת"ל לבלתי עשות הא כל שאינו למד ואינו עושה ומואס
באחרים ושונא החכמים סוף אינו מניח לאחרים לעשות. או יש אדם שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא את החכמים ואין
מניח לאחרים לעשות אבל מודה במצות שנאמרו מסיני ת"ל את כל מצותי. הא כל שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא
את

תורה אור ס קבלת ס: צ מכלים מט: ק מלאכי ג: ר שמות יט: ש דברים ח: ת מלכי ג: א במות טו: ב דברים כב: ג נס ל: ד יחזקאל ה: ה
ח כוסף ד: ו שם ס: ז ס"ל יב: ח כוסף יג: ט ויקרא כו:

ס ונבר תעידו חכמים ע"ת על הדוש נפלא בתורת יש בו זרוז על מעשת המצות והוא אמרו אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן וגו' וידוע שאינן
מועילות שלא יהיה בהן דין ערי מקלט עד שיבדלו השלש האחרות שבארץ ישראל אמרו יודע היה משה רבינו ע"ה שאין שלש ערים שבעבר
הירדן קולטות עד שיבדלו השלש שבא"י שנאמר שש ערי מקלט תהיינה ואמנם חבריל אלו מפני שאמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה ואם כיוצא בזה
במשה רבינו ע"ת משיג האמתות שלם ושבשלמים נכסף להוסיף חצי מצות עשה על כל מעלתו ושלמותו אין צריך לומר שיעשו מי שנצטרעת נפשם ותוחזק
צרעתם וקרמה (רמב"ם נפי' ממנה):

א) מ"ל נפ"ל מ"ל בפי' ועמו כיב נמוכה. ומי (כ"ח ע"ג) לא יאכל מזה עם מזנם מפני הרגל עגינים. מ"ל ת"ג זכרות מלא כתי. ועי' (קדושין מ"ח) לא ולא יקודש
כוי קאמנו כאומרא קוש קאמנו כבאמ לקבלה קמיקון אל רב לר"ז דל כרעך מקמים גיסנס כוי:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

אם הלך סופו לעמוד. הלך משמע בהעברה בעלמא סופו לעמוד ולהתעכב ביניהם מעט והכי קאמר אעבי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא יהב הא אם הלך סופו לעמוד כו': אבקה של שביעית. עושה מחולה בפירות שביעית ולהכי קרי ליה אבק שאין זו עיקר מעשה של איסור שביעית: וכחיב וכו'. ומתיך ליה-וכי ממכרו ממכר ודמשיק מחוכין והכי אמר רחמנא אם לא משמרו מעט יוצל מופכם למכור מסלסלים וכלי חשמש: לא הרגיש. לא תדעתא לטוב מן העבירה: לא נתן לידו. משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עבירה: נעשית לו כהיתר. דומה בעיניו כהיתר הילכך בריתא דלא סבר עדיין אלא פעם אחת מני הרגיש דמשמע שהיה יודע וטען אל לבו שהיה שוכר אבל לא נתאב מן העבירה ועשאה ובפעם שניה מני לא נתן לידו שאפילו על לבו אין עולה שמהא עבירה: ימאס ליה לאיתן דליבון ברמיה ולא לוזיף ברביתא. דרכיה כתיב בהאי עניינא דכתיב אל מקום מאמו מתך ומרגיש וגו' כא ודאי מקמי הכי כבר זכה לברמיה דנהכי ימאס ליה: סדיון בחו מגרעת ואחלת. בפחם מכירם הבת איה שהחא בחמה אלא עד שיגיעו ימי נערות ואם כא לעדומה בחוך כך מתשב הדמים שמכרה כמה מגיע לכל שנה שהיתה ראויה להיות בית האדון ולפי אותו חשבון המגיע לכל שנה מנכה לו אדון לכל שנה ושנה שעימשתו כדחמיא בקידושין והפדה מלמד שמגרעת פדיומה ויולאה: ומעשה מברם. מעשה מפרש לע"ז לאמוב עליה ולאמוב מיס: בשביל המוב מה אות. בשביל חזקיה שעיבת אח עלמו ואמר המוב בעיניך מעיתי גרם לו שלאמר מה אות כי אעלה בית ה' שמאל אות מהקב"ה שהעבירה גורלת מעיבה: אכלו נכרים על שלחנו. אומן שמלא לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם: ומעמם עליו. כגון חזקיה דאמרינן לקמן אמאו הסקתה עליהם: גודם נלוח. דכתיב ושמח עליהם חזקיה וילאם את בית נכחם וכתיב בחריה ומנמיך אשר ילאו ממך יקחו והיו שריפים בהיכל מלך בבל: אמאו הסקתה עליהם. היא עלמה מזנה להם והייע בית נכחה לשון מוכה על פס לא שנפחתה מן הגדם וממנה נגרמת סחמה: בית גמיו. והכי מתרגמינן בית גניחותו ומגחה פתר במחברתו לשון סממין כמו נכלת ולבי ולוט: זין אוכל זין. כגון פרזל דשלים בפרזל: ימלא לדקה. משמע יבא לידי עמוס וימלא בני אדם שיעשו לו לדקה: אם לגנים הוא ילין. אם לגנים הוא בא להתחבר הוא ילין לא ימנעוהו ולא יעזבוהו: ואם לעניים. בא להתחבר יתן לו מן מי שביבו ליתן מן: בא. אדם: שמעא. ולהיות רצע: פותחין לו. פתח העומאה ליכנס בה כלומר מסייקין בידו ואין מונעין אותו מן הנמים לעבכו: בא. הלוקח למדוד נפש ממני שריתו רע אומר לו המוכר מדוד אחה לעלמך: והתקדשתם. מעמ והייתם קדושים הרבה. בא ליתבל מסייעין אותו: שוב היו חוטא שנאמר לגלי חסידיו ישמור. מאי חסידיו ישמור: שעמ לחשוה ומיס וכו' לגלי חסידיו. מתמא בחסד ב' רגלים כמו אלם רגלים פעמים ישמור אותו מן החטא: וסייגין

ולא ישמח אדם על חבוה שבאה לידו אלא על מטת הרבה שעתידות לבוא לידו לסיבך אם חטא בשוגג אין סימן יפה לו שנאמר גם בלא דעת נפש לא טוב ומה חוטא בשוגג אין סימן טוב לו חוטא במזיד על אחת כמה וכמה ועליו נאמר ואין ברגלים חוטא (חגיגה ויקרא):

רבי מאיר אומר כל העובר עבירה אחת נספק מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו בודאי כיצד אדם חוטא ונודע לו חטאו מביא חטאת בסלע ועשירית האיפה בפונדיון ספק חטא ספק לא חטא מביא תעילה וחומשה ומביא אשם בשתי סלעים וכי איזה מדה מרובה מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה והרי דברים ק"ו אם מדת פורענות מעוטה העובר עבירה בספק מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בודאי ק"ו למדת הטוב מרובה רבי נתן בן יוסף אומר כל העובר עבירה בשוגג מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה במזיד כיצד שוגג שהרג את הנפש ונגלה לעיר מקלטו ומצאו גואל הדם והרגו הרי זה פטור הרגו במזיד ומצאו גואל הדם והרגו הרי זה גולה על ידו וכי איזו מדה מרובה מדת הטוב או מדת פורענות הוי אומר מדת הטוב ואם מדת פורענות מעוטה העובר עבירה בשוגג מעלין עליו כאילו עשאה במזיד ק"ו למדת הטוב מרובה (מדר"ל פ"ג):

ששכר מצוה מצוה. בואו ולמדו ממה שכתוב בתורה שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה הרבה אדם לשון שוא ושקר עם אביו ועם אמו עם אשתו ועם בניו ועם רבו שלמדו מקרא ומשנה וחכמה לסוף הוא עושה כך עם כל אדם הרבה אדם שבועת שוא עם כל אלו לסוף הוא עושה כך עם כל אדם טהג גסות הרוח עם כל אלו לסוף הוא עושה כך עם כל אדם העיז אדם פניו באביו או באמו או בפני מי שגדול הימנו לסוף הוא עושה כך עם כל אדם (חגיגה"ר פט"ו):

אם עושה אדם את עצמו כדיק ולדבר אמת מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך כדיקים ומדבר אמת ואם עושה אדם את עצמו רשע ולכחש ולדבר שקר מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך רשעים ומכחש ומשקר ואם עושה אדם את עצמו לנהוג במדה בינונית מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך מדה בינונית ואם עושה אדם את עצמו חסיד לסבול את הכל מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך חסידים וסובל את הכל שנאמר אני ה' חוקר לב ובוחן כליות וגו' ועל ידי דוד נאמר עם חסיד תתחסד עם גבר תמים תתמם עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל (חגיגה דבי אליהו זוטא ק"ג):

אל

את חכמים ואינו מניח לאחרים לעשות. סוף שהוא כופר במצות שנאמר מסיני או יש לך אדם שיש בו כל המדות הללו אבל אינו כופר בעיקר ת"ל להפרכם את בריתי. הא כל שיש בו כל המדות הללו סוף שהוא כופר בעיקר: (ע"ז יח) דרש ר"ש בן פזי מ"ד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב ומאחר שלא ישב מהיכן לץ אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר [1]אם חכמת חכמת לך ולצת לברך תשא: (גיטין ז) א"ר יוסי בר חנינא בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנאמר [2]בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וכתיב [3]וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנאמר [4]וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו לסוף מוכר את ביתו שנאמר [5]ואיש כי ימכור בית מושב מאי שנא התם דקאמר לא הרגיש ומאי שנא הכא דקאמר לא באת לידו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר לא באת לידו סוף שמוכר את בתו שנאמר [6]וכי ימכור איש את בתו לאמה ואע"ג דבתו לאו בהאי עניינא כתיב ניחא ליה לאינש דלזבון ברתיה ולא נזיף ברביתא דאילו התם מיגרעא ואולא והכא קא מוספא ואולא לא באת לידו סוף שילוה ברבית שנאמר [7]וכי ימוך אחיך וכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית לא באת לידו סוף שמוכר את עצמו שנאמר [8]כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא לך אלא לגר שנאמר לגר ולא לגר צדק אלא לגר תושב שנאמר לגר תושב משפחת גר זה נברי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר ונעשה משרת לע"א עצמה: (מקדלין קד) תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר בשביל [9]להטוב בעיניך עשיתי מה אות בשביל כה אות ע"א אבלו על שולחנו בשביל ע"א שאבלו על שלחנו ומשמש עליהם גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמין ע"א לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו שנאמר [10]ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל [11]וישמח עליהם חזקיהו וירא את בית נכתה [את הכסף] ואת הזהב ואת הבשמים וגו' אמר רב מאי בית נכחה אשתו השקתה עליהם ושמואל אמר בית גנזו הראה להם, ורבי יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להם: ששכר מצוה מצוה. (כ"נ י) אמר רבי יצחק מ"ד [12]הרודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד משום דרודף צדקה ימצא צדקה אלא לומר כל הרודף צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות מהם צדקה: (מדלין לב) אר"י כל המתמים את עצמו הקב"ה מתמם עמו שנאמר [13]עם חסיד תתחסד וגו': (יומא לס) אמר ריש לקיש מאי דכתיב [14]אם ללצים הוא ילין ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו, תני רבי רבי ישמעאל משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון בא למכור נפט אומר לו מרוד אתה לעצמך בא למכור אפרסמון אומר לו המתן עד שאמרוד לך אנא כדי שאתבשם גם אני ואתה. ת"ר [15]והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב: (מכות י) אמר רב הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וכו' (לעיל פ"ג מט"ו): (יומא לס) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור רבי רבי שילא אמרי כיון שבא לאדם דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור: (ירושלמי פאה פ"א) ר' ירמיה א"ר שמואל בר רב יצחק בעי [16]צדקה תצר תם דרך ורשעה תסלף חטאים, [17]חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב [18]אם ללצים הוא ילין ולענוים יתן חן. [19]רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו [20]כבוד חכמים ינחלו ובסילים

תורה אור: 1 תהלים ח: 2 מלכי יט: 3 ויקרא כה: 4 שם יז: 5 שם כה: 6 שם: 7 שמות כא: 8 ויקרא כה: 9 שם: 10 ויקרא כה: 11 מלכי יט: 12 משלי יא: 13 שם: 14 ישעיה לג: 15 תהלים ח: 16 שמואל ב כ: 17 שם: 18 שם: 19 שם: 20 שם: 21 שמואל ב כ: 22 מלכי ג: 23 מלכי ג: 24 מלכים יט: 25 מלכי ג: 26 ויקרא יח: 27 שמואל ב כ: 28 מלכי יג: 29 שם: 30 שם: 31 שמואל ב כ: 32 מלכי ג:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

אל תהי בז לכל אדם שאין לך אדם שאין לו שעה. שלא לחמך על פני המים כד קפרא הוה מקפל בשוניתא דימא דקכרי רמה סמינה שבעה כיס כגדול ואיטפיעא עולה מתוכה ערוס כד חמיניה בא אגלו ושאל בשלומו ונתן לו שתי סלעים מה עשה הכניסו לביתו והאכילהו והשקהו ונתן לו עוד ג' סלעים אמר לו אדם גדול שכמותך יומא שלשה סלעים אחריס לבתר יומין אתלידון יהודאי בהדין ספסלא אמרין מאן אזיל ומפיים עלינן כו' ע"ש (קה"ר פי"א): מאור

וכסילים מרים קלון, וסייגין סייגה ותרעין תרעה, רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק שומר אדם את עצמו מן העבירה פעם ראשונה שניה ושלישית מכאן ואילך הקב"ה משמרו מ"ט הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, א"ר זעירא ובלחוד דלא יתיב ליה מ"ט והחוט המשולש לא לעולם ינתק אין כתיב כאן אלא לא במהרה ינתק אין מטרחה עלוי מיפסק הוא: ושכר עבירה עבירה. (יומא לט) תני דבי רבי ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר לולא תטמאו בהם ונטמתם בם אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם, ת"ר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה מטמאין אותו מלמעלה בעוה"ז מטמאין אותו לעוה"ב: מתני' ג הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום: גרסי' (פסחים קג) ת"ר ג' אין מתקנאין בהם אלו הן עכו"ם קטן ונחש קטן ותלמיד קטן מאי טעמא דמלכותייהו בתר אודנייהו קיימא: (ירושלמי מלוטה פ"מ) דיקלוט חזיא מחוניה מליי דרבי יודה נשיא אתעביד מלך נחת לפמיים שלח כתבין בתר רבנין תיהוון גבייה במיפקי שובתא מיד אמר ליה לשלוחיה לא תתן להון כתבין אלא בעירבתא עם מטעמי שמשא ואתא שליחא נביהון בערובתא עם מטעמי שמשא והוה רבי יודן נשיא ורשב"ג נחתין למיסחי בדימוסין דטבריא אתא אנגיטריא נביהון ובעא ר' יודן נשיא למנזף ביה א"ל רשב"ג ארפי ליה לנסיון הוא מתחמי אמר לון מה רבנין עבדין תנן ליה עוברא אמר לון סחון דבריכון עביד ניסין במפקי שובתא טען יתהון ואעיל יתהון א"ל הא רבנין לבר אמר לא ייחסון אפי עד דאינון מריין הוה ההיא בי בני אוזיה שבעה יומין ושבעה לילון נפק ואנצח קדמיהון ועל לון ו מון ליה קדמיהון אמר לון בגין דבריכון עביר לכון ניסין אתון מבזין מלכותא אמרין ליה דיקלוט חזיא בזינן דיקלטיאנוס מלכא לא בזינן ואפילו כן א"ל לא מכסי לא ברומי ועיר ולא בחבר ועיר: (נ"מ) אל תהי בז לכל אדם: (תמיד ז) ת"ר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדול גדוד מבית רבו והיה רוכב על חמור ומטייל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו נפה עליו מפני שלמד תורה הרבה נזדמן לו אדם אחד שהיה מבזה ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו א"ל ריקא כמה מבזה אותו האיש שמא כל בני עירך מבזין כמותך, א"ל איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מבזה כלי זה שעשית כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו וא"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מבזה כלי זה שעשית היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי מורי אמר להם ולמי אתם קורין רבי אמרו לזה שמטייל אחריך אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול הוא בתורה א"ל בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן מיד נכנס ר"א ור"ש ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז: (נ"מ) אל תהי בז כו'. (מגילה טו) א"ר אלעזר א"ר חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי ב' גדולי הדור ברכום ב' הדיוטות ונתקיימה בהם ואלו הן דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה דכתיב [5]ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך דניאל דברכיה דדיוש דכתיב [6]אלהך די אנת פלח ליה וגו' וא"ר אלעזר א"ר חנינא אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך") שהרי אבימלך קלל את שרה [7]הנה הוא לך כסות עינים ונתקיים בזרעה שנאמר [8]ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו: (נ"מ) אל תהי בז לכל אדם: (נדרים ט) הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערי ליה טובא הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריה דביתהו מאי דעתיך משום דכתיב [9]יתמו חטאים מן כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרי בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלייהו והדרי בתשובה: (סנהדרין לז) הנהו בריוני דהוון בשבבותיה דרבי זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתשובה והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דרבי זירא אמרו עד האידנא הוה קטינא חדיך שקי דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הדהדו בלבייהו ועבדו תשובה: שאין לך אדם שאין לו שעה: (ע"ז יז) תניא אמרו עליו על רבי אלעזר בן דרדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה כו' אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצאה בת קול ואמרה ר' אלעזר בן דרדיא מזומן לחיי העולם הבא כו' בכי רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה בשעה אחת: ואל תהי מפליג לכל דבר [1]: (מדר"ג פכ"ג) שנאמר [2]בז לדבר יחבל לו ויראת מצוה הוא ישולם: (מ' מהלים פל"ד) וש"ה [3]את הכל עשה יפה בעתו. כל מה שעשה הקב"ה בעולמו יפה עשה. אמר דוד לפני הקב"ה כל מה שעשית יפה והחכמה יפה מן הכל. וכן הוא אומר [4]מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. כל מה שעשית יפה עשית. אבל השטות שבראת מה הנאה יש לפניך. כשאדם מהלך בשוק ומקרע את בגדיו והתינוקות רצין אחריו והעם משחקין ממנו זה נאה לפניך. אמר לו הקב"ה דוד על השטות אתה קורא תגר חייך שתצטרך לו וכן שלמה אמר בז לדבר יחבל לו. מהו יחבל לו יתמשכן לו כעין שנאמר [5]אם חבול תחבול. ד"א אמר לו הקב"ה על השטות אתה קורא תגר חייך שהצטער והתפלל עליה עד שאתננה לך. לא עשה מעט עד שהלך אצל אכיש כו' באותה שעה נתיירא דוד התחיל אומר [6]יום אירא אני אליך אבטח. התחיל דוד מבקש ומתפלל ואומר רבש"ע ענני בשעה הזו. אמר לו הקב"ה מה אתה מבקש אמר לו מאותו השטות שבראת שקראתי עליך תגר. אמר לו ולא אמרתי לך בז לדבר יחבל לו הואיל וכן הוא אני נותנו לך [7]לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך כו'. אמר לו הקב"ה דוד טובה היא השטות ההי"ד [8]אברכה את ה' בכל עת וכן הוא אומר [9]את הכל עשה יפה בעתו וכן את מוצא בתחלת בראשית [10]וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד: (נ"מ) ואל תהי מפליג לכל דבר. (מה כא) כתיב [11]והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליהו וכי גדליהו הרגן והלא ישמעאל הרגן אלא שמתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן, אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ הלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי: (סנהדרין ז) ההוא דהוה קאכר ואזיל גברא דרתיצנא עליה אריה לגזיזה וקם. א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב [12]גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב: ואל

ומייגין סייגים כו'. מעל הדיום אומר וכי גודרין מקום הגדול ופורצין מקום הקטן ה"נ מסתעם כל הני פסוקים דמסייגים הקב"ה לגדיק שיעבה לדקוח ולהשע שיעבה בשעתא ולפיכך מתמיה וסייגין סייגה פו' כתמיה. ומהלי ל' ידמיה דה"ש ג' ג' פעמים מן המבירה מכאן ואילך הקב"ה מסמרו וסיינו רגלי חסידיו ישמור כיון שכבר עשה חסיד: ובלמוד. ובלבד שלא יהוב ויחזור העבירה אבל אם מחזיר אין מודעים אותה ממנו: מסמסמת. מוסמה וסוחמת מכל חכמה: ונסמסת. מסר אל"ף: מסמאין אותו הרבה. מסמאין אותו לימות הרבה וה"ק קלא אל תסמאו בהם ואם תסמאו סוף ונסמסת כם: מתני' אל תהי בז לכל אדם. לומר מה יוכל עלוי להזיק לי: ואל תהי מפליג. מרחיק לכל דבר שים להם עליו אל תאמר רחוק הוא פיסיה ואין לדאוג ממנו: דמלכותייהו אתרי אזנייהו קיימא. כלומר עתידין הם לגדל ותגדל אימה וינקמו ממך: אנגיטריא. עד שמשו כן: לנסיון. למיסן: אזייה. הסיק: ואנגמ. ומיק: מכסי. מכדי: מבר. אומה מבריס: מסייל. לשמות: מחדתן לו אדם. יש ספרים מכתוב בהן אליהו ז"ל והוא מחכוין להוכיחו שלא ידגיל בדבר: בריוני. פרילים: המלים כתיב. קרי ביה הומלים: מיכלה יגר הרע: שפיל. הסתל פלמך לסוף המקרא כל דבר שהוא בסוף קרוי שפולו של דבר: בריוני. פרילים לשון בורים: רבי זירא. נולא הוי ונהרכו שוקיו על ידי מעשה דבדיק נפשיה בתענית שנירא בהשוכר את הפועלים וקרי ליה קטינא חדיך שקי: יומן בן קרח. אמר לגדליה שמעתי שבא ישמעאל בן נתניה להרגך: ביד גדליה. משמע שע"י גדליה נהרגו: אדייה לגזיזה וקם. סרים אגרופו

תורה אור • [1]אות לג: [2]ב קהלת ד: [3]ל ויקרא יח: [4]מ שמואל ב כד: [5]ג דניאל ו: [6]ס נרחמים ב: [7]ע שם כז: [8]פ תהלים קד: [9]צ משלי יג: [10]ק קהלת יב: [11]ר תהלים קד: [12]ש שמות כב: [13]ת תהלים מו: [14]א שם לד: [15]ב שם: [16]ג קהלת יב: [17]ד נרחמים ח: [18]ה ירמיה עח: [19]ו תהלים מח:

[1] מי' (גיטין ל"ס) שאמר מחם קלגס אם רבה כל רב לומא ולא מיפרק מחולמא: [2] ב] עי' (נרכות נ"ס) לעולם יגמס אדם נחלוס טוב עד כ"ב שנה כו'. ומי' (שם ס') נאמר נכמכם ס' לנכלוס כוי לעגא ומגוג מאם יאמר לר אדם כלוס יש עבד שמורד ברבו אף אמר לו כלוס יש בן שמורד נאמיו אלא כוס כבא ומי סוס:

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

לגרופו עלי ועמד לנגדי: הרה ויולדת יחדיו. ביום שהרה זה יולדת ולד אחר כמו תרנגולת וכיון שמשמשין בכל יום נמצאים יולדים בכל יום דכמי משמע קרא בכל עת שכיח מתעברת יולדת שמתברת לגמור צורת הולד לזמן מועט: בא ולמד. מרח לעשותו כאולמו כדי להעמיד ד"מ על מכונה: לגלג. זו אולת: גלף. מין אילן המופן ג' מיני פירות אביונה וקסריסין וטלגין וכי אימא להאי ליתיה להאי כדאמר גרים חזקה הכתים: פסת בר. משמע גלוסקאות תרתכין כמין פס יד ומשמע כלי מילה כמו כתונת פסים: בר. כמו לעבור בר ולעברן כלי מילת בר נקי כמו ברה כתמה: כמהין וסכיות. מיוחדין כמוה שהן בלילה אחת ורחבין ומגולין בגלוסקאות: נגרא בר קורא. פיב כמין לבוש מעייל בדל סביבות הקור של דקל כשהוא רך. קור עגף האילן כשהוא רך ילא בכל עמה קודם שיפקעה קרני קור: זבוב לגירעה. מי שטוקאו לירעה כותב הזבוב ומיתה עליו וכן אחריני דקתניב: חסיית. מין שחין: לעקבב. והן עצמן נגרא לאכול ולעמע בני אדם החופאים ואם קבלו עונשם יהרפאו בהאי דקתניב:

מתני' מאד מאד הוי שפל רוח. אע"פ שבאמת מדות הדרך האמצעית היא המבוארת. בדעת הגאוה היא כן אלא יעה לקצה האחרון של שפלות הרוח. לפי שהגאוה היא מאוסה ביותר. ועוד שרוב בני אדם נכשלים בה ולא בדילי איתני מינה. לכך צריך לעשות לה הרחקה יתירה: שכר שלה בידו. ולא שכר קרבן אחר: זבחי. כל הזבחים נמשמע: אתי דבא. אתי מעביה את הדבא עד שמוכן אצלי והייבו אשכון את דבא: אתי דבא. אתי שכיבתי אצלו: ילמוד אדם מדעת קוט. לאהוב את המוטות: כל הרים וגבעות. כגון חבור וכרמל שבאו שם בדבריהם למה מצלדון הרים גבוהים: רוחה את השפל. לקרבו ולהתחבל עמו ומשוב בעיניו כמו בכבודה בתחלה ברחמיה רחיתי את אבותיכם אתחי עיני לקרבם ולחבבם: כאפרכסת. מלמוי"ת: לא מרוכבים. לפי שאין אתם מרכין עצמכם אלא ממעטין לפיכך חסד בכם כי אתם המעט ממעטין עצמכם בעטה: נמרוד. מלך בדור הפלגה היה ולכך מקרא אמר מרוד שהמריד כל העולם במלכותו על הקב"ה: מושב אלהים ישבתי. שבתי לו ז' רקיעים של מעלה ומלה ויושב עליהם: אולה מרן. על זכות אומן שנתנו לגלותה: אין הקדוש ברוך הוא מסרה שכינתו. בקנישת אולם

(ל"ח) **ואל תהי מפליג לכל דבר.** (מכת ל) כי הא דיתיב ר"ג וקדריש עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר 'הרה ויולדת יחדיו לגלג עליו אותו תלמיד אמר 'ואין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתו בעולם הזה. נפק אחזי ליה תרנגולת, ותו יתיב ר"ג וקדריש עתידין אילנות שמוציאין פירות בכל יום שנאמר 'ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום לגלג עליו אותו תלמיד אמר והכתיב ואין כל חדש תחת השמש א"ל בא ואראך דוגמתן בעה"ז נפק אחזי ליה צלף, ותו יתיב ר"ג וקדריש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר 'יהי פסת בר בארץ לגלג עליו אותו תלמיד ואמר ואין כל חדש תחת השמש נפק אחזי ליה כמהין וסמריות ואכלי מילת נברא בר קורא: שאין לך דבר שאין לו מקום. (ירושלמי ברכות פ"ט)

אליהו ז"ל שאל לרבי נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו א"ל לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאים הוא מביא בהן ואומר מה אלו שאין בהן צורך הרי אני מקיימן אלו שיש בהן צורך לא כ"ש א"ל עוד הן יש בהן צורך ובוב לצידעה פשפש לעלוקתא נתש לחפפית שבלון לחזיות סטמית לעקרב:

מתני' ג רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח"] שתקות אנוש רמה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם: **נרסי'** (סוטה ד) א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי רוח לפני הקב"ה שבזמן שבה"מ קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מקריב מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר 'זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר 'לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה: (שם) 'ואת דכא ושפל רוח. רב הונא ורב חסדא חד אמר אתי דכא וחד אמר אני את דכא, ומסתברא כמ"ד אני את דכא שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני למעלה. אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני: (שם) דרש רב עוירא ואיתימא רבי אלעזר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ן גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר 'כי רם ה' ושפל יראה: (מגילה כט) אמר ר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב בתורה 'כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' וכתיב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה. שנוי בנביאים 'כי כה אמר רם ונשא וגו' וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח. ומשולש בכתובים 'כולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות: (חולין כט) א"ר יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בהגדה עשה אזנך כאפרכסת. 'לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם מטעטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר לפני 'ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמרו 'ונחנו מה לדוד אמר 'ואנכי תולעת' ולא איש, אבל ע"א אתם כן נתתי גדולה לנמרוד אמר 'הבה נבנה לנו עיר לפרעה אמר 'מי ה' לסנחריב אמר 'מי בכל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר אמר 'אעלה על במתי עב לחירם מלך צור אמר 'מושב אלהים ישבתי בלב ימים. אמר רבא ואיתימא רבי יוחנן גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה, ואמר רבא ואיתימא רבי יוחנן אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן כתיב הכא ונחנו מה וכתיב התם 'תולה ארץ על בלימה: (אדר"נ מ"ג) אחה עלוב שבעלובים זה שהוא עלוב במשה רבינו שנאמר 'והאיש משה ענו מאד: (פס ס"ט) שלשה מיני שחין נבראו בעולם לח יבש בעל פיליפוס והיה נפשו של משה נמוכה מכולם: (מדרש לה) א"ר יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולם ממשה מ' עניו דכתיב והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה: (מכילתא ימרו פ"ט) 'ומשה נגש אל הערפל גרם לו ענותנותו שנאמר והאיש משה ענו מאד וגו' מגיד הכתוב שכל מי שהוא עניו מפיו להשרות שכינה עם האדם בארץ שנאמר 'כה אמר רם ונשא וגו' ואומר 'רוח ה' עלי וגו' ואומר ואת כל אלה ידי עשתה ואומר 'ובחי אלהים

מאוד מאוד כוי שפל רוח. שנו חכמים כוי עלוב ומניו לכל אדם ולמגשי ביתך יותר מכל אדם ומנין זה תדע לך שכן הוא לא ולמד מן הקב"ה שהיה עלוב ומניו לעמו בכל מקום ולא הלך עמהן בדרכיהן ולא שפט אותם כשטתיהם אלא היה להם במדת ענוה שלו ומנין שכן הוא כו' (תנדא"ז רפ"ד): לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים וביראת שמים עם אביו ואמו ועם רבו ואשתו ועם בניו ובני ביתו ושכניו ועם קרובים ורחוקים ואפילו עם עכו"ם בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות וממלא את ימיו ושנותיו בשם טוב כי בזמן שהאדם הוא עניו בתורה ובמעשים טובים אז אשתו מתיירא ממנו וכן בני ביתו ושכניו וקרוביו ואפילו העכו"ם מתייראין ממנו שנאמר ורמו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וירמו ממך (שם פט"ו):

הנבזים ומאוסים בעיני עצמן ומשפילין את רוחן וכובשין את יצרם עליהם הוא אומר כה אמר ה' וגו' לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו וגו' (תנדא"ר פט"ז):

כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב. ר' חנחומא אמר רמז ממושבך שנים ושלשה מושבות שיאמרו לך עלה ואל תעלה שלא יאמרו לך רד אף משה לא נכנס עד שקרא לו שנאמר ויקרא אל משה וכן כלל היה אומר השפלתי היא הגבהתי הגבהתי היא השפלתי מאי טעמא המגביהי לשבת המשפילי לראות את אולא בשעה שנגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה היה מסתיר פניו ממנו שנאמר ויסתר משה פניו אמר לו הקב"ה למשה ועתה לכה ואשלחך (ולקוט משלי פכ"ה):

רבי אליעזר הקפר אומר אל תהא כמשקוף העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה ולא כאסקופה העליונה שמגלעת מרגופות ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים אלא הוי כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה וסוף כל הבנין נכתר והיא במקומה עומדת (אדר"נ פכ"ו):

עקב ענוה ירא ה'. מ"ר יצחק בר' אליעזר דקסרין מה שעשתה חכמה מעירה לראשה עשתה ענוה סוליוס לרגלה שנאמר כאשית חכמה ירא ה' וכתיב עקב ענוה ירא ה' (ילקוט משלי פכ"ב):

קרוב

תורה אור ז ירמיה לא: ח קהלת יא: ט ישעיה לא: י תהלים עב: כ תהלים נא: ל שם: מ ישעיה מ: נ תהלים קלח: ס דברים י: ע ובעיה מ: פ תהלים סח: צ דברים ז: ק בראשית יח: ר שמות מז: ש תהלים כב: ת בראשית יא: א שמות ס: ב מיכ יח: ג ישעיה יד: ד ישעיה כח: ה איוב כו: ו במדבר יב: ז שמות כ: ח ישעיה מ: ט שם סא: י שם סו: כ תהלים נא:

[א] פ"ל בשיש מ"ל בשיסקא קשה לכעוס ונוח לרצות: ב] פי' (מיק מ"ז) כמעט עשיר עוסק כמורם מעדן עלמו כמולעת מ"ל סקל"ר מזמיל והעפלת-עלמן הסא כמוני:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

קרוב ה' לנשמרי לב. מלמד שכל מי שלבו שמורה בכל יום ורוחו נמוכה ודכורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו מזבח בנוי בלבו ומעלה עולות וזבחים עליו לפני הקב"ה שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכא ד"א קרוב ה' לנשברי לב. שכל שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרומקים מן השכינה שלשים ושתי אלפים רבבות פרסאות שנאמר שרפים עומדים ממעל לו לו בגימטריא שלשים ושתי אלפים אבל שבורי לב הקב"ה קרוב אצלו כל היום מאחה אל אמה לכך נאמר קרוב ה' לנשברי לב (אותיות דרבי עקיבא אות ח):

אמרו רבותינו בשם רבי אלעזר בן עדת בשבעה מקומות השוה הקב"ה עצמו עם הבורח הנמוכין שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד מה כתיב אחריו עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר וגו' ואומר כי רם ה' ושפל יראה וגבוה וגו' ואומר כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכן ואת דכא ושפל רוח וגו' ואומר כה אמר ה' השמים כסאי וכתיב ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי ואומר כי' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו מה כתיב אחריו תאות ענוים שמעת ה' ואומר שירו לה' זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו מה כתיב אחריו מכי יתומים ודין אלמנות ואומר עושה שמים וארץ אח הים ואת כל אשר בם השומר אמת לעולם עושה משפט לעשוקים וגו' ואומר יתום ואלמנה יעודד (מ' תנחומא ויגש):

א"ר אבא בר יודן כל מה שפסל הקב"ה בהמה הכשיר באדם פסל בהמה עורת או שבור או חרוץ. או יבלת והכשיר באדם לב נשבר ונדכה אמר רבי אלכסנדרי הדיוט הזה אם משמע הוא בכלים שבוריים גנאי הוא לו אבל הקב"ה כלי תשמישו שבוריים שנאמר קרוב ה' לנשברי לב ואת דכא ושפל רוח זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר (ויק"ר פ"ז):

ושם אלהים רוח נשברה: (ירושלמי סנהדרין פ"ב) לשיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבי. בשעה שמשחני שמואל ולא רמו עיני בשעה שהרגתי את גלית ולא הלכתי בגדולות בשעה שהעליתי הארון ובגפלאות ממני בשעה שהחזירוני למלכותי, אלא אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי כהן ינקא דנחית ממעי אימיה כן הוות נפשי עלי: (הולין פט) אמר ר' אילעא אין העולם מתקיימת אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה שנאמר תולה ארץ על בלימה. ר' אבהו אמר מי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר ומתחת זרועות עולם: (סנהדרין מח) שלחו מתם איזהו בן העולם הבא ענוותן ושפל ברוך כו' (לעיל פ"ב מ"ח): (שבת ל) ת"ר לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי כו' (לעיל): (מגילה טו) א"ר אלעזר אמר ר' חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו' מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושים צביונו ולמצפים תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו מאי לשאר עמו למשים עצמו כשיריים"]: (עירובין יג) מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין הן ועלובין הן ושונין דבריהם ודברי בית שמאי ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם ללמוד שכל המשפיל את עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו וכל המחזר אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מרודפת אחריו: (מוסף ברכות פ"ג) מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של רבי יהושע אלעזר בן מתיא וחנינאי בן חנינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני היו עסוקין במה ששנה להן ר' טרפון אמר להן ר' עקיבא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני הענוה שנאמר ועתה ישב נא עבדך וגו'. אף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה שנאמר פן יחדל אבי מן האתונות וראג לנו שקל עבדו בו. אבל שמואל אינו כן אלא נטש אביך את דברי האתונות וראג לכם לאמר מה אעשה לבני וכשהוא בורח מן השררה מה הוא אומר וישאלו עוד בה' הבא עוד הלום איש ואמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים: (סנהדרין נב) אר"א לעולם הוי קבל וקיים כו' (לעיל פ"ב מ"ח): (ע"ז כ) א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות. זהירות מביאה לידי זריזות. זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי פרישות. פרישות מביאה לידי טהרה. טהרה מביאה לידי קדושה. קדושה מביאה לידי ענוה. ענוה מביאה לידי יראת חטא. יראת חטא מביאה לידי חסידות. חסידות מביאה לידי רוח הקודש. רוח הקודש מביאה לידי תחית המתים וחסידות גדולה מכולם שנאמר יאו דברת בחזון לחסידך ופליגא דריב"ל דאמר ריב"ל ענוה גדולה מכולן] שנאמר יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידים וצדיקים לא נאמר כאן אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולם: (ירושלמי שבת פ"א) מכאן היה ר"פ בן יאיר אומר זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה קדושה לידי ענוה ענוה לידי יראת חטא יראת חטא לידי רוח הקודש רוח הקודש לידי חסידות חסידות לידי תחית המתים תחית המתים לידי אליהו ז"ל, זריזות לידי נקיות ובלה מכפר, נקיות לידי טהרה ובפר עליה הכהן וטהרה, טהרה לידי קדושה וטיהרו וקידשו, קדושה לידי ענוה כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכן ואת דכא ושפל רוח, ענוה לידי יראת חטא דכתיב עקב ענוה יראת ה'. א"ר יצחק בר אלעזר מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה דכתיב בראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה', יראת חטא לידי רוח הקודש דכתיב אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא, רוח הקודש לידי חסידות דכתיב אז דברת בחזון לחסידך, חסידות לידי תחית המתים דכתיב ונתתי את רוחי בכם והייתם, תחית המתים לידי אליהו ז"ל דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם: (סוטה מ) אמר ר' אבהו מריש הוה אמינא ענוותנא אנא כיון דחזיתיה לרבי אבא דמן עכו דאיהו אמר חדא מעמא ואמר אמוריה

שבולם עצמו. כונר לא פיו: ומפחם. מי שמרים אמה בכל הוא אזעתא שלם: מורה. על ידי שיעסוק בה ועוד שרואה שבה אזהרות: אריזה. זריז ונשמר קודם לכן שלא חבא עבירה לידו כי הכא דאיתו מהרהר אבא לידי מומאה: זהירות. כשהעבירה באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל והכי אמריק בכל הנשר בשחיטת חולין מאי לאו דזהיר ולא נגע לא דאריז וקדש ומאי ידיה מעיקרא: נקיות, נקי בלין חטא: פרישות. אף מדבר המותר שרגל להתמיר על עצמו: טהור. לא ומלוכן ומדיף מנקי: לידי רוח הקודש. להשרות עליו שכינה: אז דברת בחזון להסידיך. ולא נאמר לידיך ולעמיך: מכאן מדחקן לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה דילפינן מינה דע"י זריזות מפרחקים מן העבירות: זריזות. הזרז במצוה לעשות בהוגן ומרחיק מעצמו כל דבר שיכול לבוא לידי עבירה מביא לא האדם שהוא נקי בעשיותיו גם נקי מעבירות שבידו: פרישה. אלף עומתיו הרשעים יפלבו ויוסיף בשמעו: קדושה. קדושת הלב והמחשבה: לידי ענוה. שכל מי שיש בו רוח קדושה חסן להיות יותר קדוש גם כי יפלם מענני לדק של שאר בני אדם ומאין דרכיו מטורדים כל הלוך וזהו עיקר ענוה שמכיר פחיתות ערכו: לידי יראת חטא. שאל יאמר הני אלך בשוק של זונות ולא אחטא וכמו שאמר שע"ה שכיון שהוא עמו ויאמר שהוא שפל אנשים יהיה יראת חטא: לידי רוח הקודש. שכיון שהוא יראת חטא צריך שיתבודד מחברת אנשים ויעשב כמדבר או במערת עריס כמו שעשו ראשונים ועי"ז עיקר עריית רוה"ק: לידי חסידות. מתסיד נקרא האיש שכבר זכה למעלת רוה"ק הרי הוא פורש עצמו מכל תאוות הגופניים ומתילא יבא לידי חסידות: לידי תחיית המתים. שאין זה אלא בשכר גדול וביסורין כחסידי עליון: לידי אליהו. שקודם התחיה האחרונה יבא אליהו: וכלה מכפר את הקודש. ולשון וכלה משמע זריזות שלשון כלוי משמע מהירות דסיימו זריזות וכתיב קרא אחרינא וכפר בעדו ונעד הטם היא הכפרה הכוללת לכולם אלמא ע"י זריזות נאה הנקיה הנטורה: וכפר עליה הכהן וטהרה. מן הטעמה שהבעה כשכרעה לילד ואף שטוגנת היא נריכה טהרה: ומהרו וקדשו. לבתר טהרה אחיא קדושה: כי כה אמר רם ונשא. מדכתיב מרום וקדוש אשכן דסיימו שעם הוא מרום ישכון עם הקדוש והדר קאמר ואת דכא ושפל רוח שהוא העמיו משמע דמקדושה יבוא בחיים להיות ענוי ולבסוף קאמר שיהיה ה' עם הקדוש ויהיה עם דכא ושפל רוח: עקב ענוה. בעבור ובשכר ענוה יבוא לידי יראת ה': שעשתה חכמה עטרה לראשה. דלא תסובה החכמה בלעדה דסיכלי דליכא יראת חטא אין הסן בחכמה: עשתה עטרה עקב לסוליתה. פי' מחיית המתים שהוא פסל אגלה דענוה מדה חשובה מאוד שע"י יזכה לירחם חטא ואבל דלית ליה דרחא ומרעא לדרחא עביד שכולן לריכין לענוה: אז תבין יראת ה'. אם תבין יראת ה'. מזכה למשא דעם אלהים והייט מדרגא רוה"ק לדבר דברי חכמים וידישום רשות כענין דוד ושלמה: אז דברת. כשהקב"ה מדבר בחזון אז יבאו לידי חסידות כמו שסיים למעלה: ס"ג בחס' שקלים חסידות לידי רוה"ק רוה"ק לידי תחיית המתים וכן כ"ל לגרוס כאן ומייתי ראיה דחסידות מביא לידי רוה"ק דכתיב אז דברת בחזון להסידיך כשהיה כבר חסיד זוכה לחזון והוא רוח הקודש. רוח הקודש מביא לידי תחיית המתים דכתיב ומתי רוחי והוא רוח הקודש ומייתי אח"כ: אמוריה

תורה אור ל מכלים קכו: מ איוב כו: נ דברים לג: ס ישעיה כח: ע ברכות מג: פ מ"א ע: צ שם י: ק שם: ר מכלים פט: ש ישעיה סא: ת ויקרא עז: א שם ד: ב שם טו: ג יבמות ע: ד משלי כב: ה מכלים קא: ו משלי כב: ז שם ג: ח מכלים פט: ט יחזקאל לז: י מלאכי ג:

א) מי' (יומא פ"ז) בהתיים ומלאו לאי שמשים עצמו כשיריים: ב) מי' (ערכין י"ז) בשם מינים ר"י בריס דר"ע הוכחה לכשר ונגוש שלא נשמה כי מיניכו עחיפא:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

אמוריה . המתרגם לרבים מה שהוא נותן לו בעת הדרשה : לא צריך לדיבר . חכם הוא כמו בעלך : יקרא דמלכותא . שהיה ר' אבהו פנוי בבית המלך כדאמרינן בהגיגה נשוא פנים כגון ר' אבהו בי קיסר . ובסנהדרין אמרו דהוו כפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרן קמיה רבא דעמיה מדברנא דאומתיה : ותו רבנן אימי עליה . ועוד זה מעמותיו : דנפיקי עליה בעלי תובות . שהיה צריך לצאת : א"ר אבהו אין לכו רבה . חכם גדול ולמוי ליתב ברלתם יותר ממני כדי שיושיבוהו ברלתם ונותנין לו מחנות ומעשרים אותו כדי שיהא הנגוד ויתמנו דבריו כדמתא והכהן הגדול מלמיו גדלהו משל אחיו : תרין פלופהין . כלומר דבר מועט שכן דרך לשון בני אדם לומר על דבר מועט אחד או שנים והיא היתה שוטה והבינה הדבר כפשוטו : גריות . כלומר הרבה : טלינין . מרגוס של אבנים : שרני . גרות דמהרגמיק טלינא : מבריתו הבנא . מתוך שהיה כעוס על מעשיה אמר לה דלהבריתו אדמא על ראש הפתח והיא משבה שמשברים ברלתם בבא בן בוסא שהיה גדול הדור : שני בנים כבבא . כנגד תרין שרני : ויתי הכא המי שובדא לאשמעינן חסידותא דבבא בן בוסא : רבי שמעון בן גמליאל . אביו של רבי : ור' יהושע בן קרחה . ורבנן מובא בהדייהו אלא שמיהם גדולי הדור : אמרו . רבנן דבי מדרשא דיתבי אספסלי : פרידה אחת . בן אחד : לאבדה הימני . שמא תמלוט בו עין רע : שאין לו אב . דמא נפטיה דר"ש בר' : רשב"ג הא דאמרן . דקאמר אתה אבי בן שועל : בני בתירה . במס' סנהדרין שהיו נשיאים וכשביל שרצו להלל שהיה גדול בתורה ועלה אצלן מבבל עזבו נשיאותן ומינהו נשיא עליהם . דמצו להלל דעדיף מיניהו . והלכות שהיו מתלין מהם בבהמ"ד נעלמות מהם וכתבין בדבר : דאיכא אגא . שאני עגונן : אדם . למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה כלומר כולו הבל לכך לא יתנאה כו' כדלעיל רפ"ג : כולי האי ואולי . כל היסורין האלה יקבל ועודנו בספק אם תהיה לו תקוה : אדם שובר עבירה בסתר . כגון אשה פרוצה שוברת בסתר : והקב"ה מכריז בגלוי . שנותן בלב בעלה לקנא לה והדבר מתפרסם בגלוי : ואין עברה . גרסינן : אלא לשון הכרזה . הקב"ה מתכוין להעביר קול : והארץ הדום רגלי . והשובר בסתר אומר אין המקום כאן לפיכך הוא נסתר לומר אין יודע ומלא כדומה רגליו ומקצרן לומר אין כאן : מעיס בה פיס . פנאי להפרע ממנה ושמתי אני את פני ואתי את פני וכלם לשון פונה אני מכל עסקי ועוסקני בהם : הכפה שנאה בשמאון . המכפה דבר השנאוי למקום : בשמאון . במחשך : מפרסמין את החגים . שהם רשעים ומרמים עצמם כאילו הם צדיקים אם יש מכיר במעשיו מטה לפרסמו : מפני חלל השם . שבני אדם למדים ממעשיו וסבורים עליו שהוא צדיק ועוד כשפורעים כאה עליו בני אדם אומרים מה הועיל

ושם אחיו יקטן . אמר ר' אחא למה נקרא שמו יקטן שהיה מקטין את עסקיו מה זכה זכה להעמיד י"ג משפחות גדולות ומה אם הקטן ע"י שהיה מקטין את עסקיו כך גדול שהוא מקטין את עסקיו עאכ"ו ודכוותם ויעלה ישראל את ימיו ויעמ על ראש אפרים והוא הלעיר אמר ר' חומיא וכי מן התולדות אין אנו יודעים שהוא הלעיר אלא מהו והוא הלעיר שהיה מלעיר את עסקיו מה זכה זכה לבכורה ומה אם הלעיר על ידי שהיה מלעיר את עסקיו זכה לבכורה הגדול שהוא מלעיר את עסקיו עאכ"ו אתתא (כ"ר פ"ו) :

שתקות אנוש רימה . רבי יהודה אומר דרכן של תלמידי חכמים עמו ושפל רוח מנא ה"מ דכתיב בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו עשה בקשו צדק אולי תסתרו ביום אף ה' כך הוי מטי להדין קרא צווח ובכי בקשו צדק בקשו עשה ואולי אולי להם לבריות שחוטאים וסבורים שמיתה היא מצוי כו' לכך צריך האדם להסתכל באחריתו כדתנן ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה לכן שנו רבותינו ענו ושפל רוח ת"ר ענו מין ממשה רבינו שנאמר והאיש משה ענו מאד ובשבילה נשתבח משה שנאמר לא כן עבדי משה ושפל רוח מאהרן דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וכתיב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון ואין לך שפל רוח יותר מרודף שלום ואהוב בדעתך איך הוא רודף שלום אם אינו שפל רוח הא כיצד אם אדם מקללהו אומר לו שלום עליך אדם מריב עמו ושיקר ושונא אם רבו שנים הוא משפיל רוחו והולך אצלם ומראהו על זה וכן לזה שכך היתה אותנותו של אהרן הצדיק היה שומע על שנים שהן מריבים הלך אצל האחד ואומר לו פלוני שלום עליך רבי והוא אומר לו שלום עליך רבי ותורי מה מבקש מורי כאן והוא אומר לו פלוני חברך שברבי אצלך לפייסך מפני שאמר אני סרחתי על חברי מיד אותו איש מהרהר בדעתו וכי בזה הצדיק בא אלי לפייסני והיה אומר לו ר' סרחתי עליו והלך אצל האחר ואמר לו כן פגעו שניהם בדרך זה אומר לזה ימחול לי מה שאני סרחתי וזה אומר לזה כן שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה הולך אצל הבעל ואומר לו בשביל שנמעתי שבתרלית עם אשתך אם אתה מרשה שפך תמצא כמותה שפך לא תמצא ועוד אם אתה מוצא מחתת עמה חמלת דבר היא אומרת לך כך עשית לאותה ראשונה ועל זאת היו כל ישראל אוהבים ונשים אוהבים אותו תדע לך שכן הוא כיון שנפטר משה רבינו מה כתיב ביה ויבכו בני ישראל את משה ובאהרן כתיב כל בית ישראל ואפילו נשים ולא נשים בלבד אלא שהיו מפלשין טיט ועפר לטף לקיים מה שנאמר כל תאנה שמוציא אלף בחורים קרואים נשם אהרן ילאו אחרי מטתו אמאי מרחמיתיה ומאן דאיהדר ואיתעבדה (ברייתא דמסכת כלה רפ"ג) : כל המחלל ש"ש בסתר . ובשוב לדיק מצדקתו ועשה עול ונחתי מכשול לפניו תאני ר' חייא מפרסמין את החגים מפני חלול

אמוריה חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו ענותנא אנא . מאי ענותנותיה דר' אבהו דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דר' אבהו האי דידן לא צריך ליה להאי דידך והא דגהין חזיף עליה יקרא דמלכותא הוא דעבד ליה , אזלת דביתהו אמרה ליה לרבי אבהו אמר לה ומה נפקא לך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה , ותו אימני רבנן עליה דר' אבהו למנוייה ברוש מתיבתא חוייה לר' אבא דמן עכו דנפישי ליה בעלי חובות אמר להו אית לכו רבה : (הרים סו' ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל נסיב אתתא אמר לה בשילי לי תרין טלופחין בשילת ליה תרין רתח עלה לטהר אמר לה בשילי לי גריוא בשילת גריוא . אמר לה אייתי לי תרין בוצינין אייתיאת ליה תרין שרגין . אמר לה תבר יתהון על בבא . הוה יתיב בבא בן בוטי על בבא וקא דאין דינא תברת יתהון על רישיה . אמר לה מה הדין דעבדית אמרה ליה כך צוני בעלי . אמר את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא : (ב"מ פד) א"ר שלשה ענותנין הן ואלו הם אבא ובני בתירה ויונתן בן שאול רשב"ג הא דאמרן כי הוו יתבי רשב"ג ורבי יהושע בן קרחה אספסלי יתבי קמייהו ר' אלעזר בר' שמעון ורבי אארעא מקשי ומפרקי אמרו מימיהם אנו שותים והם יושבים על גבי קרקע עברו להו ספסלי אסקינהו אמר להם רשב"ג פרידה אחת יש לי בינכם ואתם מבקשים לאבדה הימני אתתוה לרבי אמר להם ר' יהושע בן קרחה מי שיש לו אב יהיה ומי שאין לו אב ימות אחתוה נמי לרבי אלעזר ברבי שמעון חלש דעתיה אמר קא חשביתו ליה כוותי, עד ההוא יומא כי הוה אמר רבי מלתא הוה מסייע ליה ר' אלעזר בר' שמעון מכאן ואילך כי הוה אמר ליה רבי יש לי להשיב אמר ליה ר' אלעזר בר' שמעון כך וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך השתא הקפתנו תשובות חבילות שאין בהם ממש חלש דעתיה דרבי אתא אמר ליה לאבוה א"ל בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל. בני בתירה דאמר מר הושיבוהו בראש ומינוהו לנשיא עליהם יונתן בן שאול דקאמר ליה לדוד ואתה תמלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה סמאי דלמא יונתן בן שאול דחזא דגריד עלמא בתר דוד בני בתירה נמי דחזו להלל דעדיף מיניהו אלא ר"ש בן גמליאל ודאי הוה עניתן : (סוטה מח) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא אמר ליה רבי יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא אמר ליה רב נחמן בר יצחק לתנא לא תתני יראת חטא דאיכא אנא : שתקות אנוש רמה"). (שם ס) אמר ר' יוחנן אדם אבר דם מרה בשר בושה מרוחה רמה ואיכא דאמרי בושה שאול רמה דכתיב בשי"ן : (הגיגה ד) רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בבי ליתן למכהו לחי ישבע בחרפה יתן בעפר פיהו אילו יש תקוה אמר כולי האי ואולי . ר' אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה' אמר כולי האי ואולי] :

המחלל שם שמים כו' . (סוטה ג) תניא היה רבי מאיר אומר אדם עובר עבירה בסתר הקב"ה מכריז עליו בגלוי שנאמר יועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ואין עברה אלא לשון הכרזה שנאמר ויצו משה ויעבירו קול במחנה : (קדושין ג) א"ר יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה שנא' כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי : (סוטה ה) תניא היה ר"מ אומר מנין שבמדה שאדם מודד מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה וגו' וכן מצינו בסוטה כו היא עשתה בסתר יושב בסתר עליון משים בה פנים שנאמר ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים , דבר אחר היא עשתה בסתר המקום פרסמה בגלוי שנאמר קתכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל : (יומא פו) מפרסמין את החגים מפני חלול השם שנאמר

תורה אור כ ש"מ כג : ל ליקה ג : מ נעניה ב : נ במדבר ס : ס שמות לו : ע ישעיה כו : פ שם כז : צ מיוב כד : ק משלי כו :

א] פי' (הרים ס') רשע למה אתה מתגאה בעולם בלומו שלך נמי מעפיד לטוים רמה וחולמה : וע"ל ס"ג מ"ה בהיכקא ובלון אחה סולן : ב] ע"ל בפ"ה ש"ע בפיקה ודות גנוסה כמאמרים מעניין נמוס 5

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

חלול השם שנאמר וכשוב צדיק מצדקתו וגו' ולמה הקב"ה נותן דרך רע לפניו בשביל לפרסם מעשיו לבריות שלא יארע בו דבר בשביל העבירות ויהיו קורמים תגר כנגד מדת הדין לא ולמד מדומה בשדומי שהיה רשם שנהדרין שנאחר אביר הרועים אשר לשמול ובשביל שהיה בו מדה של לשון הרע פרסמו הכתוב וכה"ל תכסה שנאה כמשמון תגלה רעתו בקהל (ילקוט יחזקאל פ"ג): אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו. א"ר בנימין בר לוי אם ילך אדם ויגנב בתורה ויבא לו אני מראה מעשיו לבריות וכן אם יטמין אדם עצמו לעשות עבירה אני מראה מעשיו לבריות שנאמר ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא א"ר חמא בר חנינא אני ממלא ממנו בעליונים והתחתונים ומראהו שחן לבריות (ילקוט איוב תמ"ח): כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו. שני אחים שבאית אחד האחד קשה מחבירו הקשה נענש מפני חבירו לכך נאמר כי פדה וגו' ד"א כי פדה ה' את יעקב וגו' לשני ת"ח האחד קשה מחבירו כדאמרן ד"א לשני שותפין בעסק אחד בשדה ואחד במלאכה ואחד מהן קשה מחבירו הקשה נענש מפני חבירו לכך נאמר כי פדה וגו' ד"א כי פדה ה' את יעקב מי שיש לו שתי נשים לאחת מקיים שארה כסותה ועונתה ולאחת אינו מקיים עונש גדול יש שם וכל מי שאינו מודה בדברים כלו ואינו רואה בתוכחת עליו הכתוב אומר מסיר אזנו משמוע תורה וגו' ושנו חכמים במשנה כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (תנחומא"ר פי"ג):

הלומד ע"מ לעשות. אר"י הלמד שלא לעשות נתן לו שנהסכה שליתו על פניו ולא יצא לאויר העולם א"ר אחא כלתר על מנת לעשות זוכה להקביל רוח הקדש מה טעם למען תשמור לעשות ככל הכתוב כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל ואין השכיל אלא רוח הקדש כד"א השכיל לאיתן האזרחי (ויק"ר פ' נחקתי):

אל תעשם עטרה להתגדל בהם. ואיתא ורמיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לעובד אלהים שלא יעבדו שלא לשרת אלהים שלא יעשה דברי תורה קרדום להשתמש בהם ולא עטרה להתפאר בהם (ילקוט מלאכי פ"ג):

לב

הועיל לו אמרו: שנאמר ובשוב צדיק מצדקתו וגו'. פיוס דקלא ונפקי מבטול לפניו מי ממליא לידו ר"ח נטי לכל ביבשל בו וידעו אם מעשיו: אין עושין לו כחפצי המקום. לאדם שעמים בטם ונוכה כל הקפוחו ביחד אין עושין כך מלמעלה למהללי השם אלא מעבירין מיד: שאם היתה. כף המאזנים שקולה ויש באחת הטובה חלול השם מכריעין אם הכף להובה והאי מקיפין לשון עיוני כמו אין מקיפין בנוטי אפקימהו ואידמו שמקרב אחם אצל אחם ומעיין אם דומים:

מתני' הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד. גרסינן והכי פירושא. הלומד על מנת להיות תמיד עוסק בתורה ואין בדעתו להיות גומל הסדים עם הבריות. כדנא דעסק בתורה ולא מסתן בגמילות חסדים אע"ג דאינני ליה לעסוקי נמי בגמילות חסדים מכל מקום מספיקין בידו ללמוד וללמד: והיה מהשבחו מעשים. והלומד על מנת לעבוד עבודה זולה לעסוק בתורה ולהיות גם כן גומל חסדים כאחרי דעסק בתורה ובגמילות הסדים מספיקין בידו להעלים מהשבחו. ויזכה ללמוד ולשמור ולעבוד. ויש מפרשים הלומד על מנת ללמד בשביל שיקרא רב ונורסין אין מספיקין בידו ללמוד וללמד וברוב הספרים מלאמי כגירסא ראשונה ושיקר: אל תעשם עטרה להתגדל בהם. אלא שאמר אלמוד בשביל שאקרא רבי ויוסיפו ברחם אלא לעבוד מאהבה וסוף הכבוד לבא: ולא קרדום להשתמש בהם. ולא אלמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שמתפרנס כמו קרדום לחפור בה. שעשה כן מועל בקדושתה של תורה ומייב מיתה בידי שמים כמי שנהנה מן ההקדש. ומלמדי מיטקות מעלין שכל שימור שמיטקות בלבד שמשמרין אותן אלא יפשו ויזיקו ושכר פיסוק שעמים. אלין הרב חייב לברוח וללמד לתלמידים פיסוק הטעמים. אבל שכר לעבוד אסור ליטול. דכתיב ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם וכן הדין אסור ליקח שכר פסוק הדין אלא שכר בעלה בלבד דבר שהוא ביכר כמה מפסיד מבטול מלאכתו כדי לשמע טענות בעלי הדין ובלבד שיטול מעמיהם בשוה ואם טעל יותר מזה דינו בעליה ומה שהחיבה תורה לת"ח ליהנות מדברי תורה הוא שתמכר שתורתו בשוק קודם כל אדם וגם שיפסל מכל מסים ותולים ואנגריות. ואפילו כסף נולגלתא חייבין הלבור ליתן עליו ואפילו הוא מעיר ויש לו ממון הרבה יכול הוא לשאול כדין שיפרעוהו. ואם ת"ח הולה הוא ומדוכא ביסורין ומרבין הטעם להביא מעט גדולות מפני כבוד תורתו מעוה עליו שיטול ואין זה בכלל נאוה מדברי תורה הומיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחרת וכן ת"ח שמיע אותו הלבור עליהם פרנס לו לאם הסדר. ומתעסק בצרכי לבור. אחר לו ליקח מהם פרס ואפילו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו כדי שיהיו מזונותיו בריות. ומתוך כך יהיה

שנאמר ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות כי לא הזהרתו וגו':

אחד שונג ואחד מזיד בחילול השם[א]. (קדושין מ) תנן התם אין מקיפין בחלול השם אחד שונג ואחד מזיד. מאי אין מקיפין אמר מר זוטרא שאין עושין בחנוני המקיף. אמר מר בריה דרבינא לומר שאם היתה שקולה מכרעת: **מתני'** ה' רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכך היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף הא לסרת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם: **גר"ס'** (מכות י) אמר רב הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שארם רוצה לילך מוליכין אותו כו (לעיל פ"ג מס"ו): (מכות דרבי נתן פכ"ט) אבא שאול בן בנס אומר יש לך ארבע מדות בת"ח יש לך אדם שלמד לעצמו ואינו מלמד לאחרים ואינו מלמד לעצמו הלמד לעצמו ולאחרים ואינו למד לא לעצמו ולא לאחרים. הלמד לעצמו ואינו למד לאחרים כיצד שנה אדם פרק אחד שנים ושלשה ולא השנה אותם לאחר ונתעסק בהן ולא שבחן זה שלמד לעצמו ואינו למד לאחרים. לאחרים ולא למד לעצמו כיצד שנה אדם סדר אחד שנים ושלשה פעמים וכנאן אותן לאחרים ולא נתעסק בהם ושבחן זה שלמד לאחרים ולא למד לעצמו. הלמד לעצמו ולאחרים כיצד שנה סדר אחד שנים ושלשה סדרים והשנה אותן לאחרים ונתעסק בהן ולא שבחן הפש ותפשו זהו שלמד לעצמו ולאחרים. אינו למד לא לעצמו ולא לאחרים כיצד שנה אדם סדר אחד שנים ושלשה פעמים ולא שנאן לאחרים ולא נתעסק בהן ושבחן זהו שלא למד לא לעצמו ולא לאחרים: (סוכה מב) אר"א מ"ד "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד כו' אלא תורה ללמדה זו תורה של חסד שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד[ב]: **והלומד** על מנת לעשות. (ספרי עקב פ' מ"ח) "אשר אנכי מצוה אתכם לעשותם למה נאמר לפי שהוא אומר שמור תשמרון את מצות ה' אלהיכם שומע אני כיון ששומע אדם דברי תורה ישב לו ולא יעשה ת"ל לעשותם תשוב לעשותם למד אדם תורה הרי בידו מצוה אחת לימד ושמר הרי בידו שתי מצות לימד ושמר ועשה אין למעלה הימנו[ג]: (סוטה לז) תנו רבנן ברוך בכלל וברוך בפרט ארור בכלל וארור בפרט ללמוד וללמד לשמוד ולעשות הרי כאן ארבע ד' וד' הרי כאן ח' ח' וח' הרי ט"ז וכן בסיני וכן בערבות מואב שנאמר "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו' וכתיב "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם וגו' נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה:

אל תעשם עטרה להתגדל בהם[ד]. (מדרש סב) הנא "לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני רבי אשנה שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא שנאמר "קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח

גדול וירחוי ומאוייס בעיניהם כדאשכחן בכ"ג דכתיב ביה הגדול מאחיו ודרשו חכמים גדלהו מאחיו שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן והכמים הראשונים שהיו נמנעים מזה מדת הסידות היתה בהם אבל לא מן הדין: ברוך בכלל ברוך בפרט. כל הברכות והקללות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ופרט ברוך אשר יקים את דברי התורה האלה ארור אשר לא יקים הרי כלל וכן כל אחת ואחת בפרט ברוך וארור. ברוך אשר לא יעשה שכל ומסכה ארור אשר יעשה שכל ומסכה וכן כלם: ללמוד וללמד לשמור ולעשות. כל המצוה כלן מעונות ארבעה אלה ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכתיב ולמדתם אותם את בניכם הרי כאן ארבע מצות לכל מצוה ומצוה ובכל ארור וברוך בכלל ופרט ברוך אם לא ילמדו ארור אם לא ילמדו וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות בכל אחד ד' בריתות ברית לברוך בכלל וברית לברוך בפרט ברית לארור בכלל וברית לארור בפרט: ד' וד'. בריתות על ללמוד וד' על ללמד הרי ח': ח' וח'. דאיכא עוד ח' לשמור ולעשות: וכן בסיני. כשנאמרו כל המצות למשה ניתנו כלם בארור וברוך בכלל ופרט: וכן בערבות מואב. כשאמרה לישראל כדכתיב בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה וגו': שנאמר אלה דברי הברית וגו'. בחר קללות וברכות כסיב תלבד הברית וגו' אלמא ברית ערבות מואב ברכות וקללות כן ברית חורב והר גריזים ועיבל לא צריך לאתויי קרא דעלה קאי ובה חייבי: מ"ח בריתות. לכל אחד מישראל מ"ז מלאת זמני הוי מ"ח: קשרם על אצבעותיך. כלומר לא מכין להתאמץ אלא כדי שיהא מצוין בפיך והוסיף על זה ואמר עמדם על גרגרותיך ואחר כך כתבם לבא שנאמר דרשה דרכי נועם

תורה אור ד ומקאל יג: ש מגלי לא: ח דברים כב: א מס כח: ב מס כט: ג מס ל: ד מגלי ג:

א) פ"ל בפ"ס ת"ש בפיסקא חיים רפס כאם לעולם על חלול הכם: ב) ע"ל פ"ס מ"ל נפי' וכעמידו הלמודים הרבים: ג) ע"ל פ"ס מ"ז בפיסקא ולא המדרש עיקר אלא בעשם: ד) ע"ל פ"ס מ"ג:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

פעם ולומר ותומכיה מלמד: לשעליה. לעם הקב"ה מפעלם ועזה עליהם: ודבר בסן לעם עמים. שתהא כל כוחך לעם עמים: ולא המעם עמדים להתגדל בהם. שהלעוד כדי להתעסל ולהתגדל: לרוים שדר בו. להשתכל ממנו כדי לאמול: מעכמיה. לר' מרפון נופיה דקא מכיל מן המאים דקא סבר דספקא ימהו: שהוקשו. שהמיעו הסכרים כלעמר שכבר כלם קין המאים: המקצעות. הסכרים שהם מיוחדים לחתוך המאים כמעטין מהם עגולים נקראים מקצעות והכי מעכמן דקרי קראי לסכרים מקצעות. דכתיב ישבהו במקצעות ומפילו העגולים עגמם מקראים כן על עמם: מחמיה. לר' מרפון בעקא הוא גברא שיש מעמרן: שמע הוא גברא. הכיל לר' מרפון היה: שמעמעמי בכתרים של מורים. שהיתי כעהודיו שהוא ר' מרפון ולא הימו אלא לכבוד תורתו: מרילים. מהולילו מכים המקדש ומעמם מול ומעפ"ל הסרג עליהם בלעמר: מי הכי ר' מרפון אמרי ליעב הפרים. מי אמרים בעלמא דלא כוה קפיד הוא גברא אלא שהיה שמחה מעמא הכי הוה מלעבר סיפר לא הודיעו דבמן שהוקשלו רוב המקצעות הפקרא מינהו ומ"ל לא נייח ליה לעלם ליה הוא פורמא אלא מי אמרים דכולה שתא הוו נגבין ליה עגבי מאי הוא ליה לעבד לר' מרפון וכי הוה ליה לעלומי דמי מוכא דלא מגיב ומסקינן דאכ"ל כיון דשמיל גדול הוה מיהו דוקא כי הא גוונא הוא דאסור מעוס דהוא גברא עדיין המדו ולכבוד תורתו הוא שהיתו אבל ודאי לעבור מלמו בכבוד התורה נמס שאינו חייב בו שרי כדאמרינן לקמן שרי ליה לעורכא מרבנן לעיבר לא יהיבנא כדגא ושרי ליה נמי לעיבר שתי לי מינאי בריתא מכיזא כדברים הלו אמרם תורה לתלמידי חכמים כמה שאפשר לכבוד ולרוים תרומות ומעשרות: ככלב וכשורב. שהם הקב"ה עליהם בלעמר יודע לדיק דין דלים לפי שהכלב מזונתיו מוטמין לפיכך מוהא אכילתו בטמיו עלמם ימים ונבי עורב כמיב לבני עורב אשר יקרא לפי שהעורב אכזרי על בניו והקב"ה מחזן לכם ישמעין מתוך עלמם ומוכלים: שמאמר ועבדך ירא את ה'. דאפשר דאליהו לא הוה ידע ליה: אלא קנאה דל' מרפון. דאם שרי לאיש לתודעי מפשיה שהוא חכם במקום שאין מכירין אותו אמרי ליעב הפרים בתנאל שהודיע לזה שהוא חכם: שלו לי תגלי בריתא. המילו תגר שלי כלומר פסק לי דיני המלם: ובני דוד כהנים היו. שהיו חכמים והיה דינם ככהנים: לפתות לאמון. בקריאת המגרש שקולא לאמון: ולברך לאמון. ברכת המזון שהוא קודם לכל אדם: וליטול מנה יפה לאמון. אם בא לחלוק דבר עם ישראל עושה ישראל ממנו שני מלקים שוים וכהן גורל אינה מקן שיגלה: והלך זה אלגמא. שעודם המלך כשהולך ממקום למקום: אלגמא. בלעון יון שעודה. ל"א שוחטות שיש לו למלך בבהמות דאלגמא לעון שוחטות מדכתיב כי אלגמן גבול מואב בין מואב ובין האמורי: מס"מ. דאין מעלין מכל מל הולאה וס"ם שילמד: אמת. תורה: לא אה. מעוס כאמר שני ה' אלהי ולא כדי להקרות רבי: לתיימים. שמקיים בכל כחם ומרודים לדעת מודה כאדם המעמם ביד ימינו שהוא מיקר: קשרים לו שני כתרים. קשרים לו שני כתרים: על מעלה. דמעלה מיהא מכל כדבר יהודים: לדעת מה שהיה בו ממש וגרלה כדכתיב רומים את המלות: עושין לעמה. מעל שמים: ושלא לשמה. עד לשמים מס שר עלם: ובשמלית שלמעה. מבורת החכמים:

לב חכם לימינו. אלו הם הצדיקים שהן נותנין לכם לתורה שהוא מימין שנאמר מימינו אש דת למו ולב כסיל לשמאלו אלו הן הרשעים שהן נותנין לכם להעשיר שנאמר בשמאלה עושר וכבוד (במ"ר פכ"ד): ולא קדום לחפור. עשה תורתך בחנם ולא תטול עליה שכר שהמקום נתנה בחנם ואין נוטלין שכר על דברי תורה ואם אתה נוטל שכר על דברי תורה כמלאת מחריב את כל העולם (דא"ז פ"ד): הא למדת כל הנהנה. אש דת למו מה חיים לעולם אף דברי תורה חיים למולם מה אש קרוב לה נטה רחוק ממנה נוגן ואין לאדם אלא להתחמם ממנה כך דברי תורה נשתמש ממנה נאבד מהעולם פירש ממנה מת עמל בה הרי הוא לו חיים מה אש משתמשין בה בעולם הזה ובעולם הבא כך דברי תורה משתמשין בהם בעה"ז ובעה"ב (ספרי ברכה פי' שמ"ג): כל

לוח לבך ואומר יודכיה דדכי נתנם תו' ואומר יעץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ר"א בן צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קרדום להיות עודר בו וקל וחומר ומה בלשאצר שלא נשתמש אלא בכלי קדש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה עאכ"ו, רבי טרפון אשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו המקצועות דקא אכיל אחתיה בשקא ושקליה ואסטייה למשדיה בגברא אמר אוי לו לטרפון שזה הרגו שמע ההוא גברא שבקיה וערק. א"ר אבהו משום ר' חנניה בן גמליאל כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה אמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו ומה בלשאצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה כיון שפרצוהו נעשה חול נעקר מן העולם דכתיב "ביה בליליא קטיל בלשאצר המשתמש בכתרה של תורה שהוא קיים לעולם ועד עאכ"ו. ור' טרפון כיון דבי אכיל הוקפלו רוב המקצעות הוה אמאי צעריה ההוא גברא משום דההוא הוה גגבי ליה ענבי כולה שתא וכיון דאשכחיה לר' טרפון סבר היינו דגנבן אי הכי אמאי ציער נפשיה משום דר' טרפון עשיר גדול הוה והוה ליה לפייסו ברמים: (נ"ב ז) רבי פתח אוצרות בשני בצורת ואסר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי הלכה בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק יונתן בן עמרם וכנסם א"ל רבי פרנסני א"ל קרית א"ל לאו א"ל שנית א"ל לאו א"כ במה אפרנסך א"ל פרנסני ככלב פרנסני בעורב פרנסו לאחר שיצא יתיב רבי וקא מצטער אמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו ר"ש בר רבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה מיטיו בדקו אחריו ומצאו אמר רבי יכנסו הכל: (מדלים מג) אמר רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעין ליה דכתיב "ועבדך ירא את ה' מנעוריו אלא קשיא ורבי טרפון משום דעשיר גדול הוה והוה ליה לפייסיה ברמים. רבא רמי כתיב 'ועבדך ירא את ה' מנעוריו וכתיב "יהללך זר ולא פיך הא באתרא דידעין ליה הא באתרא דלא ידעין ליה ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב "ובני דוד כהנים היו וכי כהנים היו אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכהן מנא לן דכתיב "וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו' ותנא דבי רבי ישמעאל וקדשתו וגו' לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון, ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא דכתיב 'מנרה בלו והלך וגו' ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זה ארנונא: ולא קדום לחפור בה. (נסרוס מע) הנוטל שכר לדון דיניו בטלים וכו'. מנה"מ אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא "ראה למדתי אתכם וגו' מה אני בחנם אף אתם בחנם. תניא נמי הכי "כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם מנין שאם לא מצא בחנם שילמד בשכר ת"ל "אמת קנה ומנין שלא יאמר כשם שלמדתיה בשכר כך אלמדנה בשכר תלמוד לומר "אמת קנה ואל תמכור: הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם. (המים ז) תניא היה רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר "רפאות תהי לשרך ואומר "כי מוצאי מצא חיים וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר "יערוף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר "וערפו שם את העגלה בנחל: (מנת מד) אמר רבי חנאל בר פפא מאי דכתיב "שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף דברי תורה יש בו להמית ולהחיות והיינו דאמר רבא למיימינים בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא. דבר אחר נגידים כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים: (סוכה מב) אר"א מ"ד "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד, א"ד תורה ללמדה זו היא תורה של חסד שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד: (מכחים נב) רבא רמי כתיב "כי גדול מעל שמים חסדך וכתיב "כי גדול עד שמים חסדך הא כיצד כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: (ברכות ז) רב ספרא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקים לשמה בין עוסקים שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון מלפניך שיהיו עוסקין לשמה:

מתני'

מתני'

תורה אור ת מגלי ג: ו מס: ז יחזקאל ו: ח דשלל ה: ם מלכים א יח: י מס ז: כ מגלי כ: ל שמואל ב ח: מ ויקרא כא: נ מזרא ד: ס דברים ח: ע מס ז: פ מגלי כב: צ מס ז: ק מס ג: ר מס ז: ש מס: ת דברים לא: א מס כא: ב מגלי ח: ג מס לא: ד מגלים קמ: ה מס מ:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

כל המכבד את התורה. חכמה ומוסר לוולים כזו כמה דתניגן ר' יוסי אומר כל המכבד את התורה כו' (מדרש משלי פ"ה):
לחדשיו יבכר. למכבדי תורה שמכבדין את התורה בכל יום תמיד כילד עיר שוש בה עכו"ס ויש בה עשרה בתים של ישראל שמשכימין ומעריבין בבית הכנסת ובבית המדרש אף ע"פ שהעכו"ס חונים נגד סביבותיהם אפ"ס הם מכבדים לותם וירחין מהם שנאמר על כן יכבדוך עם עז קרית גוים עריצים יירחוך וגו' (תנחל"ר פי"ח):
וכל

מתני' כל המכבד את התורה. הדורש התכלות והיחלות שבתורה ומלאה טעם על כל קון וקון לומר שאין בה דבר לבטלה אין לך כבוד תורה גדול מזה לי ממי המכבד ספר תורה ומכבד לומדי תורה והעוסקים בה כל אלו בכלל מכבדי את התורה הן: בדסקים. מרטף גדול של עור: ומה היה מחזיק. ולריך לרכוב על הסוס ולרוץ: מחוצדים על מסכב זכור. שמכשמין עלמן כדי שיתאוו להם: שערו כבגדו דמי. דלא שכיחא בה זיעה: בפנמא. חיפני' בלעז שע"ג הרגל: גילדא. מקב שקורין סול"ש: ביתות הנשמים. הפיע מכסהו: מטוס הזדא. של זעת: דלא קבע ליה עדנא. שלא קבע לו רבי עת ללמוד בלילה: אפילו היא אשתו. שאין הכל מכירין בה ומעמדין לותו: דקרי ליה פושע. מחעלל: בקדושא דבי שמשא. שעותה כוס של קדוש בשבת בלילה: רבב. שומן וחלב: חייב-מיתה. שלריך להיות תשוב והגון לכבוד תורתו: מפילי. שמתלחצין עלמן בעיני הבריות והבריות לומרים לוי לכם לתומדי התורה אבל מלוסים ומגומים נמלא זה מבזה לת התורה: רבד לחמר. שבגם זרע לשון מרגדים רבדתי ערשי רפדתיו בבשמים וזיבים המכרסים תלוה וחזקק לי: בגלימא. שהוא עליון לפיע רבב: בלבושא. שהוא תחתון רבד אין רבב לא: חיא נקרלין בשאין. שמקפידין על לבושיהם ומקפיד להפכו אם לבשה כשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכו שמקפיד עליו שלא ירלו הפסידות הפגומה ולמדי החלוק: כל שאין בשרו ורחית מתחתיו. שיהא מרוך עד פסח רגע שלא ירלה כשהוא הולך יחף: טלית. מקפורין שמתכסה בו על כל הבגדים שהוא לבוש: שאין הלוקות מדאה כו'. וכ"ש דלי קלי עד להדי הלוק דאיכא למיעוט ספי: שני שליפי גדיל וכו'. שני שליפי רוחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלין לקנח פיהם ולתת עליה את הפת ושלים ההיצון מגולה להיות עליו קערות וכוסות שלא ילכלכו המפה ויהכזו האוכלין ואיה דמפרש שלים גלאי בלמלעי שני שליפי גדיל דהייט מפה מבחון ומבפנים כל סביב השלחן ומלמלעיתו מגולה. גדיל קרי המפה על שם שהרונה ולמון לא הוא: ומבעתו. של שלחן שהיו רגילין לעשות בשפתו לתלותו בו יהיה מבחון ולא מבפנים מצד האוכלין כדמפרש ואזיל: מבפנים. מצד הסמוך לו: היכא דאיכא יוקא. שיושב אצל אביו לאכול צריך להופיב השלחן שיהא לד הסבעת מבחון פן יפחק בו החינוק ויטבע השלחן: ולא ליכא יוקא. יעשה מבפנים ולא יהפכנה לחוץ פן יכשל בה השמש שהולך וכא סביב השלחן: הא דאיכא שמשא. שמש יעשה מבפנים ולא יהפכנה מבחון פן יכשל השמש: הא דליכא שמשא. יעשה מבחון ולא מבפנים פן יזיקו בה האוכלין ומיהו היכא דאיכא שמשא יעשה מבפנים מצד היושבין ולא מבחון שיכולין ליזהר מן הסבעת יותר מן השמש שהוא הולך והם יושבין: הא בימתא. יהיה מבחון שיכל השמש להסמר ולא מבפנים דמחיק לאוכלים שלר להם המקום: למדורה. שמוקפת קדלות והלם בחמלע ולף כאן המפה והלהם בחמלע והקערות סביב: כל שאין ההתיה כו'. מדאמריק בפסחים אוכלין חחת המפה אפילו מחופין בכלי ברזל לוח רעה שורה עליהם: דרך לנשל מנעלים בימות החמה ומגדל בימות הגשמים בשביל הסיע: אלא סנדלים בימות החמה. שמיחים שם עד ימות הגשמים שיעמדך להם: לאולר בלום. בסמ"ך כמו עיסה בלוסה במסכת שבת בפרק כלל גדול עיסה משרבבת ממיעים הרבה וכן אולר בלום מיעים הרבה משרבבות במוכו יחד וכן מפת עם המרן כל דבר מרח חחת ממחו אוכלים וכלים: מפילי. שגורמין לבני אדם לשנאותו שהרואה מ"ח

מתני' ן רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה"] גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות: גרסי' (מכות דרבי מאיר סל"ז) שנאמר "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. (ירושלמי ברכות פ"ם) נחמיה עמסוני שיטש את ר' עקיבא עשרים ושתים שנה ולטרו אתין וגמין רבוין אכין ורקין מיעוטין א"ל מה הוא ההן דכתיב 'את ה' אלהיך תירא אמר לו אותו ואת תורתו: (ברכות יח) תנו רבנן המוליך עצמות מסקום למקום הרי זה לא יתנם ברסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני עכו"ם או מפני לסטים מותר, וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה: (מסכת סופרים פ"ג הי"ב) לא יתננו על גבי הבסא וידא תלוי וקורא כשם שקורין בשטרות שאין נוהגין בזיון בספרים אלא אוחז בידו באימה וקורא בו אין זורקין ספרים מסקום למקום ואין נוהגין בהן דרך בזיון: (פס הל' יג) לא יתננו על גבי מטה ולא במרגלות המטה ולא תחת המטה לא ישב אדם על גבי המטה וספר עליה מעשה בר' אלעזר שישב לו על גבי המטה וספר עליו ועמד דומה כמי שגשכו נחש שנאמר 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו לא מן השבתות אני ירא אלא ממי שפקד עליו ולא מן המקדש אני ירא אלא ממי שפקד עליו שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. חייב אדם לעשות ציציות נאים ותפילין נאות ולכתוב ס"ת נאה בדיו נאה וקולמוס נאה ולבלרין נאין ובקלפים נאים ועורות צבועים ויעטפנו בשיראין נאין שנאמר "זה אלי ואנוהו עשה לפניו מצות נאות כדברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר הרבות בנאות שלו: (ל"ח) כל המכבד את התורה". (ברכות מג) ת"ר ששה דברים גנאי לו לת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יצא יחידי בלילה ואל יספר עם אשה בשוק ואל יכנס באחרונה לבה"מ. ואל יסב במסיבה של עמי הארץ. וי"א אף אל יפסיע פסיעה גסה נכה. ואל יהלך בקומה זקופה. אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר הייא בר אבא אר"י במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעא מעברא ליה. אמר רב פפא ושערו נמי כבגדו דמי ואמרי ליה כגופו דמי. אל יצא במנעלים המטולאים איני והא רבי הייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי. ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה. ובפנתא לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן בה. ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה. ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא. ולא אמרן אלא דלא קבע ליה עדנא אבל קבע ליה עדנא אמרי לעירניה קאזיל. ואל יספר עם אשה בשוק א"ר חסדא אפילו היא אשתו. תניא נמי הכי אל יספר אדם עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו. ואל יכנס באחרונה לבית המדרש דקרו ליה פושע. ואל יסב במסיבה של עמי הארץ דאתי לאמשכי בתרייהו. וי"א אף אל יפסיע פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נטילת אתר מהמש מאות ממאור עיניו של אדם. ומאי תקנתיה להדר ליה בקידושא דבי שמשא. ואל יהלך בקומה זקופה (דלאו אורח ארעא) דאמר מר כל ההולך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאילו דוחק רגלי השכינה דכתיב מלא כל הארץ כבודו: (סנה קיד) ארחב"א אמר ר"י כל ת"ח שנמצא רכב על בגדיו חייב מיתה שנאמר "כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי. רבינא אמר רבר שנאמר 'מרבדים רבדתי ערשי ולא פליגי הא בגליטא הא בלבושא. אמר ר"י תלמידי חכמים נקראים בנאין מפני שעוסקים בבנינו של עולם כל יכיהם ואמר ר"י איזהו ת"ח שמחזירין לו אבדה בטביעת העין זה המקפיד על חלוקו להפכו: (כ"ב ע) בעא מיניה רבי יוחנן מרבי בנאה חלוק של ת"ח כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו, טלית של ת"ח כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח, שלחן של ת"ח כיצד שני שלישי גדיל ושלישי גלאי שעליו כוסות וקערות מונחות וטבעהו מבחוץ והא תניא טבעהו מבפנים לא קשיא הא דאיכא יוקא הא דליכא יוקא ואבע"א הא והא דליכא יוקא ולא קשיא הא דאיכא שמשא והא דליכא שמשא ואבע"א הא והא דאיכא שמשא ולא קשיא הא בליליא הא ביממא. ושל עם הארץ דומה לסדורה וקדרות מקיפות אותה. מטה של ת"ח כיצד כל שאין הרתיה אלא סנדלין בימות החמה ומנעלים בימות הגשמים ושל ע"ה דומה לאוצר בלום: (מגילה כח) אמר ר' יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ אותו תלמיד חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי: (מדר"ג פכ"מ) איסי בן יהודה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים בלא זמנן לא מפני שמנאפין ולא מפני שגוזלין אלא מפני שבוזין בעצמן: (ל"ח) כל המכבר את התורה]. (מכות כב) כתיב "ואת יראי ה' יכבד
ואמר

מתני' כל המכבד את התורה. הדורש התכלות והיחלות שבתורה ומלאה טעם על כל קון וקון לומר שאין בה דבר לבטלה אין לך כבוד תורה גדול מזה לי ממי המכבד ספר תורה ומכבד לומדי תורה והעוסקים בה כל אלו בכלל מכבדי את התורה הן: בדסקים. מרטף גדול של עור: ומה היה מחזיק. ולריך לרכוב על הסוס ולרוץ: מחוצדים על מסכב זכור. שמכשמין עלמן כדי שיתאוו להם: שערו כבגדו דמי. דלא שכיחא בה זיעה: בפנמא. חיפני' בלעז שע"ג הרגל: גילדא. מקב שקורין סול"ש: ביתות הנשמים. הפיע מכסהו: מטוס הזדא. של זעת: דלא קבע ליה עדנא. שלא קבע לו רבי עת ללמוד בלילה: אפילו היא אשתו. שאין הכל מכירין בה ומעמדין לותו: דקרי ליה פושע. מחעלל: בקדושא דבי שמשא. שעותה כוס של קדוש בשבת בלילה: רבב. שומן וחלב: חייב-מיתה. שלריך להיות תשוב והגון לכבוד תורתו: מפילי. שמתלחצין עלמן בעיני הבריות והבריות לומרים לוי לכם לתומדי התורה שכם מלוסים ומגומים נמלא זה מבזה לת התורה: רבד לחמר. שבגם זרע לשון מרגדים רבדתי ערשי רפדתיו בבשמים וזיבים המכרסים תלוה וחזקק לי: בגלימא. שהוא עליון הפיע רבב: בלבושא. שהוא תחתון רבד אין רבב לא: חיא נקרלין בשאין. שמקפידין על לבושיהם ומקפיד להפכו אם לבשה כשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכו שמקפיד עליו שלא ירלו הפסידות הפגומה ולמדי החלוק: כל שאין בשרו ורחית מתחתיו. שיהא מרוך עד פסח רגע שלא ירלה כשהוא הולך יחף: טלית. מקפורין שמתכסה בו על כל הבגדים שהוא לבוש: שאין הלוקות מדאה כו'. וכ"ש דלי קלי עד להדי הלוק דאיכא למיעוט ספי: שני שליפי גדיל וכו'. שני שליפי רוחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלין לקנח פיהם ולתת עליה את הפת ושלים ההיצון מגולה להיות עליו קערות וכוסות שלא ילכלכו המפה ויהכזו האוכלין ואיה דמפרש שלים גלאי בלמלעי שני שליפי גדיל דהייט מפה מבחון ומבפנים כל סביב השלחן ומלמלעיתו מגולה. גדיל קרי המפה על שם שהרונה ולמון לא הוא: ומבעתו. של שלחן שהיו רגילין לעשות בשפתו לתלותו בו יהיה מבחון ולא מבפנים מצד האוכלין כדמפרש ואזיל: מבפנים. מצד הסמוך לו: היכא דאיכא יוקא. שיושב אצל אביו לאכול צריך להופיב השלחן שיהא לד הסבעת מבחון פן יפחק בו החינוק ויטבע השלחן: ולא ליכא יוקא. יעשה מבפנים ולא יהפכנה לחוץ פן יכשל בה השמש שהולך וכא סביב השלחן: הא דאיכא שמשא. שמש יעשה מבפנים ולא יהפכנה מבחון פן יכשל השמש: הא דליכא שמשא. יעשה מבחון ולא מבפנים פן יזיקו בה האוכלין ומיהו היכא דאיכא שמשא יעשה מבפנים מצד היושבין ולא מבחון שיכולין ליזהר מן הסבעת יותר מן השמש שהוא הולך והם יושבין: הא בימתא. יהיה מבחון שיכל השמש להסמר ולא מבפנים דמחיק לאוכלים שלר להם המקום: למדורה. שמוקפת קדלות והלם בחמלע ולף כאן המפה והלהם בחמלע והקערות סביב: כל שאין ההתיה כו'. מדאמריק בפסחים אוכלין חחת המפה אפילו מחופין בכלי ברזל לוח רעה שורה עליהם: דרך לנשל מנעלים בימות החמה ומגדל בימות הגשמים בשביל הסיע: אלא סנדלים בימות החמה. שמיחים שם עד ימות הגשמים שיעמדך להם: לאולר בלום. בסמ"ך כמו עיסה בלוסה במסכת שבת בפרק כלל גדול עיסה משרבבת ממיעים הרבה וכן אולר בלום מיעים הרבה משרבבות במוכו יחד וכן מפת עם המרן כל דבר מרח חחת ממחו אוכלים וכלים: מפילי. שגורמין לבני אדם לשנאותו שהרואה

תורה אור ה ע"ח ב: ו דברים ו: ז ויקרא יט: ח שמות טו: ט מלכים ב: י שם ו: כ מלכים טו:

ח כשם שתחכם ניכר בחכמתו ובדיעותיו והוא מובדל מהם משאר העם. כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו ובבעילתו ובעשית צרכיו ובדבורו ובהלוכו ובמלבושו ובכלכול דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו באים ומתוקנים ביותר כו' (רמב"ם פ"ד מהלכות דעות):

א) עי' (מגילה כ"ח) מ"ל מימות משה עד ר"ג היו לומדין תורה מעומד משמת ר"ג יבד חולי לעולם וסיו לומדין תורה מיושב וסיינו דתנן משמת ר"ג בטל כבוד תורה. ועי' (סוטה מ"ט) משמת ר"ע בטלה כבוד הסורה. ושי' רש"י שכיום נוהגין לנו לדרוש על כל קון שלא כל אום כו' וזה כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה: ב) ע"ל בפ"ח ע"ד נמיסקא יכי ניתן סיח ועד לחכמים:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

ת"ח שפל לפני ע"ה לומר אין מחם לוח במורה: כמה מפשמי שלא לימדי. כמה
עומים הללו רוב בני אדם: זקן מממי. אמר רשע ופ"ה: מזקני ישראל. גמר זקן
מחקי מה לאלן גדוליס וחכמים דכמיב אמר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו:
אין זקן אלא זה שקנה חכמה. ולשון מתרגמין דבר הכתוב ולקמן פריך הייט פ"ק:
אלא במקום שיש לו הידור. בעמידתו דהיינו
תוך ד' אמות דמוכחת מלמא שמפניו הוא
עומד: יכול יהדרנו בממון. יכול יהא הידור
זה הידור ממון לכבדו בממון: יכול יעלים
עיניו כאילו לא ראהו. לקמן פריך אמו ברשיעי
עמקינן: דבר המסור ללב. ללבו של עושה
הדבר הוא יודע אם רוצהו לו אלא לפי שיכול
להעמיד מעיני הבריות שלא יחזיקוהו כרשע
ומידיעתו לבד זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר
וירא מאלהיך שכל מחשבות נגיות לו יודע
בך שלסחור ולבטל מגומו מחכוונת: שלא יסריח.
אם יכול ליגע דרך אחרת שלא יעמיד את
הנבור: זקן וירא. להכי סמיך וירא לזקן
לומר שאף הזקן ירא: כל שיבה בתפארת.
ואפילו זקן ממש: מ"ק סבר ירק והכיס לא.
וס"ק מ"ק אין זקן אלא זקן שבות חכם שנאמר
אספה לי שבעים איש מזקני והחכמים היו
כדכתיב אמר ידעת כי הם וגו' אלמא זקנים
ידועים היו: ור"י הגלילי. דמפמי ליה לקרא
ממפמיו זקנה ממש ודרש ליה זה שקנה חכמה
סבר אפילו ירק וחכים: ומתן שכיבד את
התורה דכתיב והיה כל מחמד עיניך ישימו
בידם. וכתיב ספר תולה ועל זו הביבו את
הדבר הזה לא תוכל לעשות: בחכלי הבוא.
בחכלים שאינם חזקים אלא נוחים להמתק הן
מושכין העון על עצמם אף זה ע"י דבור בעלמא
הוא שאם: ובדבר הזה. בגיל דבור זה
שמהרהם עליו אחריהו ימים: אין עושה. תורה
כמים וין בו טולה:

מתני' המתנך עצמו מן הדין. במקום שיש
גדול ממנו אי נמי לומר לבעלי הדין
שיתפשרו: פורק ממנו מריבה. שהיולא מביא
לין חייב שומא לדיין שאומר בלבו לא הכך
בזכותי: וגזל. שמא יחייב הזכאי ונמצא שגזל
את על ידו: ושבועת שוא. שמא יחייב שבועה
למי שאינו חייב כה ונמצא מביא לידי שבועת
שוא אי נמי קרי חנא לשבועת שקר שבועת
שוא לגון שאומר לא לויתי ולוה דבשעת שבועה
יגלה שהיו לשוא: והגס לבו בהוראה. כלא
מין

ובל המחלל את התורה. ויהי מרון ב' בשדה פלשתים שנאה מדשים
ויקרא פלשתים לכהנים ולקוסמים לאמר מה נעשה למרון ב' הודיעוני
במה נשלחנו למקומו מעמ"י שאלו הכהנים היו מע"ג אמ"ה היה בהם דרך
מרן ומה היא הדרך מרן שהיתה בהם שאמרו להם אם משלחים את
ארון אלהי ישראל אל תשלחו אותו ריקם
כי השב תשיבו לו אשם אז תרפאו ויד
מלאתו כסף וזהב וירכיבוהו על העגלה
שנאמר ויעשו האנשים כן ויקחו שתי פרות
עלות וילאסרום בעגלה ואת בניהם כלו בבית
ויעמיו את ארון ב' אל העגלה ואת המרגז
ואת עכברי הזהב וגו' וסרני פלשתים
הולכים אחריהם עד גבול בית שמש וכיון
שהיו רחוקים מבית שמש כאלפים אמה
במדה אמרו סרני פלשתים נטול את
הבגדים ונניחום במקום מוגבה וגראה מה
הם עושים לאלהיהם שכך כבדוהו אנחנו
וכן עשו ויד נטלו את הבגדים ונתנום
במקום מוגבה שהיה להם ואנשי בית שמש
כיון שראו את הארון היה להם ליטול את
הבגדים שלהם ולהניחם על פניהם ולבוא
וליפול לפני הארון שעה אחת או שתים
או שלש עד שיתכסה הארון של מת"ה
הקב"ה כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה
תכוף העולם ועד סופו והם לא עשו כן
אלא כשהיו רואין את הארון התחילו שותקין
וזוקפין עוניהם ועומדין ומרקדים ומדברים
דברים יתורים שנאמר ובית שמש קוצרים
קציר חיטים בעמק ויאשו את עיניהם וירא
את הארון וישמחו לראות וגו' לפיכך נפלו
מישראל חמשים אלף וגם שנהדרי גדולה
עמהם שנאמר ויך באנשי בית שמש כי ראו
בארון ב' ויך בעם שבעים איש חמשים אלף
איש וגו' מי הרג את כל אלו הוי לא הרג
אותם אלא אנשי בית שמש שלא היתה בהם
דרך ארץ (שם פי"א):

והגם לבו בהוראה. גר אנכי בארץ אל
תסתר ממני מצותיך וכי גר היה
דוד אלא א"ל כשם שהמתגייר הוא אינו
יודע כלום בתורה כך עוניו של אדם
פתוחות ואינו יודע כין ימינו לשמאלו כלום
בתורה ומה אם דוד שאמר כל השירות
וכל

ואשר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח היה
עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי
מרי: (שם) אמר רבא כמה מפשאי שאר אינשי דקיימי
קמי ספר תורה ולא קיימי קמי גברא רבה דאילו
בספר תורה כתיב לארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי
חדא: (ברכות כז) רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה
אזיל ויתיב אפתחא דבי רבי נתן אמר כי חלפי רבנן
איקום מקמייהו ואקבל אגרא: (קדושין לא) ת"ר מפני
שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן ואין
זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני
ישראל. ר' יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה
שנאמר ה' קנני ראשית דרכו יכול יעמוד מפניו ממקום
רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום
שיש הדור יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה
קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בה חסרון
כים יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל
תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הדור
יכול יעצים עיניו כאילו לא ראהו ת"ל תקום ויראת דבר
המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך, רבי שמעון בן
אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת.
איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה
במשמע. ר' יוסי הגלילי היינו ת"ק איבא ביניהו יניק
וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא רבי יוסי הגלילי סבר
אפילו יניק וחכים: (ספרי בהעלותך פל"ב) לא במקום אחר
ולא בשנים המקום חולק כבוד לזקנים אלא בכל מקום
שאתה מוצא זקנים המקום חולק כבוד לזקנים שנאמר
אלך ואספת את זקני ישראל ואל משה אמר עלה אל
ה' אתה ואהרן נדב ואבידוא ושבעים מזקני ישראל.
ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם,
ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני
ישראל הא בכל מקום שאתה מוצא זקנים המקום חולק
כבוד לזקנים. רבי שמעון בן יוחאי אומר מנין שאף
לעתיד לבוא כן המקום חולק כבוד לזקנים שנא' והפרה
הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון
ובירושלים ונגד זקניו כבוד, והרי דברים ק"ו ומה אם
מי שאמר והיה העולם עתיד לחלוק כבוד לזקנים ק"ו
בשר ודם צריך לחלוק כבוד לזקנים: גופו מכובד על
הבריות. (מנח קיט) בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל בר'
יוסי עשירים שבבבל במה הם זוכים א"ל בשביל שמכבדין את התורה כו' (לעיל פ"ג): (סנהדרין
קג) א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב
אותיות שנאמר שלחה מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים
לי הם וגו' כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו וגו'
ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה (לך) והדבר הזה לא אוכל לעשות, מאי מחמד
עיניך לאו ספר תורה: וכל המחלל את התורה. (סנהדרין נט) ת"ר כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים. דבר אחר כי דבר
ה' בזה זה אפיקורוס. דבר אחר כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה, תניא איתך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים
ואפילו אמר כל התורה כולה חוץ מפסוק זה כו' (לעיל כ"ח): תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינה מלמדה זהו כי דבר ה'
בזה. רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה כו' (לעיל פ"ג מ"ח). אמר ר' זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כו' (לעיל פ"ח):
(מסכת ד"ח רנה פי"ח) ר"מ אומר כל מי שיש תלמיד בצדו ואינו משמשו חייב מיתה שנאמר כי דבר ה' בזה. ואומר "מה מצאו אבותיכם
בי עול כי רחקו מעלי: (ברכות כד) תניא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק.
לא פסק מאי א"ר מאשא בר בריה דר' יהושע בן לוי עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.
רב אסי אמר דרי מחשכי העון בתבלי השוא רב אדא בר אהבה אמר מהכא כי דבר ה' בזה. ואם פסק מה שכרו אמר ר' אבהו עליו
הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים: (פסחים מה) ת"ר כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום למוף מחריב את ביתו כו' ומחלל ש"ש
ושם אביו ושם רבו כו' (לעיל פ"ג מ"ג): (יומא פו) היכי דמי חלול השם כו' אביי אמר כדתניא ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב
על ידיך כו' (לעיל פ"ג מ"י): (שם עב) אמר רבא כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח אביי אמר אף נקרא תועבה שנא' איש שוחה כמים עולה:
(ל"ח) וכל המחלל את התורה. (סנהדרין נט) ת"ר כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס. אפיקורוס רב ורב חנינא אמרי תרוויהו זה המבזה ת"ח ר"י
וריב"ל אמרי זה המבזה חברו בפני ת"ח כו' (לעיל פ"ג מ"ח): (מנח קיט) אר"י לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח כו' (לעיל פ"ב
מ"י): **מתני' ז** רבי ישמעאל בנו אומר המחשך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגם רוח[א]
נרמי'

תורה אור ל דברים כה: מ ויקרא יט: נ במדבר יח: ס מלכים ח: ע שמות ג: פ שם כד: צ שם: ק ויקרא ע: ר ישעיה כו: ש מ"א כ: ת במדבר טו:
א ירמיה כ: ב יחזקאל כ: ג ישעיה ס: ד דברים לג: ה דברים ז: ו מיכה טו:

[א] כל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה רשע שוטה וגם רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וגו' וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע

[א] על פ"ה פיה כמיסקא נעב כא נשונם על עוזם הדין וכו':

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

וכל המזמורים הללו אמר גר אנכי בארץ ואיני יודע כלום אינו עאכ"ו שאין אנו יודעים כלום בתורה (מדרש תהלים פ' קי"ט) :
ה' פוקח עורים ומי הן העורים הדורות האלו שהולכות בתורה כעורים שנאמר נגשה כעורים קיר כולם קורין ואין יודעין מה הן קורין שונין ואין יודעין מה הן שונין אכל לעתיד לבוא
אז תפקחנה עיני עורים (שם עקמ"ו):
גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך . ואם אין אתה בולה את עיני אני יודע לכך נאמר גל עיני ואביטה וגו' ואע"פ שעיני פתוחות איני יודע כלום ולמה פליאה דעת ממני פליאה זו התורה וכן הכתוב אמר פלאות עדותיך לכך נאמר נפלאות מתורתך אוצרות הוא התורה וכן הכתוב אמר אוצר נחמד וכו' מטמונות הוא התורה וכן אמר הכתוב אם תבקשנה ככסף וכמטמונים וכו' הרבה זלתות יש בה הרבה פתחים יש לה וכה"א אשרי אדם שומע לי לשקוד

גרסי' (סנהדרין ו) ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע כו' רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנא' 'אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם כו' (לעיל פ"ה מי"ח) . רבי מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנאמר "פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש , קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו . ויש לקיש אמר שנים שבאו לדין אחר רך ואחר קשה עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נוקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נוקק לכם שנאמר "לא תגורו פני איש : (ירושלמי סנהדרין פ"א) אמר רבי שמעון בן יוחאי בריך רחמנא דלינא חכים מידון : פורק מסנו איבה . (כתובות קה) אמר רבא פריש הוה אמינא הני בני מחוזא כולהו רחמין לי כיון דהוואי דיינא אמינא מיניידו סנו לי ומיניהו רחמו לי כיון דחזאי דמאן דמחייב לי האידנא קא זכי למחר אמינא אי מרחם כולהו רחמי לי אי מסנו כולהו כנו לי: וגזל . (סנהדרין ז) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה נוטל ממנו נפשו שנאמר 'אל תגזל דל כי דל הוא וגו' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש : ושבועת שוא . (שבועות לם) ואם אמר הריני נשבע העומדים שם אומרים זה לזה "הורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וגו' (לעיל פ"ח מ"ח) :
והנם לבו בהוראה כו'. (סנהדרין ז) דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמור רבנן הוו מתונין בדין כו' (לעיל פ"ח מ"ח) : (שם) "ושפטתם צדק אמר ריש לקיש צדק את הדין בלבך ואחר כך תתכהו: שומה וכו'. (ספרא קדושים פ"ב) "לא תעשו עול במשפט ברין . מלמד שהדיין המקלקל את הדין כרוי עול . שני . משוקץ. חרם . תועבה. ונודם לחמשה דברים ממטא את הארץ . ומחלל את השם . ומסלק את השכינה . ומפיל את ישראל בחרב . ומגלה אותו מארצו : (סוטה כב) אמר ר' אבהו א"ר הונא אמר רבי מ"ד "כי רבים חללים הפילה זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה ועד כמה עד ארבעים שנין : (ירושלמי ביכורים פ"ג) רבי מנא מיקל לאולין דמיתמניי בכספא רבי אימי קרא עליהון "אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם . א"ר יאשיה ומלית שעליו כסרדעת של חסור . אמר רבי דיין זה שהוא מתמני בכסף אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והמלית שעליו כסרדעת של חסור . רבי זעירא וחד מן רבנן הוון יתיבין עבר חד מן אלין דמתמני בכסף אמר ההוא דמן רבנן לרבי זעירא נעביד נפשן תניי ולא ניקום לון מקומוי , תרגם יעקב איש כפר נבוריא "הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה יודע הוא הנה הוא תפוש זהב וכסף לא בכספייא איתמני וכל רוח אין בקרבו לא חכים כלום הוי (אומר) בעיתין ממניה "וה' בהיכל קדשו הא רבי יהושע בן לוי בכנישתא מרדתא דקיסרין : (סנהדרין ז) אר"ל כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאילו נוטע אשרה שנאמר "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ . אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר אצל מזבח ה' אלהיך . כתיב "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב . אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב . רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשאי לקטלא נפיק וצבי ביתיה ליה הוא עביד וריקן לביתיה עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה כי הוה חזי אמבוה אבהריה אמר "אם יעלה לשמים שיאו וגו' בגללו לנצח יאבד וגו'. מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא אמר הכי "כי לא לעולם חוסן ואם נור לדור ודור : (קידושין יג) אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב נטיען וקרדשין לא ידא לו עסק עמהן אמר רב אסי א"ר יוחנן וקשים לעולם יותר כדור המבול שנאמר "אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו . מאי משמע כדמתרגם רב יוסף סולדין בנין מנשי חבריהון חובין על חובין מסיפין וכתיב "על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על דגים שבים שנאמר "מכל אשר בחרבה פתו ולא דגים שבים ואילו הכא אפילו דגים שבים ואימא עד דעביד לכולהו לא ס"ד דכתיב "כי מפני אלה אבלה ארץ אימא אלה לחוד והנך לחודיהו מי כתיב ופרצו פרצו כתיב : (סנהדרין סב) "כי המשפט לאלהים הוא . אמר ר' חמא בר' חנינא אמר הקב"ה לא דיין הרשעים שנוטלים ממון מזה ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו : **מתני' ח** הוא היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה : **גרסי'** (ירושלמי סנהדרין פ"ח) תני בד"א שלא קבלו עליהם אבל אם קבלו עליהם דן אפילו יחידי , רבי אבהו הוה יתיב דיין בכנישתא מרדתא דקיסרין

עיון וכלה המחמה : מומר מים ראשית מדון . אם נחת לפטור ולהפליך המריבה המתולה כמים כדלקמן ולעוה שלום בימיהם ראשית מדון קודם שמגלה ותתן בדין פטור אותה : נטשהו . ורדוף אחר השלום : קשה . בעל מריבה ומפריח דיינין : ס"נ . שמא יתחייב חזק רודפו . רודף אח הדיין לספר אח הדין : מכים מידון . שאינו יכול לדון ואין פלי עוכם המשפט והוסך מלמו מן הדין היה ולפיכך אמר כן : דמתמני בכספ . ע"י כסף קונים הרגעת : ומלית שעליו . שלאותו רב שאיש ח"ה כמרדעת וכו' : נעביד נפשן תמי . נעשה עצמנו כאילו אנו שונין ומרודים בהלכה ולא ניקום מפניו ולא ילגים : יודע כוח יורם . נחמיה הלא הם זה ע"י כסף חפוס בו ולא מחמת תורתו : לא נכסמא . נחמיה : לא חכים כלום . לא למד כלום : הוה אומר בעיפון מימייה . היה אומר להם אם רוצים אתם למות דין הנון וה' בהיכל קדשו יורם ה' בהיכל קודם של בית הכמסת בכמתא מדרתא דקיסרין והוא ר' יוחנן ב"ל אלעזר ל מה להמתת : כל ען . דמשמע דין דכתיב כי האדם עץ השדה ומוקמי ליה בחלמיד : אגל מזבח . וא"ח מכשרים ומנינין כמזבח : אלוה הבא בשביל כסף . דיין שהעמידוהו ע"י ממון ממון על כך : לדינא . לדון : לקטלא . לחא עליו מחא ועל עצמו היה אומר : וצבי ביתיה ליה הוא עביד . לרבי ביתו אינו מעשה כאן : וריקן לביתיה עייל . שאינו משתכר כאן כלום : הלואי שתהא ביאה . שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אספה ולא אטנם : אמבוה . אמבטה : סיעת אנשים : אם יעלה לשמים וגו' . כדי שלא תעוה דעתו עליו היה אומר כך : כגללו . גלל רעי : מכתפי לה . מעמין אותן על הכתף שהיו זקנים ואינם יכולין לרון ומפניחין אח הלבר לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם מעמין אותם מהר : בשבתא דרגלא . שבת שמולגין בו בהלכות הרגל והייב מלעשים יום קודם הרגל : וקשים לעולם . דיינים המורים הוראה בערים ואין בקיאים יותר מדור המבול : מאי משמע . מהכא דקשין לעולם דקאי על זאת תאכל אחשם אים : כדמתרגם לה יוסף . דהיה בקי בתרגום בנאים שתרגם יוסף בן עוזיאל דהאי פרצו דמים בדמים נגעו בלשון אים קאי : פרצו . כמו וכן יפרון מולדין בכן : כי מפני אלה אבלה הארץ . בגמרא כתיב מיהו שמעיק מינה דאכל חדא קאמר על זאת תאכל הארץ דהא אלה חדא מהאי דקרא קאמר היא : מי כתיב ופרצו . דמוסיף על ענין לאשון דליקום כן אכולם מילתא : פרצו כתיב . ומלתא בחדא נפקא ליה ועלה לחודיה כתיב על כן תאכל : כי המשפט לאלהים הוא . כאילו אחה מוליא ממון מיד הקדוש ברוך הוא שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו :

מתני' אל תהי דן יחידי . אע"פ שיחיד מומחה יכול לדון מדברי הסידות הוא שאפילו מומחה לא יהי דן יחידי ודוקא כשלא קבלוהו בעלי הדין עליהם לדיין . אבל קבלוהו בעלי הדין עליהם דן יחידי ואפילו מדברי הסידות : שאין דן יחידי אלא אחד . הקב"ה שהוא יחיד בעולמו : ואל תאמר לחבריך. התולקים עליך : קבלו דעתי . שאני מומחה ובלא הגרוף שלכם שייתי יכול לדון : שהן רשאין ולא אתה . הואיל ונרשם אותם עמך ראוי שיסכים הדין ע"פ הרבים : מדרתא . על שמר

כעיר

תורה ונותן מכשולות לפני תעורים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה . אלו התלמידים הקטנים שלא תרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצים ויושבים בראש לדון ולהורות בישראל הם הכרבים המחלוקת והם המחריבין את העולם והמכבין נרה של תורה והמחבלים כרם ה' צבאות . עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים (לעיל פ"ב מ"ט) :

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

הגיע קפרין: לגרמיס. ביחידי: כיון דאיתן ממון לי. מאחר שהם רוחין אותי אני יהב יחידי והם בחין מעליכן לדון לפני כוי כמי שקבלו אותי עליהם: דן היינו יחידי. דכתיב בלדק משפט וקסבר אין כאן עירוב פרטיות: דגמרינא. בשעות דיין מרבותיי: וסבירנא. יודע אני להוסיף ולהשב מעמים מדעתי: ונקימנא רעותא. מרים נלחם דיינא דיני ממונם ביחידי: דיינה לא דינא. והדר דינא לגמרי: דן דינא. ביחידי: אי קבלוך עליהו. לגמרי ליך אחריך אם לדין אם למשא ולא יהנשך לא תפלא: ואי לא זיל שלים. ואי לא קבלו עליהם דאמרו לך דיינא לן דין תורה זיל שלים ומיהו מיהדר דינא לא אלמא גמיר ומקבל וכי לא מקים רשותא דייה דינא ולא הדר: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי. ומא דתנן אל תהי דן יחידי וכו' עגה מוכה קמ"ל אלא יעמה ומא דאמר כגון אנא כו' הייט כלומר יכול לדון ולא מסיה דן אלא כגיל היה בדינין ואין לתנא שמא יעמה (תוספות): תוסס יחידי. כדכתיב הרשוס בכתב אמת וחזו תוסמו אל הקב"ה: ואמת הדבר. מפני מעמה ע"י המלכים בגנה גדול מלמעלה: לימתי חוחמו אל הקב"ה אמת. לימתי חוסס בתוסס זה אחר שמלך בב"ד שלמעלה: ס"ג כל מקום שנאמר וה' הוא וביח דיו: ובגין אב שבכולן. מהוא ע"ס מדת הדין כדכתיב כו':

מתני' המקיים את התורה מעוני. מכוא דתוק לחזוקת ומתכפל ממלאכתו כדי לעסוק בתורה: המבטל את התורה מעושר. מהמת רוב הממון צריך ליתן לבו פעם לכאן ופעם לכאן ואין לו פנאי לעסוק בתורה: לעני אומרים לו וכו'. כלומר אם בא כ"ד אל מעלה להייב עניים ע"י הלג ועשירים על ידי רבי אלעזר בן חרשוס ורמעים מרודין בגדן על ידי יוסף הצדיק יש שתמון פה לבעל דין להייבם: מרפעיק. פלע מדינה מהוא הלי דיני כך מפורש בכתובות: פרקוהו. פירקו מעליו הלג שעליו: המתיה ליתמיה דל"ג. רלתם לוקה לאמר אל ל"ג וקבלה בה: אמת ואמרה לפני בעלה. ל"ג אלף הוא יעשה לה כמו כן: מ"ל. ל"ג וכי כן היה עושה לת לי כמו שהיא עשתה לו שהיתה מוכרת לעיף בגרמשה ומחמת לו כדי שיעסוק הוא בתורה: לתיימים. על הורה שמשמשין מעמיקן בדיוקין ובגזרין כימין המיומנת למלאכה: עושר וכבוד ליכא. בתמיה כיון דליכא אורך ימים ל"ש עושר וכבוד: לשמאלים בה. שלין יגיעין בה כל גרכן מ"ג מיימים בה עוסקים לשמה משמאלים שלא לשמה: יקרים. נחפלאו יחזיר שכיו לדרוש: ושיתיך. שלא מחליף: דמלדד מגדודי. מעם לגד דרוש: כי עם בגיון יסב. אלו יוסבי יתיבה הורה וסיפא דקרא מגן יהיה לקול ועקר: לחם גר. בגי שכתוב מדבר בגי שמוטמו קבין עליו ואף עפ"כ יהב ועוסק בתורה: סרגוד. מחילה: לא יכף. לא יתכסה מעך בכף בגדו ומחילתו: וסיו עיניך מלאום וגו'. וכן בגריה לא יכף כתיב

לעקוד על דלתותי יום יום וכן אמר דוד אלמוח היא כתורה אמר משה אינה נפלאת שנאמר לא נפלאת היא מתך וכו' לא נפלאת היא אלא ממך שלא עמלת בה לכך נאמר נפלאות מתורתך (שם מקי"ט): **עבדך** אני הביאני. מהו עבדך אני הביאני לא תאמר הרי הספר לפניך קרא ואת מולא ויודע וכה"א ומתן הספר על אשר לא ידע ספר ואמר לא ידעתי ספר לכן אמר דוד עבדך אני הביאני (שם אות ע'):

דקיסרין לגרמיה א"ל תלמידיו ולא כן אלמן רבי אל תהי דן יחידי, א"ל כיון דאינון חמון לי יתיב דיין לגרמי ואתון לגבי כמי שקבלו עליהם: (סנהדרין לג) תנו רבנן דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי אמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי וכן אמר רבי חייא כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי איבעיא להו כגון אנא דגמרנא וסבירנא ונקיטנא רשותא אבל לא נקט רשות דייה לא דינא או דלמא אע"ג דלא נקט רשות דייה דינא, ת"ש דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אם קבלוך עליהם לא תשלם ואי לא זיל שלים ש"מ כי לא נקיט רשותא דייה דינא ש"מ: (ב"ק ס) א"ר ישמעאל מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מרעין בהודשים ודנין דיני ממונות ביחיד: (סנהדרין ז) רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב כו' (לעיל פ"ח): שאין דן יחידי אלא אחד. (ירושלמי סנהדרין פ"ח) תנינן אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד, אמר ר' יהודה בן פזי אף הקב"ה אין דן יחידי שנאמר "וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו אלו מטין לכף זכות ואלו מטין לכף חובה אע"פ שאין דן יחידי תוחם יחידי שנאמר "אבל אנוכי לך את הרשום בכתב אמת. אמר רבי יוחנן אין הקב"ה עושה בעולמו דבר עד שנמלך בב"ד של מעלה, אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר ה' אלהים הוא ובית דינו ובגין אב שבכלן "ה' דבר אליך רעה מהו הותמו של הקב"ה רב ביבי בשם רבי ראובן אמת: **מתני'** ט רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני[1] סופו לקיימה מעושר. וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני: **גרסי'** (יומא לה) ת"ר עני ועשיר ורשע באו לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עני היה וטרוד במזונותיו היה אומרים לו כלום אתה עני יותר מהלל אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר במרפעיק חציו נתן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש ליכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היה וירד עליו שלג מן השמים וכסהו כיון שעלה עמוד השחר אמר ליה שמעיה לאבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום מעונן הוא הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום שלשה אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת כו': (מדר"ל פ"ו) עתיד רבי עקיבא להייב את כל העניים בדין שאם אומר להם מפני מה לא למדתם והם אמרו מפני שעניים היינו אומרים להם והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדולדל היה והם אמרו מפני מפינו אומרים להם והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות הרבה והיה מפרנס אותם ואת רחל אשתו בן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים. בכל יום ויום היה מביא חבילה של עצים חציה מוכר וכתפרנס וחציה מתקשט בה עמדו עליו שכניו ואמרו ליה עקיבא אברתנו בעשן מכור אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מהחמם כנגדן ואחד שאני יכול לישן בהם. סופו לקיימה מעושר. (שם) אמרו לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שלחנות של כסף ושל זהב ועד שעלה למטתו בסולמות של זהב היתה אשתו יוצאה בקרדמין ובעיר של זהב אמרו לו הלמידיו רבי ביישתנו מטה שעשית לה אמר להם הרבה צער נצטערה עמי בתורה: (ירושלמי מנח פ"ו) מעשה בר"ע שעשה לאשתו עיר של זהב חמתיה איתתיה דר"נ וקניית בה אתת ואמרה קומי בעלה אמר לה הכין הוית עבדת לי כמה דהוית עבדה ליה דהוות סובנא מקלעיתא דרישא ודהבה ליה והוא לעי באורייתא: (פ"ז יט) אמר ריב"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו כתוב בתורה דכתיב "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון. שנוי בנביאים דכתיב "לא יכוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל. ומשולש בכתובים דכתיב "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. אמר רבי אבדימי בר חמא בר חסדא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו: (מנח סג) אמר רבא בר רב שילא ואמרי לה וכו' מאי דכתיב "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא אלא למיימינים בה אורך ימים איכא וכ"ש עושר וכבוד למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא: (כ"ג כס) א"ר יצחק הרוצה להתחכם ירדים שיתעשר יצפון וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום. ריב"ל אמר לעולם ירדים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, והאמר ריב"ל שכינה במערב לא צריכא דמצדד אצרודי: (סוטה מט) א"ר יהודה בריה דרב חייא כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת שנאמר "כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך ונו' וכתיב בתריה "ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ, רבי ארא בר חנינא אומר אף אין הפרנסה נגעל לפניו שנאמר "ולא יכנף עוד מוריך. ר' אבהו אמר משביעין אותו מזו שכינה שנאמר "והיו עיניך רואות את מוריך: [כל המבטל את התורה מעושר]. (יומא לה) לעשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עשיר היה וטרוד בממון היה אומרים לו כלום היה עשיר יותר מר"א בן חרסום, אמרו עליו על ר"א בן חרסום שהגיה לו

תורה אור ח מלכים ג כב: ו דניאל י: ז מלכים ג כב: ח דברים כט: ט יהושע ג: י תהלים ג: כ משלי ג: ל שם: מ ישעיה ל: ג מלכים ג כב: ס ישעיה ל: ע שם:

א) מי' בשסקא שנו מכמים מ"ד כך דרכם של עולם כו': ב) מי' (חגיגה כ') מלמד דמרים כקניס בוכם עליהן בכל יום כל מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק כו', וכפנדרין (ל"ע) כי דבר ה' בזה זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. ר"מ הוה כתבן טב ומוכחר הוה לעי
הלת סלעין כל שנת כו' (לעיל ח"ח בפיסקא איהו עשיר):
כל תלמיד חכם שמרבה בעסק בתורה ואינו מתפרנס הרבה סימן יפה לו
ואם תאמר אם הקב"ה אוהב תורתו מפני מה אינו מעשרו הוי אומר
שאם יעשיר יפסע מדברי תורה לכן כל
ת"ח שמרבה במלאכתה של תורה ואינו
מכניס פירות הרבה סימן יפה לו שהקב"ה
אוהב את תורתו שאם יעשיר יפסע מדברי
תורה וכן הוא מפורש בקבלה ע"י שלמה
מלך ישראל שתים שאלתי מאתך אל תמנע
ממני בטרם אמות וגו' ריק ושקר אל תתן
לי הטריפני לחם חוקי שוא ודבר כזב
הרחק ממני פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי
ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי
(תנדא"ר פ"ג):
התורה אמרה לפני הקב"ה כתיב בשמאלה
עושר וכבוד מפני מה בני עניים
והקב"ה משיבה להגאיל אוהבי יש למה הם
עניים בעולם הזה כדי שלא יעסקו בדברים
אחרים ויסכתו דכתיב כי העושק יהולל חכם
(מ' משלי פ"ג):
מבאן אמרו אפילו יש לו לאדם מאה בתים
ומאה כרמים ומאה שדות יניח הכל
וילך לבית הכנסת ולבית המדרש ולכל
מקום שמתפללין בו תורה שבשביל דבר זה
יהא זוכה לכל מה שיחפוץ וכן דוד היה
אומר אם אתן שנת לעיני וגו' ומחוך כך
היה דוד זוכה לדברים גדולים (חגד"א
רבה פ"כ):
לפיכך היותי אומר אשרי אדם שהוא
מרבה את הישיבה ואת הטורח
וממעט בסחורה ויושב והוגה בדברי תורה
בכל יום תמיד (ילקוט יהושע פ"א):
קח לגנת אחת ואין שמה אלא העומר
וגו'. רבי אליעזר אומר לימות המשיח
ולימות ירמיה הנביא שבשעה שאמר ירמיה
לישראל מפני מה אין אתם עוסקים בתורה
אמרו לו בתה נתפרנס הוליא להם ללוחית
של מן ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה'
אבותיכם שהיו עוסקין בתורה ראו במה
נתפרנסו אף אתם אם תעסקו בתורה
הקב"ה יפרנסכם מזה (מכילתא פ' בשלח):
והוי שפל רוח בפני כל אדם. תי"ו מפני
מה רגלה שתלמיד שבור ללמדך שכל
המבקש ללמוד תורה צריך לכפוף רגליו
ולעסוק בתורה שנאמר והם תכו לרגליך
וצריך שיהיה נמוך מכל הבריות שנאמר ושפל
רוח יתמוך כבוד ואומר עקב ענוה ירא ה'
וגו' (אותיות דרבי עקיבא):
אם בטלת מן התורה. אם עברת על
דברי תורה ברצונך מעבירים אותך
ברצונך ושלא ברצונך (מסכת דרך ארץ
זוטא פ"ג):
אם

כתיב וגו': אגריה. עבודת שר העיר ועבודת עלמו היתה והם אינם מכירים
בו כשבורים שהוא מיושבי העיירות שלו שעבודת אחרי האדון שוטלת עליו:
מתני' הוי ממעט בעסק. הממעט בעסק בתורתך ומלאכתך ויהיה עיקר עסקך
בתורה: והוי שפל רוח בפני כל אדם. ללמוד אפילו ממי שהוא קטן ממך
בחכמה: יש לך בטלים הרבה כנגדך. שיהיו
לבטלך. פי' אחר יש בטלים כמה בטלים שהם
הרשעים והיום רעוה שהם בטלים ועל ידם
הקב"ה יביא עליך פורענות: ואם עסקת בתורה.
הוא עצמו יטלם שכרך ולא ע"י עליון וכזה יחיה
אדם עונה על אדם פורענות: אמרי אמה
תורה. שתורתם אומנתם כדמייתי בסמוך:
כהדא. כהא חד מער קרא לאחיו בעל שיטה:
והוין וכו'. שהיו עוקרים הקונים שיטה עם
סחורתו למכור: והיה אומר. והיה אומר
אין אני מכבל הטעה שקבעתי ללימוד התורה
בשביל הרווחת ממון: אין. אם ראוי שיטה
לי ריוח יבוא הוא עצמו מהקב"ה אף לאחר
שלגמול קביעתי וחבו הגקרא סורתו אומנתו
שמבזה כל האומנות וכוסם בה' שיתן לו
פרנסתו והן הגקראים אנשי אמונה: אחלפו
ושבו. וכ"ש שיש לו עוד גמיים: קודם
הזמן. אם יעמול בתורה שקדמה לזמן יש
ימרון: אבל המורה אינה כן. שאף הבא
לידי זקנה לו יסורין ואיש יכול לעסוק בה
הוא אוכל ממקן שכבה דכתיב עוד יעבון
בשיבה: ולחומי רשף. כתיב בין רעב למזיקין
מדבר לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: אפילו
מיסקות יודעים. שהתורה מגינה שלומדים
מספר מומה אם שמוע חשמע וגו' כל המחלה
אשר שמתי במצרים וגו' ואפילו הקמים שלא
הגיע לספר איזב כבר למדו: ההשיבי מסוב.
מן התורה: וכלאני נעכל. מכה עכורה;
אין

לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים
בכל יום ויום היה נוטל משאוי ומהלך סעיר לעיר
ומדינה למדינה ללמוד תורה, פעם אחת מצאוהו
עבדיו ועשו בו אנגריא אמר להם בבקשה מכם הניחוני
שאלך ואלמוד תורה. אמרו לו חיי רבי אלעזר בן
תרסום שאין אנו מניחין לך נתן להם ממון הרבה כדי
שיניחו אותו ומיסיו לא ראה אותם אלא יושב ועוסק
בתורה כל היום וכל הלילה: (נדרים לה) רשב"י אומר
כו' ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן
נעשית על ידי עצמן שנאמר [9]ואספת דגנך ולא עוד
אלא שמלאכת אחרים נעשית ע"י שנאמר [10]תחת אשר
לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב
כל ועבדת את אויבך ברעב ובצמא ובערום כל[11]):
(מסכת כלה) ר"ע אומר כל מי שאינו עוסק בתורה גורם
עניות לבניו: **מתני'** י רבי מאיר אומר הוי ממעט
בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם
בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם
עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך:
גרסי' (נדרים לה) אמר רבה בר בר חנה אר"י משום
ר"י ברבי אלעאי בוא וראה מה בין דורות
ראשונים לדורות אחרונים דורות ראשונים שעשו תורתן
קבע ומלאכתן עראי זה הה נתקיים בידן כו' (לעיל פ"ח
מפ"ו): (מדר"ל פכ"ח) ר"י ברבי אלעאי אומר כל העושה
דברי תורה עיקר ודרך ארץ טפל עושין אותו עיקר
בעולם הזה[12]). ודרך ארץ עיקר ודברי תורה טפל עושין
אותו טפל בעולם הזה. משלו משל למה הדבר דומה
לאיסטריא שהיא עוברת בין שני דרכים אחת של אור
ואחת של שלג אם מהלך כנגד האור הוא נכוה באור
ואם מהלך כנגד שלג הרי הוא לוקה בציגה. ביצד
יעשה ילך בינתיים ויזהר בעצמו שלא יכוה באור ושלא ילקה בציגה: (ירושלמי סוסה פ"ט) משחרב
בית המקדש פסקו אנשי אמנה אמר ר' זעירא אנשי אמנה תורה כהדא חד רבי הוה קרי ליה
לאחוה בצור והוו צוחין פרנמטיא והוה אמר לית אנא מבטלה ענתי אין חמי למיתי סיתי הוא:
(שבת ל) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר
קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחלתו דברי תורה וסופו
דברי תורה. תחלתו דברי תורה דכתיב [13]מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש.
ואמרי דבי ר' ינאי תחת השמש הוא דאין לו קודם השמש יש לו סופו דברי תורה דכתיב [14]סוף
דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם: (קידושין סב) ר"מ אומר
לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים לפי שהעושר והנכסים שלו שאין
עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא לפי שהעושר שלו שנאמר [15]לי הכסף ולי
הזהב נאם ה' צבאות: (שם) רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את
בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ושאר כל אומניות אינן כן
וכשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת
ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנעורותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו
בנעורותו מהו אומר [16]וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו מהו אומר [17]עוד יניבון בשיבה וכה"א באברהם
אבינו [18]ואברהם זקן וגו' וה' ברך את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה
כולה עד שלא ניתנה שנאמר [19]עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי
ותורתי: והוי שפל רוח בפני כל אדם[20]). (תענית ז) ת"ר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא
קשה כארז מעשה שבא ר"א בר"ש כו' (לעיל מ"ד): (שם) אמר ר"ח בר אידי למה נמשלו דברי
תורה למים דכתיב [21]הוי כל צמא לכו למים כו' (לעיל פ"ח מ"ד): אם בטלת מן התורה כו'[22]).
(ירושלמי ברכות פ"ט) אר"ל במגילת סתרים מצאתי כתוב יום תעזבני יומים אעזבך כו' (לעיל פ"ב
מ"ד): (חגיגה פכ"ט) כל השוקד עצמו על דברי תורה מוסרין לו שקדנין כנגדו. וכל הבוטל מדברי תורה מוסרין לו בטלנין כנגדו כגון ארי
חאב ונמר וברדלס ונחש והליסטין באין ומקיפין אותו ונפרעין ממנו שנאמר [23]אך יש אלהים שופטים בארץ: (נדרים ה) אמר ר"ל כל
העוסק בתורה יסורין ברילין הימנו שנאמר [24]ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר 'התעיף עיניך בו ואינו. ואין רשף אלא
יסורין שנאמר 'ולהומי רשף. אמר רבי יוחנן הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן שנאמר [25]ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה'
אלהיך והישר בעיניו תעשה וגו' אלא אימא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין ומזכרין אותו
שנאמר [26]נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר ואין טוב אלא תורה שנאמר 'כי לקח טוב נתתי לכם וגו' אמר רבא אמר רב הונא
אם

תורה אור פ דברים יח: צ שם כח ו: ק קהלת ד: ר שם יב: ש תני ג: ת ישעיה מ: א תהלים לב: ב מלאכי כד: ג שם כו: *ישעיה נה: ד שמות נח:
ה איוב ס: ו משלי כג: ז דברים לב: ח שמות טו: ט תהלים לט: י משלי ג:

א] עי' (גיטין ל"ח) בבני ג' מילי בתים מנכסיהם כו' ודקבעי סעודתיהו בשבתא בעידן בי מדרשא: ב] עי' (ברכות ע"ז) רבי חייא בחר דמגלי אמר בבי יסי רגלון כו' בשבת תורתן אומנתן כו'. ושי' (תענית כ"א) אילפא ור"י בזו גרסי באור יתא דחיקא להן מילתא טובא אמרו ניקום ונחול ונעמיד פיסקא ס' ממעיה ר"מ יוחנן דקאמרי מב"ש מבדי עליהו כלא גזרא ונקטלינהו ממגיחין חדי המוה"ל ומוסקין בחדי שבה כו': ג] עי' בפי' שם תלמוד מ"ו בפיסקא בעמה: ד] ע"ל בפיא מ"ש בפיסקא כל בשורק מעמו עול תורה:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

אין להם מחה. מיחידה לחיבה ממדרש למדרש: **מתני'** מרקלים. מלהך מלין מוב: קטיגור. מלין רע ולשון קטיגור קורא תגר. וסניגור שהוא סגר קטיגור. פירושו שומא תגר: מקדימתו. לפני מיתתו מכרזת לפניו: מלפפתו. מורכתו: בדיקה קיימת. ליטול את הנפש והזהירו שלא ליעלה: ס"ג. במתניתא תנא יורד ומחמה עולה ומלגיח מעל רשות ומעל הפמה וה"ם יורד למקה ומחמה את הבריות להמות ושולה למעלה ומלגיח את חמת המלך בהמעמתו ומעל חימו רשות להרוג המוחת מכיון שנחמה רשות דכמיב ומסיתני בו: ערוד. מן הנחש והלב הוא בא כשהן מקקין זה לזה ויולא מפמיהם ערוד: את הולו. שהוא יולא מפה: ומת הערוד. מלאכי בהלמה גדולה אמרי במטרבא כשהערוד נוטך אם האדם אם הערוד קדם את האדם למיה מה האדם ואם האדם קדם את הערוד למיה מת הערוד ולעשה הם לר' מגינא ונגקע לו מעין מחחת מקביו

אם עמלת בתורה מ"ר שחזאל בר נחמני דברי תורה נמשלו כזיין מה זיין זה מתקיים לבעליו כך אין דברי תורה מתקיימין אלא למי שעמל בהן כל דרכן מה טעם רומחות אל בנרונס וחרב פיפיות בידם ר' יוחן אמר פיפיות תורה בכתב ותורה בעל פה ורב נחמן אמר מה פיות חרב שהיא אוכלת מב' לדדיה טחנת חיים בעולם הזה ובשולם הבא ור' אומר כי היו שרי קודש ושרי המלכים נוזרין על העליונים והן עושין ועל התחתונים והן עושין אמר ר' חייא גבורים הן דברי תורה לפרוע ממי שעיניו עמל בהן כל דרכן (ילקוט יתרו פי"ע):

ברוך המקום שנתן בתורה ובנמ' ובחכמים ובתלמידיהם ובתלמידי תלמידיהם ובנביהם ובנני בניהם עד סוף כל הדורות ומקיים עליהם המדה שאדם מודד בה מודדין לו כשם שהם יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שני וקורין לשם שמים ורומה בלבבם ומחזיקין דברי תורה על פיהן כדי שלא ישכחו מפיהם ומפי בניהם ובני בניהם עד עולם כן נתר הקב"ה בהן ובבניהן ובבני בניהן עד עולם שנאמר ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם (תנחומא ר פ"ג):

אור של ת"ח ונדיק לימות בן דוד ולעולמו הבא כילד יש שנותנין לו מאור פנים כלאת השמש בגבורתו כמו שעה אחת ויש שנותנין לו כשתי שעות ויש כשלש שעות ויש כארבע ויש כחמשה ויש כששה ויש ככל היום כולו ויש שנותנין לו מאור פנים כאור הלבנה בראש חדש ויש שנותנין לו כחמשה לחודש ויש כבעשרה לחודש ויש כמו כחמשה עשר לחדש ויש כמו ככבים גדולים ויש כמו ככבים קטנים ויש שנותנין לו מאור פנים כמו אויר הרקיע בשעה שהוא מעוכר ויש שמשמרת פניהם כשולי קדירה זה הכלל כל העושה פנים של תורה זוכה ומקבל פני השכינה אבל המזוהם והמלוכלך בעבירות אינו מיסב בפני המלך כמה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה ומת הרי הוא רדיק עולם לכל דבריו (שם כ"ג):

תשובה ומעשים טובים כתרים לפני הפורענות רבי עקיבא אומר בגראת התשובה וימין הקב"ה פשוטה לקבל שבים בכל יום ואומר שובו בני אדם ורמה מחתיב לך כח הצדקה והתשובה בא ורמה מחתיב מלך ישראל שעשה תשובה גדולה שנגזל וחמס ורצח שנאמר הרצחת וגם ירשת ושלה וקרא ליהושפט מלך יהודה והיה נותן לו מלקות ארבעים בכל יום ג"פ ובגלוס ובתפלה והיה משכים ומעריב לפני הקב"ה והיה עוסק בתורה כל ימיו ולא חזר למעשיו הרעים עוד ונראית תשובתו שנאמר הראית כי נכנע מחאב מפני ר' אבא אומר חבע לך כח התשובה מדוד מלך ישראל שנשבע הקב"ה לאבות להרבות את זרעם ככוכבי השמים ובא דוד מלך ישראל לאבות מספרם א"ל הקב"ה דוד אני נשבעתי לאבות להרבות את זרעם ככוכבי השמים ולאחר

אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו כו' (לעיל פ"ג מפ"ז): (ספרי עקב פיס' מו) רבי שמעון בן יוחאי אומר משל למלך שהיו לו בנים ועברים הרבה היו ניזונים ומתפרנסים מתחת ידו ומפתח של אוצר בידו כשהם עושים רצונו הוא פותח את האוצר והם אוכלים ושבעים וכשאין עושים רצונו של מקום נוטל האוצר והם מתים ברעב כך ישראל כשהם עושים רצונו של מקום יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וכשאין עושין רצונו של מקום לוחרה אף ה' בהם ועצר את השמים ולא יהיה מטר. רבי שמעון בן יוחאי אומר בכר וסקל ירדו כרוכים מן השמים אמר להם הקב"ה לישראל אם תעשו את התורה הרי בכר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות בו והיכן פירושו של דבר הרי הוא אומר "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי ה' דבר. רבי אליעזר אומר ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים אמר להם אם עשיתם את התורה הכתובה בזה אתם נצולים מזה ואם לאו הרי אתם לוקים בו, והיכן פירושו של דבר הרי הוא אומר "ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים: ואם עמלת בתורה"] . (מכילתא נפ) ר"ע אומר זכר בכל יום זכר בכל יום, אמר רב יצחק בר אבדימי מאי קרא שנאמר "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום הזה וחזרתו עומלת לו במקום אחר. א"ר אלעזר אדם לעמל נברא שנאמר "כי אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פידו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהא אומר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא, והיינו דאמר רבא בולהו נטפי דרופתקי ניגהו טוביה לדזכי והוו דרופתקי דאוריתא: (מסכת ד"מ פ"מ) העכילים בתורה ולוסרי תורה לשמה והמחזירין על המצוה ושוקדין על היכלות עליהם הכתוב אומר "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי: (כוף כרכות) א"ר לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת ועוסק בתורה זוכה להקביל פני השכינה שנאמר "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר ר' חייא בר אשי אמר רב ת"ח אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. א"ר אלעזר אמר ר' חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר "וכל בניך וגו' ורב יברך את עמו בשלום: **מתני' יא** רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד תשובה ומעשים טובים[2] כתרים בפני הפורענות. רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים: **גרסי'** (סוטה ג) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדימתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר "והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך וכל העובר עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין שנאמר "ולא שמע שלפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו. ר' אלעזר אומר קשורה בו בכלב שנאמר "ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה בעוה"ז להיות עמה בעוה"ב: (מ"ז ד) א"ר יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעוה"ז הן באות ומעידות עליהם לעולם הבא שנאמר "יתנו עדיהם ויצרקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו אוה"ע: (כ"ב ס) אמר ר' אלעזר בר' יוסי כל צדקה חסד שישראל עושין בעוה"ז שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים כו' (לעיל פ"ג): **והעובר עבירה אחת**. (סס מ) א"ר שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות הוא שטן דכתיב "ויצא השטן. הוא יצר הרע דכתיב "רק רע כל היום. הוא מלאך המות דכתיב "אך את נפשו שמור אלכא ביה קיימא מלתא תנא יורד ומסית עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה: (נרכות ג) ת"ר מעשה במקום אחד שהיה בו ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם הראוני את חורו והניח עקבו על פתחו יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והוליכו לבית המדרש א"ל בני ראו שאין ערוד ממית אלא חטא ממית באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע רבי חנינא בן דוסא: **תשובה** ומעשים טובים. (מנח לה) ת"ר מי שחלה ונטה לכות כו' אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לאו אינו נצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים כו' (לעיל פ"ג): (מדרש לב) א"ר אמי בר אבא מאי דכתיב "עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע ובנה עליה מצודים גדולים אלו עונות, ומצא בה איש מסכן חכם זה יצ"ט, ומלט הוא את העיר בחכמתו זה תשובה ומע"ט, ואדם לא זכר את האיש

כח לבטל את דברי בשביל נתנה כאלו הזה למאכל ובשלש שעות כפלו מישראל ע' אלף איש רבי שמעון אומר לא כפל מישראל אלא מניסי בן נרויה ועשה שקול במעשיו הטובים וכתורתו כנגד ע' אלף איש שנאמר ויטל מישראל אלף איש אנשים אין כתיב כאן אלא איש ויזמר דוד וקרא את כגדיו ולבש

תורה אור • דברים כח: כ שם יא: ל ישעיה ח: מ בראשית ג: נ מלכי ט: ס איוב ה: ע יהושע ח: פ מלכים ים: צ תהלים פד: ק שם כ: ר ישעיה נח: ש איוב ו: ת בראשית לא: א ישעיה מג: ב איוב ח: ג שם: ד שם: ה שם: ו קהלת ט:

א] ע"ל ע"ב מס"ו בפיסקא והשכר הרבה מאד ובמקום ע"ז אם למדת תורה הרבה כו': ב] ע"ל ע"א מ"ו בפיסקא ולא המדרש עיקר מרגלא בפומיה דרבא מצוה עבירה ומעשים טובים כו', וע"ל ע"ב מ"ג בפיסקא אל תהי רשע כו':

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

ולבש שק וספר ונפל על פניו לרגלי לפני ארון ברית ה' והיה מבקש תשובה לפני הקב"ה ואמר רבון כל העולמים מגלי הוא שחטאתי העבר כל חטאתי ורגלי תשובתו ואמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידיך ומהו רב מ"ל רב נפל מישראל מה עשה המלאך לקח את חרבו וקנאה בעליתו של דוד ורמה דוד חרבו של מלאך המות והיה מרחף בכל מיצריו עד יום מותו שנאמר ולא יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כי נבהל מפני חרב מלאך ה'. ר"י אומר תדע לך כח התשובה כל ורמה ממנשה בן חזקיה שעשה כל תועבות רעות שבעולם והרבה לעשות הרע וזכה לאלפים אחרים שנאמר והוא העביר את בנו באש בני בן הינם והרבה לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו והוא יצא לירושלים מפריש יונים וזונה לכל צבא השמים ובנו שרי נדודי אשור ואחזו לוקחו במינקת רגליו והורידו אותו בבלה ונתנו אותו במחבת אש וכסה קרא לכל אלהים אחרים שוכב להם ואין אחד מכסה שונה אותו ואלילו אחר אקרא לאלהי אבותי בכל לב אולי יעשה לי ככל נפלאותיו שעשה לאבי וקרא לאלהי אבותיו בכל לבו ונעתר לו ושמע תפלתו שנאמר ויתפלל אליו ויעתר לו בלחתה שעה אחר מנשה אות דין ואיש דיין. כן עזאי אומר בא ורמה כח התשובה מר"ש בן לקיש שהיו שני הוא ושני רעיו גוזלים וחומסים כל אשר יעבור עליהם בדרך מה עשה הניח לב' ריעיו שודדים בהרים ושב לאלהי אביו בכל לבו בכוס ובתפלה והיה משכים ומעריב לפני הקב"ה והיה עוסק בתורה כל ימיו ובמתנות עניים ולא שב אל מעשיו הרעים עוד ונראית תשובתו וביום מתו מתו ב' ריעיו השודדים בהרים ונתנו לר"ש בן לקיש חלק החיים ולשני ריעיו בשאול תחתית ואחרו שניהם לפני הקב"ה רבש"ע יש משא פנים לפניך זה היה שודד עמנו בהרים והוא באוצר בחיים ואנו בשאול תחתית אמר להם זה עשה תשובה בחייו ואתם לא עשיתם אמרו לו הנח לנו ונעשה תשובה מ"ל אין תשובה אלא עד שמיתה משל למה הדבר דומה לאדם שהוא רוצה לפרוש בים אם אינו לוקח בידו מארץ נושבת אם אינו אם רוצה לילך לו לקצה המדבר אם אינו לוקח מן הישוב לחם ומים במדבר אינו מוצא לאכול ולשתות כך אם אין אדם עושה תשובה בחייו לאחר מיתה אין לו תשובה שנאמר אשר לא ישא פני כל כפר וכתיב אמר ה' חוקר לב ובוחן כליות. ר' נחוניא בן הקנה אומר הדע לך כח התשובה בא ורמה מעבירה מלך מצרים שמרד בעבד עליון הרבה מאוד שנאמר מי ה' אשר אשמע בקולו ובאותו לשון שחטא בו בלשון עשה תשובה שנאמר מי כמכה באלים ה' והצילו הקב"ה מכין המתים ומכין שלא מת שנאמר כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך והעמידו הקב"ה מכין המתים לספר כחו וגבורתו ומכין שהעמידו שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתיך ואלך ותלך בגיטה והיו אנשי ניגוה כותבים כתבי עמל וגוזלים איש מרעהו ובאים איש אל רעהו בחשבון זכור וכשלו מעשים רעים וכשהלה הקב"ה לוגה להגנה עליה להחריבה שמע פרעה ועמד מכסאו וקרע את בגדיו וילבש שק וספר וכסרוי בכל עמו שיעמו כל עמו שלשת ימים וכל מי שאינו עושה כדברים האלו ישרוף באש מה עשה העמיד האנשים אחד אחד והנשים אחד א'. וכל בהמה שהורה אחד אחד ובניהם אחד אחד והילדים רוצים שדי אמותם ורוצים ליגע והאמהות רוצות להניק אותם ובוכות והיו יותר מששים עשרה רבוא אדם שנאמר ואני לא אחוס על ניגוה העיר הגדולה ויבחס ה' על הרעה אשר דבר. מ' שנה האריך להם אפו כנגד מ' יום שאלה יונה לנינוה ולאחר מ' שנה שבו מאשיהם הראשונים הרבה עד מאוד ובגלעו כמתים בשאול תחתית שנאמר מעיר מתים יזעקו שלח הקב"ה ביד עבדיו הנביאים להגנה על ישראל ואמר שובה ישראל עד ה' אלהיך עד הנה שאמר לך בפיני אנכי ה' אלהיך כי כשלת בעונך בכבודך והילך אין כתיב כאן אלא כי כשלת בעונך ואין כתיב כאן קחו עמכם כסף וחבב אלא קחו עמכם דברים ונשלמה כסף וחבב אין כתיב כאן אלא ונשלמה פרים שפתינו ר' יהודה אומר אם אין ישראל עושין תשובה אינן נגאלין ואין ישראל עושין תשובה אלא מתוך הצער ומתוך הדחק ומתוך הטילטול ומתוך שאין להם מחיה ואין ישראל עושים תשובה גדולה עד שיבא אליהו ז"ל שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה (פרקי רבי אליעזר פמ"ג): בא ורמה כמה גדול כחה של תשובה שהיא ממלכת את בני אדם בעולם וקושרת לבני אדם קשרים ברשעיהם ומרפא את החולי מחליו ומצלת אותו מכל יגון ואנחה ונצר וממלט אותו מדינה של גיהנם ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום שנשמים וחוזרין בתשובה שלימה לפניו מה נאמר בהן שובנים שובנים וגו' אשרי אדם שהוא ירא שמים מתוך ספל רוח ומתוך עטה מתוך התשובה ומתוך הדין (תנל"מ רבה פי"ח): רב אחא בר ר' אבין בר בנימין בשם רבי אחא בריה דרבי פפי אמרין גדול כחה של תשובה שהבטלת הגזירה ומבטלת את הבשורה אלהים מבטלת הגזירה מנין שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכתיב ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי וגו' מבטלת את הבשורה מנין שנאמר חי אני נאם ה' כי אם יהיה יכניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וכתיב בני יכניה אסיר שאלתיאל בנו וגו' ר' תנחום ב"ר ירמיה אומר אסיר שהיה אבוש בנית האסורים שאלתיאל שממנו הושאלה תלכות בית דוד ד"מ אסיר שאסר הקב"ה בשבועה מ"ע שאלתיאל שאל לבית דין של מעלה והתירו לו נדרו (שה"ש פי"ח):

בה אמר ה' אל אנשי ענתות הנני פוקד עליהם רעה ושארית לא תהיה להם. בא ורמה כח התשובה שאע"פ שגזרה גזרה קשה עליהם כיון שעשו תשובה זכו להתיחס אנשי ענתות מאה ועשרים ושמונה (ילקוט ירמיה פי"מ): אם תאמרו כיון שאדם עובר עבירה ימות מיד אם כן יחרב העולם כולו ומנין לך תדע שהוא כן לא ולמד מן מנשה בן חזקיה מלך יהודה שלא היה ע"ז בעולם שלא עבד אותה וחם עליו הקב"ה ולא הרגו מפני שעשה תשובה ומפני הצדיקים שמתירין לגמת ממנו מכאן אמרו אפילו הגדול אדם הרבה עבירות זו למעלה מזו ואח"כ הוא חוזר בתשובה אמר הקב"ה הריני עמו

תורה אור ז קהלת ז: ח יומא ג: ט יומא נ ז: י מ"ק כא: כ שם: ל ד"ס ז: מ מקליס ח: נ דב"נ ז: ס שם: ע יעקיס מ:

מ דאיל ורשות כל אדם נתונה לו בכמו שבארנו ישחדל אדם לעשות תשובה ולהתודות בפיו מחטאיו ולגעור כפיו מחטאיו כדי שיסרו מתוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא: ומה היא תתשובה הוא שיעזוב הרשע המחשבתו ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וכן יתנחם על העבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי וגו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וכו' וצריך להתודות בשפתיו ולומר ענינות אלו שגמר בלבו: אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל ונגבה אלא בשם

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

שיני מעמה. שנג מרשעו: בימים. בן ר"ה ל"כ: ויחד לימם. מנוי לו דכשיב בהמלנו: שוב בנים שובבים דמעיקרא שובבים אתם. כשמעמו מצוה מעלם אני עליכם כאילו מהלם המסה ע"י מצות ומעשים: שובבים. אבר"ן בלמ: וכתיב לרשע מצוכתם. מעמע מכאן ואילך כבעל מום שמרפא שמקנם שמו עליו: כאן מלהבה. הנב מלהבה נעקר שמו מהאלמו: כאן מירלה. לרפא: כמיב שובו בנים. אלמא בעלי תשובה קרוין בנים: וכתיב כי אני נעלמי בכם. אלמא עבדים מקרו: כאן מלהבה ומירלה. קרוין בנים: כאן ע"י ישרין. שלא עבו מד שמייסרו ביסורין קרוין עבדים. ואיה דנרשי כמיב שובה אלי ואשובה אליכם וכתיב כי אני נעלמי בכם ואשובה אליכם לאחר תשובה וכתיב כי אני נעלמי בנו. קדש מתשובו: כאן מלהבה ומירלה. קאמר כי אני נעלמי בכם: כי כשלה בעוק. עוק יתמיב כמכשול שניה שנגם: עליכם חיה יחיה. על כל מה שעשה ולא על העבירות: מתניתין

מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב "וצדקה תציל ממות צעקה דכתיב "ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' שינוי השם דכתיב "ויאמר ה' אל אברם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה ולבכוף וברכתי אותה וגם נתתי ממנה וגו' שינוי מעשה דכתיב "וידא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וגו' וי"א אף שינוי מקום שנאמר "ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו' והדר ואעשך לגוי גדול ואיך ההוא וכותא דארץ ישראל הוא דאהני: (מס ז) א"ר יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנאמר "השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו א"ל רב פפא לאביי ודלמא קודם גזר דין א"ל ורפא לו כתיב אי זהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין, מיתיבי השב ביתתים מוחלין לו לא שב ביתתים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו לא קשיא הא ביחיד הא בצבור כו'. אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב מנין לגזר דין של צבור שאינו נתתם ונתתם והכתיב "נכתם עונך לפני אלא מגין שאף על פי שנתתם מתקרע שנאמר "כה' אלהינו בכל קראנו אליו והכתיב "דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד הכא בצבור ויחיד אימת אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יה"כ: (יומא ט) א"ר חמא בר חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר "ארפא משובתם אוהבם נדבה וגו'. ר' חמא בר חנינא רמי כתיב "שובו בנים שובבים דמעיקרא שובבים אתם וכתיב ארפא משובותיכם לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה. רב יהודה רמי כתיב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וכתיב "כי אנכי בעלתי בכם וגו' לא קשיא כאן מאהבה ומיראה כאן על ידי יסורין. אמר רבי לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר "שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו'. אמר ר"ל גדולה תשובה שרוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר "הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וגו' עד ושוב אלי נאם ה'. אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמביאה הגאולה שנאמר "ובא לציון גואל ולשבי פשע מאו מעמא ובא לציון גואל משום ולשבי פשע ביעקב. אמר ר' יונתן גדולה תשובה שמקרבת גאולה לעולם שנאמר "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות להם כשגגות שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך האי עון שזדונות נעשות להם כשגגות שנאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות להם כוכיות מזיד הוא וקרי ליה מכשול איני והא אמר ריש לקיש גדולה תשובה שמביאה לעולם שנאמר "ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם חיה יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם שנאמר חיה יחיה. אמר ר' יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת

עתו ברחמים ואני מקבל את תשובתו ואפילו אם עמד אדם ומרד וגדף כלפי מעלה ואח"כ חזר בתשובה אמר הקב"ה הריני עמו ברחמים והריני מוחל לו על כל עונותיו שנאמר האמר אתמר רשע נאם אדני ה' הלא בשובו מדרכיו וחיה ואומר אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ואומר ושבתם ורפאתים בין לדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו וכך אומר הקב"ה לישראל בנו וכבשו את עצמיכם בדברי תורה ורצו מה שכתבתי לכם לשנא את מעשיכם ולאהוב את שוכיכם ולהעשיר את חטאתיכם מעל פני ועכשיו לא הריבתם בדברי תורה ודברו עמו בד"ת כאדם המדבר עם חבירו שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו אשור לא יושיענו וגו' (תנדא"ר פ"ט):

כיצד אדם עושה תשובה עם חבירו הולך הוא אצלו לרצותו והוא אינו מתרצה לו עד שתקנן לו בני אדם הרבה ואח"כ מתרצה לו ואעפ"י שמתרצה לו יש לו תקלה קצתה בלבו אבל אני אני אדם כך אם עובר עבירה לפני אדם חוזר ועושה תשובה הרי אני עמו ברחמים ואני מקבל תשובתו ואין אני זוכר לו אפילו תקלת עונותיו לכך נאמר אל תבטח למת וגו' בכו בכו להולך זה שעבר עבירה ושנה בה ושילש בה ולא חזר בו ולא עשה תשובה על אותו תבטו שנעקר מן העולם שנאמר כי לא ישוב עוד ורפא את ארן מולדתו (תנדא"ר פ"ד): ורום מאגג מלכו. אלו רשעים נתוריים שבישראל שמגיסין יצר ומגבה בלבבם בשעה שהן נכנסין לבית עולמם בשביל מעשיהם הרעים שעשו וחזרו ועשו תשובה ומתים מתוך התשובה גם אלו בני עוה"ב (תנדא"ר פכ"ב):

וידח את ריח בגדיו. אותן הרשעים שבוגדין בהקב"ה כשהן עושין תשובה כך הן עוטתיהם כמור ואהלות (אגדת בראשית פמ"ב):

אמר להם רבי אליעזר לתלמידיו בני יכולים אתם לעמוד בתוכחות אמרו לו יכו רבן שמוציאני מיד פתח ר"א ואמר כתיב קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם זהו שנאמר ברוח הקודש על ידי ישעיה הנביא לבו בא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ולבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו כצד מי אמר ישעיה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד בעלי תשובה שהקב"ה יודע פרוצות לקבל שבים ואומר מתי יעשו תשובה ואקבל אותם בתשובה שלימה לפני שנאמר וידי אדם מתחת כנפיהם אלמד שהקב"ה יושב על כסא כבודו וידיו פרוצות מתחת כנפי החיות ואומר מתי יעשו ישראל תשובה ובכל יום ויום מדת הדין מתגברת ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע כתבת בתורה לא תשבנו בשמי לשקר וגו' וישראל משבעים לשוקים ונשבעים לשקר וחומדין את נכסי חבריהם ואת נשי חבריהם ומספרים לשון הרע על רעיהן שמא יש לפניך מצוה פנים אבל הקב"ה מדבר טוב על ישראל ואומר אל מדת הדין ישראל משבעים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומבזין את התורה ומהלים את בניהם לבית הדן ומוכרים את בנם ערלתן ולא עוד אלא שבראתי להם את הרשע שהיא שקולה כנגד כל הקרבנות שבתורה ואחיך אתה אומר שיש לפני מצוה פנים ד"א גדולה תשובה יותר מן התפלה שכל התפלות שהיה מתפלל משה רבינו לא נתקבל ממנו לבניסו לארץ ישראל אבל רשע בזוה בתקבלה בתשובה ראב"י אומר למה נקרא שמה רשע מצוה שהיא נעשית רשעה בזכות וזכתה שלאה ממנה נביאים ד"א גדולה תשובה יותר מן הצדקה שהצדקה יש בה חסרון ממונו אבל התשובה אין בה חסרון ממונו ואין הקב"ה מבקש מישראל אלא תשובה ודברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' דבר אחר גדולה תשובה שהיא מרפאת את ישראל מעונותיהם שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו וכתיב בתריה אהיה כטל לישראל ויפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון ישובו יושבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון (תנדא"ר פכ"ב):

אמרו

תודה אור ם מעלי י: צ מכלים קז: ק מרלשים יז: ר יוסף נ: ש נרלשים יח: ת ישעיה ו: א ירמיה נ: ב זכריה ד: ג ישעיה מה: ה סוטה יד: ת ירמיה נ: ו שם: ז סוטה יד: ח ירמיה ג: ט ישעיה נח: י שם נו: כ יחזקאל יח:

שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן התחול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהן וכן הוא אמר יעזוב רשע וגו': כמה מעולה מעלת התשובה אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם עוקר ואין נענה שנאמר גם כי תרבו תפלה וכו' ועושה מצות ומורמין אותו בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי מי גם בכם ויסגור דלתים וכו' והיום הוא מדבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים היום כולכם שנאמר ועבדת את ה' אלהיכם ובירכו אותך ומקבלין אותן בבית ושמחה שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך ולא עוד אלא שמתאות לתם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות: אע"פ שתקיעת

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

אמרו לו תלמידיו לר"ל רבינו למוד-לנו היאך נעשה תשובה ונחזיר מיד
פתח ר"ל ואמר כתיב ישוב ד' ויחס ברה זהו שנאמר ברוח הקודש
ע"י שלחה מלך ישראל דודי שלח ידו תן בחור ואעי המו עליו כנגד מי
אמר שלחה המקדש הזה לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל שאומרים לפני
הקב"ה רבש"ע אלמלא רחמיך וחסדיך שרבים
שאתה מרחם עלינו וידיך פרוסות תמיד
כנפי החיות ואתה מקבל אותנו בתשובה
שלימה אין לנו כח לעמוד לפני מדת הדין
כו' ר"ל יעוך ד' ניוס ברה כי היה דוד
יודע שעתיד בית המקדש להיות חרב
והקרבנות יהיו בטלין בעונותיהן של ישראל
והיה דוד מצטער על ישראל במה יהיה
כפרה לעונותיהן ואמר הקב"ה לדוד בשעה
שהצרות באות על ישראל בעונותיהן ועמדו
לפני יחד כאגודה אחת ויתודו על עונותיהן
לפני ויאמרו לפני סדר סליחה ואני אענה
אותם ובמה גילה הקב"ה אותם זאת מ"ר
יומגן הקב"ה גילה זאת בפסוק ויעבור ד'
על פניו ויקרא וגו' מלמד שירד הקב"ה מן
הרקיע שלו כשליח צבור שמתעטף בטליתו
ועובר לפני התיבה וגילה לו למשה סדר
סליחה אמר לו הקב"ה למשה אם יהיה ח"ת
בדור שיש בידו להושיע את ישראל מיד
חובתן אל יוח דעתו עליו מלהתפלל על
ישראל אלא ויתכל כי שלא היה שום שותף
עמי במעשה הראשית וירדתי וגליתי סדר
סליחה למשה וכן ממני ילמדו כל בני עולם
וכל מי ומי שיש בידו להושיע את ישראל
מידי חובתן וכן הוא מושיע אותן אני נותן
להם שכר טוב ובשעה שישראל מתקבצין
לפני ועומדין לפני כאגודה אחת ואומרים
לפני סדר סליחה אני אענה אותם שנאמר
ה' הושיעה המלך יענני ביום קראנו
(תנדא"ז רפכ"ג):

מבטח כל קצוי ארץ ויש רחוקים. רבי
חנינא בר פפא שאל את רבי
יהושע בן לוי מהו ויש רחוקים אמר
ליה נמשלה התשובה ליש מה היש הזה
לעולם פתוח אף שערי תשובה לעולם
פתוחים ונמשלה התפלה לתקוה מה תקוה פעמים פתוח פעמים נעול כך שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים דכתיבו אני תפלתי לך ה' עת רצון
מה התקוה הזה אדם מבקש לעבוד ומצא שם אבנו או רבו מתבייש והולך לו אבל היש הזה מפליג קימעא ויורד ועובל (ילקוט תהלים סס"ה):
ברוב רחמיך מחה פשעי. הרבה חסד עשית עמי ועשה גם עתה ומתה פשעי וכן הוא אומר הפלא חסדיך מושיע חוסים ממתקומים ברוחה ולפי
שהמכה גדולה תן איספלניה גדולה וכן הוא אומר הרב בנסי מעוני מכאן את למד שכל מי שעובר עבירה כאילו נטמא בנפש מת ואין מטהרין
אותו אלא באזוב וכן הוא אומר תחטאני באזוב ואטהר וכי נטמא דוד בעון נפש חלל אלא בעון שהפשיט הללה וכן הוא אומר ולבי חלל בקרבי מכאן
את למד שכל מי שיודע שחטא ומתפלל על החטא ומתודה חמנו ונושא-ונתן ביניו ובין המקום שהקב"ה מוחל לו וכל מי שהוא יודע שחטא ושולף
ברגלו ומעבירה מנגד עיניו הקב"ה מבקש ממנו וכן הוא אומר למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני אותן שדועכים את העון ברגליהם בעקביהם
וכן משל הדיוט אומר עקרב רמת לגמלא ושולפה בעקיבה אמר לו חייך עד קדקדך הוא מטילך כך כל המעביר עונו מנגד עיניו אין הקב"ה מוחל
לו לכך אמר דוד וחטאתי נגדי תמיד (מ' תהלים פנ"א): מכסה פשעיו לא יגלה ר' שמעון ור' יהושע בן לוי בש"ר שמעון בן תלפתא כל הגטיעות
את מכסה שרשיהן וכן משביחות והאגוז אתה מכסה שרשיה ואינו משביח משל לאסטיס שהוא כדון בפני הקוסטיטר כל זמן שהוא מחדים הוא לוקה
הוא נוטל פרקולה אבל הקב"ה אינו כן אלא עד שלא הודה הוא נוטל פרקולה משהודה הוא נוטל דימוס מ"ר-ירמיה ומודה על מנת ועוזב ירוחם
(ילקוט משלי פכ"ח): והתודו את עונם ואת עון אבותם. לכך התשובה הם הדברים שמיד שהם מתודים על עונותיהם מיד אני חוזר ומרחם עליהם
שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי (ספרא בחוקותי): רבי יוחן בשיאה בש"ר יודא בר' שמעון מנהגו של עולם אדם
יורה בן כמה מהלך בית כור או כורים כמה גדול כחה של תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך ר' יודא בר ר' שמעון
שובה ישראל עד ה' אלהיך אפילו כפרת בעיקר מ"ר אלעזר בטבג שבעולם אדם המנזה את חברו ברבים ולאחר זמן מבקש לרצות לו הוא אומר אתה
מבזה לי ברבים ומתרצה לי ביני וביניך לך והבא אותם אנשים שבזיתני בפניהם ואני מתרצה לך אבל הקב"ה אינו כן אלא אדם עומד ומחרף ומגדף
בשוק והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני לביניך ואני מקבלך שובה ישראל עד ה' עד שהוא במדת רחמים ואם לאו אלהיך עד לא יתעניד סניגורא
קטגוריא (ילקוט הושע פי"ד): אל תתן שינה לעיניך בתענית שהתענית סמוכה לתשובה שנאמר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ואם עשית כן כי חנון
ורחום הוא וכל כך למה כדי להגדל מדינה של גיהנם ועליה מפורש בקבלה על ידי שלחה הגדל בגדי מיד ובגפור מיד יקום כדי שלא תעשו קש נאש
של גיהנם מפני שכחה של תשובה מגעת עד כסא הכבוד (ילקוט משלי ס"ו):

שובה

תורה אור ל טושע יד: ם משלי כח: נ פהלים לב: ס עמוס ה: ע איוב לג: פ משלי כו: צ תהלים עא: ק שמות לב: ר פסלים לב:

שופר בראש השנה גזרת הכתוב רמז יש בת כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו
השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל היום בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם
דרכו הרעה ומהשבתו אשר לא טובה לטיבך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאלו חציו זכאי וחציו חייב וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב.
חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו ולהם השחתה עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו
לכף זכות וגרם לו ולהם הישועה הצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדיק עצמו הכריע את כל העולם לזכות והצילו (רמב"ם הלכות תשובה): דבר ברור
וגלוי שהטומאות והטהרות גזירת הכתוב הן ואינם מדברים שדעתן של אדם מכריעתן והרי מהן מכלל החוקים וכן השבילה מן הטומאות מכלל החוקים הן
שאין הטומאה טיט או צואה שיעבור במים אלא גזירת הכתוב הוא והדבר תלוי בכוונת הלב ולפיכך אמרו חכמים מגל ולא חוחוק כאילו לא מבל ואעפ"ק

מהפיים ממנו. מקבל הימנו פיוסין: ומלמה פנים שאחיו. במקום פנים: נדשם.
מקובלת ברצון יותר מתוכה: מרפא מטובתם. של רצוש נפי שאב לפי מן היחיד:
שבא דבר עבירה לידו. אותם עבירה שנכשל בה כבר: באותה אשה ובאותו
מקום. שעבר כבר העבירה: ובאותו פרק. שמתוך שדומה הכל מכל וכל
לזמן שנכשל בה כבר יצרו מתגבר עליו ואומר
לו רמה עלומים ואותו מקום ואותו פ"ק הוא
קוש עשה-מה שעשית כבר: כסוי הפלה.
שלא יגלה עוד: בחטא מפורסם. מוב לו
שיתודה ויתגייע ולא יכפור בו: בחטא שאינו
מפורסם. לא יגלה חטאו וכבוד הבש הוא
שכל מה שאדם מופא בסרהסיא מיטוש כבוד
שמים הוא: עבירות שבין אדם לחבירו. יגלה
לרבים שיבקשו ממנו שימחל לו: ומחלתי נגדי
תמיד. אינו סבור שכפרת עלי ואני הוא כאילו
לנגדי עומדים: ומיך לפרש את החטא. כפרות
מתודה אומר חטא פלוני חטאתי: כדרכי ימי.
לא הזכיר הטון אלא למעשו ואומר אשר
גרמה להם מגל לאדם שיהיה לו בן אלה
והאכילהו והשקהו ואלה לו כיס של דינרין
בעותנו והושיבו בחמת שמת מה יעשה שלא
יחטא

מרת בי"ל אדם מקניט את חברו ספק מתפיים ממנו
ספק אין מתפיים ממנו ואם תמצא לומר מתפיים ממנו
ספק מתפיים ממנו בדברים ספק אינו מתפיים בדברים
אבל מדת הקב"ה אינו כן ארם שבר עבירה בסתר
מתפיים ממנו בדברים שנאמר לקחו עמכם דברים
ושובו אל ה' ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה שנאמר
וקח טוב ולא עוד אלא שדומה כמי שבנה מזבח והקריב
עליו קרבן שנאמר ונשלמה פרים שפתינו ושמא תאמר
פרים חובות ת"ל אוהבם נדבה. תניא היה ר"מ אומר
גדולה תשובה שאפילו יחיד שעשה תשובה מוחלין לו
ולכל העולם שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי
שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו. היכי דמי בעל
תשובה אמר רב יהודה כגון שבא דבר עבירה לידו פעם
ראשונה ושניה ופירש היסנה מחוי רב יהודה באותו
מקום ובאותה אשה ובאותו פרק. אמר רב יהודה רב
רפי כתיב מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב וגו'
וכתיב נשוי פשע כסוי חטאה לא קשיא כאן בחטא
מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם. רב זוטרא בר טוביה אמר ר"נ כאן בעבירות שאין אדם
למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, תניא א"ר יוסי ברבי יהודה עבר אדם עבירה פעם
ראשונה מוחלין לו שניה מוחלין לו שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר
ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ואומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש
עם גבר מאי ואומר וכי תימא הני מילי בצבור אבל ביחיד לא תא שמע הן כל אלה יפעל אל
פעמים שלש עם גבר, ת"ר עבירות שהתודה עליהם יום הכפורים זה לא יתודה עליהם יוהכ"פ
אחר ואם שנה בהן צריך שיתודה עליהם ביוהכ"פ אחר ואם לא שנה בהן וחזר והתודה עליהן
עליו הכתוב אומר כבלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו, ר' אלעזר בן יעקב אומר כל שכן
הרי זה משובח שנאמר כי פשעי אני אדע והטאתי נגדי תמיד אלא כה אני מקיים כבלב שב
על קיאו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו
ס"ד אלא איטא נעשית לו כהיתר. תניא רבי יהודה בן בבא אומר צריך אדם לפרט את החטא
שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב, ר' עקיבא אומר אינו צריך
שנאמר ואשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא מה אני מקיים ויעשו להם אלהי זהב כדרבי ינאי
ור"ל ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שבלו
שפתותיהם מלומר די גרם להם לעשות אלהי זהב: (ירושלמי יומא פ"מ) כיצד הוא מתודה רבי
ברכיה

ימפא

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

יחמא: חטאתי ומורע עשיתי. סייע שונג: ובדעת רעה הייתי עומד. לא המרדים ששתה כחילו עומד לתוך מה': ממול לי על פשעי. כמלי דטייב פתח כשע עון וחטא: שים בידו עבירה. גזל ולינו מחר לשלם: נשא לבבנו אל כפים. כלומר שיחזור מקלקולו: כדרך הומא. דכיון שחטא חרי דימי שוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה לפי שהעבירה דומה עליו כהיתר: ליתא דלא כרבי. דתנא אפילו בלא תשובה מכפר: אבל אם. מאחר שעליו הוא חוטא לחטוא לינו מכפר: והכתיב ופללו אלהים. וקש"ל ופללו לשון חפלה ופיוס הוא הקב"ה מפלל ומפייסו ומכפר עליו: מלן אלהים דיינא. והאי ופללו מלשון ונתן בפלילים הדיין יפסוק ביניהם: לי הכי. דפללו דקרא לשון מפסק ביניהו: אימא סיפא מי יתפלל לו. מי יפסקנו בפניל המקום וכי אין שלוחים הרבה למקום ליפרע ממנו: כבי קאמר. אין הכי נמי דפלגל דקרא לשון פיוס וה"ק אם יחטא איש לאיש ופללו לאכרו וירצהו אלהים ימחל לו: ואם לה' יחטא איש מי יתפלל. בעדו אם אינו שב מעבירות שבידו כך היה עלי הכהן מוכיח את בניו שיעבור מרעתם: הלוקי כפרה. שחלוקים בכפרתם זה כך וזה כך: אינ שלשה הם. האחלקים שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה אבל הטובה אינה מן החלוקים שהיא צריכה לכלן: שובו בנים שובבים. ומיד אמרה למדם שיש עבירה שכפרתה בתשובה לבדה: כי ביום הזה יכפר עליכם. למדת שיש עבירה שצריכה יום הכפורים: ופקדתי בשבט פשעם. למדת שיש עבירה שצריכה יסורין ומפתבלת הקל לקלה והחמור לחמורה: חטאל הפס. תוכה ומחפיא לחבריה: בחזי ה' לבחות. אמר הגביא בחזי אמר הקב"ה: אם יכוסו כשון הזה עד המוחון. למדת שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה: אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה. דכתיב ונקה לא ינקה גבי הדדי: למען תזכרי. סיפיה דקרא בכפרי לך אם כל אשר עשית: רחצים דרכו. קודם לשאר דברים והא דאמריק לעיל הכתב בע"ם בכתבן של לוחות ור כיתה כתובה מתחלה בלא שתורה על גבי אם הבנים יולדו. ברחת מדת תשובה: תשב אטם עד דכא. עד ידכה לבבו לפניך: מקדש. מקודם לעולם: מחסמול. קודם לעולם: ספחה. ניהנם שכל המתפתה בילדו יפול שם: מרוס מרלשון. מרוס הוא בערבוב מרלשון מקודם לעולם וכן: מקום מקדשם. נגרא מרלשון: מפני מדת הדין. שמקפדנת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר: לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבוהים ושליטים בילדם היו ולא היו רחוק להתנבר יצרם עליהם אלא גזרת המלך היה לעלות בם יה"ל כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שלא יקבלו מאחר לו לא אשר ולמד ממעשה העגל שבפרו בעיקר ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה לסר כל הימים. בפיו נאמר אלמא גבוהים ואמיני לבב בירלאתם

שובה ישראל עד ה' אלהיך. דרש רבינו הקדוש גדול כח התשובה שכיון שאדם מהרהר בלבו לעשות תשובה מיד היא עולה לא עד עשרה מילין ולא עד עשריס ולא עד מאה אלא מהלך חמש מאות שנה ולא עד הרקיע הראשון אלא עד הרקיע השני ולא עד הרקיע השני אלא שהיא עומדת לפני כסא הכבוד כן הוא אומר שובה ישראל עד ה' אלהיך (פסיקתא שובה ישראל): שובה ישראל. אין מדת הקב"ה כמדת בשר ודם מדת בשר ודם כותב אולונין קשה ומחליפן בתמון הרבה והקב"ה כותב אולונין קשה ומחליפן בדבר קל ואיזה דבר קל קחו עמכם דברים מה כתיב למעלה מן הפרשה ברור עון אפרים וגו' תאנה שומרון כי מרתה באלהיה ואחר כל הדברים האלה אמר לישראל עשו תשובה ואני מחליף את כולן (שם שובה ישראל): שובה ישראל עד ה' אלהיך. כלום אינו שובה שלא היה אחרי שירחק אמר הריני שב לבן אלהים שהיה חולה אמר הרופא אם יאכל מן החפץ מתרפא היה הבן מחיירא לאוכלו אומר לו אביו תדע שאינו מזיקך הריני אוכל ממנו כך א"ל הקב"ה לישראל מתביישים אתם לעשות תשובה הריני שב ראשון שנאתר כה אמר ה' הנני שב ומה מי שאין לו חטא ורחון מ"ו אמר הנני שב בני אדם עאכ"ו אריכים לעשות תשובה ולכנה אצל הקב"ה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך (שם): ומעשים

ברכיה בשם רבא בר בינה רבוני חטאתי ומורע עשיתי וברעת רעה הייתי עומד ובדרך רחוקה הייתי בהלך ובשם שעשיתי איני עושה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכפר לי על כל פשעי ותסלח לי על כל עונותי ותסלח לי על כל חטאתי: (יומא פו) תנו רבנן אדם שיש בידו עבירה ומתורה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לארם שהופס בידו שרץ שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו מיד עלתה לו טבילה שנאמר ומורה ועוזב ירוחם ואומר נשא לבבנו אל כפים אל בשמים: (שם) האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה המקל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו. אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם ואומר מקוה ישראל ה' מה המקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל אחטא ואשוב אחטא ואשוב תרי וימני למה לי כרב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שעבר אדם עבירה וכנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר לימא מתניתין דלא כרבי דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוהכ"פ מכפר אפילו תימא רבי אגב שאני, דמי ליה רב יוסף בר חבו לר' אבהו תנן עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו דכתיב מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו והא כתיב אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים מאן אלהים דיינא אי הכי אימא סיפא אם לה' יחטא איש מי יתפלל לו אלא ה"ק אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ימחול לו אם לה' יחטא איש מי יתפלל לו תשובה ומעשים טובים: (נדה ע) שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניא כו' כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ בטות המת וכתוב אחר אומר כי חפץ ה' להמיתם כאן בעושין תשובה כאן בשאין עושין תשובה. (שם) שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי שמעת ארבע תילוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש א"ל ג' הן ותשובה עם כל אחד ואחד עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה תולה ויוה"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורים מסרקין שנאמר ופקדתי בשבט פשעם וגו' אבל מי שיש חלול השם בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה מסרקת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון וגו' כו': (שם) רבי יהודה אומר כל שהוא מלא תשא ולמטה תשובה מכפרת מלא תשא ולמעלה תשובה תולה ויוה"כ מכפר. תניא רבי אלעזר אומר אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים: (שם) א"ר חנינא בר פפא כל העושה דבר עבירה ומתחרט בו מוחלין לו על כל עונותיו מיד שנאמר לא יראוני הא יראוני מוחלין לו מיד: (נדרים יב) אמר רב חנינא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר למען תזכרי ובושת וגו' בכפרי לך לכל אשר עשית: (פסחים נד) תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה דכתיב ה' קנני ראשית דרכו. תשובה דכתיב בטרם הרים יולדו וגו' ובתיב בתריה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה. כסא הכבוד ובית המקדש דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שמו של משיח דכתיב לפני שמש יגון שמו: (שם קיא) אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבנן אמרי משום רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב לוידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שהיא פרושה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין: (ע"ז ד) אמר ריב"ל לא עשו ישראל אר העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים והיינו דא"ר יוחנן משום רשב"י לא היה

תורה אור ר מגלי כח: ש מיכה ג: ת ויקרא טז: א יחזקאל לו: ב ירמיה ח: ג דה"ב ו: ד יחזקאל יח: ה שמואל א ב: ו ירמיה ג: ז ויקרא טז: ח מכלים פפ: ט ישעיה כב: י שמות כ: כ מלאכי יג: ל יחזקאל טז: מ מכלי ח: נ מכלים ל: ס נרלמיה ג: ע ומעיה ל: פ ירמיה יז: צ מכלים עב: ק יחזקאל י: ר דברים ז:

רמז יש בדבר כשם שהמכוון לבו לטהר כיון שבבל מחור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר כך המכוון לבו לטהר נפשו ממומאות הנפשות שהן מחשבות האון הרעות הרעות כיון שהמכוון בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת וטהר הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם (רמביס פי"ח מס' מקוואות):

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

ומעשים טובים. שלשה לומדים יש לו לאדם בחייו ואלו הן בניו ומתנו ומעשיו הטובים ובשעת פטירתו מן העולם הוא מכניס לבניו ולבני בניו ואומר להם בבקשה מכם כאן והגילוני מדין המות הרע הזה והן משיבין אותו ואומרים לו ולא שמעת שאין שלטון ביום המות ולא כך כתיב אח לא פדה יפדה איש ואפילו מתנו שהוא אוהב אינו יכול לפדותו שנאמר לא יתן לאלהים כפרו למה וייקר פדיון נפשם וחדל מדבר זה לעולם אלא לך לשלום ותנוח על משכבך ותעמוד לגורלך לקץ הימין ויהא חלקך עם חסידי עולם וכשהוא רואה כן מכניס את מתנו ואומר לו הרגה ברחמי עליך לילה ויום בבקשה ממך פדני מן המות הרע הזה והגילוני והוא משיבו והלא שמעת לא יועיל הון ביום עברה אח"כ מכניס מעשיו הטובים ואומר להם בואו והגילוני מן המות הזה והתחזקו עמי ואל תניחוני לגאת מן העולם שעדיין יש לכם תוחלת עלי אם אגאל והן אומרים לו לך לשלום עד שלא תלך לשם אנו מקדימין אותך שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד כ' יאספך (פר"מ פל"ד):

רבי אליעזר שאל את רבי יהושע מה יעשה אדם ויגאל מדינה של גיהנם אמר לו ילך ויתעסק במעשים טובים אמר לו אם כן אף עו"ג יעשו מצות ומעשים טובים ויגאלו מדינה של גיהנם אמר לו לא נתנו דברי תורה נמתים אלא בחיים (מ' משלי פי"ו):

צרור עון אמרים נפוגה חטאתו. כל מי שיש בידו עבירה ומתחייב לעשות תשובה ומלופה במעשה הטוב ויעשה תשובה ויתקבל משל לאדם שיש לו צרורות של זוזים רעים ולך אצל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפם בזוזים טובים אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים (ילקוט הושע פרשה י"ג):

ובתחבולות עשה מלחמה. רבי נתן ורבי אחא בש"ר שמעון אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות שיהיו רמות והיו לטוטפות בין עיניך לשון שקר ולמדתם אותם את בניכם ידיים שופכות דם נקי וקשרתם לאות על ידך לב חורש מחשבות און אשר אנכי מצוך היום על לבבך רגלים ממהרות לרוץ לרעה הוי רץ אחר מילה שנתנה בין הרגלים. ופיה כזבים עד אמת ואתם עדי נאם ה' ומשלח מדנים בין אחים אמור לחכמה אחותי את רבי יוחנן פתר קריא בקברנטין דא"ר יוחנן לעולם יעשה עצמו קברניט היאך לעשות מצוה (ילקוט משלי פ"כ):

רב הונא אמר אם נכשל בעבירה שחייב מיתה בידי שמים מה יעשה ויהיה אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים ואם היה למוד לשנות פ"א ישנה שנים ואם אינו למוד לקרות ולשנות מה יעשה ויהיה ילך ויעשה פרנס על הצבור ובנאי של צדקה והוי הו (ויק"ר הכ"ה): אדם שעבר עבירות הרבה וקבלו עליו מיתה עד ארבעה דורות שנאמר פוקד עון אבות וגו' וחזר ועשה תשובה וקורא תורה נביאים וכתובים ושנה משנה מדרש הלכות והגדות ושימש חכמים אפילו בגורו עליו מאה בזירות הקב"ה מעבירן ממנו ויקבץ אותו עם שאר הצדיקים לימות בן דוד שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם אל חקרי כי יתנו אלא כי ישנו (תנדא"ר פ"ה):

כל כנסיה שהיא לשם שמים. אתם נכנסים היום אימתי שתהיו כולכם אגודה אחת כו' (לעיל פ"א מי"ח בסיסקא ועל השלום):

תני רבי שמעון בן יוחי כל זמן שישראל עושין אגודה אחת אלמלא כביטול מלכות שמים במקומה ואית לן תמשה קרוין הכוה בשמים מעלותיו אימתי ואגודתו על ארץ יסדה ויכי כיסרון מלך אימתי כהאסף רשעי עם רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים אימתי אשריך ישראל מי כמוך וגו' וכדין אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים שאלולי אני כביטול אין הוא יושב בשמים (מ' שמואל פ"ב):

ומורא

תורה אור ש תהלים קט: ת דברים ז: א שיר כג: ב ישעיה סו: ג שם ס: ד קהלת ח: ה דברים כב: ו שמואל א ג: ז דברים ס: ח שם ל: ט שמות עז: י דברים ס: כ שמות טז: ל במדבר יג: מ שמות יח:

א) עיין פ"ג מט"ו בסיסקא ונמוך בעולם טרון בכבה מאמרים הסייבים לתבוכה ונפ"ד מו"ד בפי' ושוב יום אחד כו'. ועיין במשנה י"ז ושם שמה אחם בחשיבה ומע"ם: ב) עי' (ברכות ה') אם רואה אדם שיכורין באין עליו יברכם בחשיב. ומי (שבת ק"ל) כנפי יונה כנפים מעיות עליה אף ישראל מלוים מעיות עליהם. וכפסחים (מ') שלומי מלוים אינן נוקמין כוי: ג) עי' (מגילה כ"ו) נמס בהרבה ימים כו' עמ"ש, וגי' בהעמיק בפיג בהעמ"ש מסמלים ומגורלים: ד) עי' (בעבודין כ"ו) עמ

שיש בה דבר שיש תקום לשלום:

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

לומדין זה מזה: כיון שהגיע לאת ה' אלהיך פירש. מכלם וחזר בו מכל דבריו עדיפים דמדהמי את לא לרבוי אתמי כולהו אמי לאו לרבוי אתו: לרבות ת"ח. שיהא מורא רבך כמורא שמים: מולך על רבו. מולך על יציאתו: אמר הא על משה ועל אהרן בעדת קרח בהלומם על ה'. מעלה עליהם הכתוב כאילו היו הולקין כלפי שכינה: מריבה. חגר וקבמה לפמפם עדו בדבריה: מחלעם. לומר על רבו שעהב בו מדה כנגדה ומדה מכוריה: מהרהר. מחפה עליו דבריה: אחורי רבו. יוסרת הוא: שלום לרבו. כשאר כל אדם ילא אמר שלום עליך רבי: מכבוד שמים. שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא שחרית וערבית הלכך מי שעומד מפני רבו שחרית אין רגלי לעמוד מפניו אלא ערבית: וטוב לא יהיה לרשע. אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב אלמא אלמוד מעהכה ולא יאריך ימים אלא כלל ומה מעם לפי שאינו ירא ומורא ע קימה היא כדמפרש ואזיל: כל מצוה אהבו מות. תורה אמרה להלי קרא בעסוק ה' קנני: אלא מצוה. למצוה דעתו בלמעת: והא מיהם אים. שעל כרחו הוא ע"י חולי לו הגמה: כיח ורק קאמריק. ערקק אוחו בפני רבו והיה לו להסחלק מעם לו להבלישו בכסותו: מוחיב מלה. מביב דבר מורה הלכה: לשאול. למיחה: כלאם. לאויים הם לכך דהו"ל כמורה הלכה: וכחיב מן בנו יהושע בנו. וכחר יהושע לא חשיב בן: רא"ל מורידין אותו מגדולתו. לעיל קאי במורה הלכה בפני רבו: אם אחי אבא טוה. דאלק כבוד למשה דכחיב זאת הקח התורה אשר צוה ה' את משה והורה הלכות ניטול אף את האהב: דאיעגם. לירד מגדולה דהסקו ליה מקמי הכי: דכחיב. ביהושע: ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט. שהיה עתיד יהושע להיות צריך לשאול דבר הלכה מאלעזר: ולא אשכחן. לאחר מיתת משה: דאילמלא ליה יהושע. לאלעזר לשאול לו כלום:

מתני' סוי זהיר בלימוד. שיהא לתודך בדקדוק וכהלכה: שגגת לתוד שלא זדון. לא תמצא בהוראה מתוך שלא דקדקת בלמודך ותבא להחיל את האכול המב"ה מעלה על יתך כאילו עשית מחיד: שלשה כתרים הם. הכתובים בתורה שהיבה התורה לנהוג בהם כבוד: כתר תורה. כמיב ביה והודעת בני זקן זה שקנה חכמה: כתר כהונה. כתיב ביה וקדשתו קדוש יהיה לך: כתר מלכות. כתיב ביה שום תשים עליך מלך שהרא לימתו עליך: וכתר שם טוב. מי שיש בידו מעשים טובים והמוניתו טובה מהמת מעשיו. לא מלינו לו כתר בתורה. מיכון חייבים לנהוג בו כבוד. והוא עולה על גבי כולן. שכל השלשה כתרים נריכים לו. שלש מ"ח הוא ומי שומעניה שני לבזוייה ואם כ"ג הוא חמריק ביומא ייחון בני מממיא לשלש דעבדין שבדי דלהכן ולא ייחון בני אהרן לשלש דלא עבדין עובדי דלהכן. ואם מלך הוא. כתיב ובמיא בעמך לא תאור: מדה. היא קלא: ואין מדה. שהמשה. והתלמוד יפיה ממנה מפני שמלייה בגירסא ומשתכחין מבינתיהם לא היה תלמיד ככתב ונם לא היה נוהן ליכתב אלא לפי שמתמעטו הלכות התחילו זוכות אתרוים לכותבו: בתלמוד. כגר

סיכתי

ומורא רבך כמורא שמים. ומאחה תהיה לו לאלהים אמ"ש שהוא אחיך הגדול ממך יהיה מורא עליו מכאן אמרו מורא רבך כמורא שמים אמר לו כשם שמורא עליך כך מורא עליו (שמו"ר ס"ג):

אם למדת מן האדם שנים ושלשה פרקים התיירא ממנו כאיש שהוא מתירא מן השמים (תנחו"ז פרשה ז):

הוי זהיר בתלמודך ולמדתם לותם ושמרתם לעשותם מגיד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה וכן מצינו שענש על התלמוד יותר מן המעשה שנאמר שמעו דבר ה' בני ישראל כי ריב לה' עם יושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ נאמרין נאמרין נאמר כאן אמת ונאמר להלן אמת שנאמר אמת קצה ואל תחכור ואין חסד אין דברי חסד נאמרים שנאמר חסד ה' מלאה הארץ ואין דעת אין דברי דעת נאמרים שנאמר נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואומר לכן כאכול קש לשון אש ותשש להבה ירפה וגו' וכי יש לך קש שהוא אוכל אש אלא קש זה הוא ישמעאל שכ"ז שישראל מרפים את ידיהם מן המצות הוא שולט בהם ואומר מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה ואומר כה אמר ה' על שלשה פשעי יהודה ועל ארבעה לא אשיבנו על מאסם את תורת ה' וחקיו לא שמרו וכזר היו רבי טרפון ט' (ספרי עקב פיס' מ"מ):

ששגגת

ומורא רבך כמורא שמים"]. (אדר"נ פכ"ח) ומנין שכבוד רבו יהא חביב עליו ככבוד שמים שנאמר ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדני משה כלאם. שוקלו כנגד שכינה: (פסחים כב) תניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה עד שבא רבי עקיבא וליסד "את ה' אלהיך הירא לרבות תלמידי חכמים: (ירושלמי פירוקין פ"ה) רבי ברכיה בשם רבי ירמיה בשם ר' חייא בר בא כתיב "ומשה יקח את האהל וגו' כמה הוה רחוק רבי יצחק אמר מיל והיה כל מבקש משה אין כתיב כאן אלא והיה כל מבקש ה' מיכן שכל המקבל פני רבו כאילו מקבל פני שכינה. רבי חלבו רבי חונא בשם רב כתיב "ויאמר אליהו התשבי מן ה' אשר עמדתי לפניו וגו' והלא אליהו מירוזנין לנביאים היה אלא מלמד שכל עמידות שעמד לפני אחיה השלוני רבו כאילו עמד לפני השכינה. רבי חלבו בשם אילין דבית שילה אפילו אליהו מבקש מים לפניו היה אלישע נותן על ידיו מ"מ פה אלישע בן שפט אשר למד תורה אין כתיב כאן אלא "אשר יצק מים על ידי אליהו כתיב "והנער שמואל משרת את ה' לפני עלי והלא לא משרת אלא לפני עלי אלא מלמד שכל שירות ששרת לפני עלי רבו כאילו שרת לפני שכינה: (סנהדרין קא) א"ר חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר "אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה'. ואמר רבי חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה שנאמר "המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. אמר רבי חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר "לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. אמר רבי אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר "וידבר העם באלהים ובמשה: (נדרים כ) תניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: (קדושין לג) אמר ר' אייבו א"ר ינאי אין ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים. א"ר אלעזר כל תלמיד חכם שאין עומד בפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלכודו משתכח שנאמר "וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר אינו ירא מלפני אלהים מורא זו איני יודע מהו כשהוא אומר "תקום ויראת הוי אומר מורא זו קימה: (מילוקין פו) אמר ר"ל כיח בפני רבו חייב מיתה שנאמר "כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי והא מינם אינים כיח ורק קאמר: (שם סג) אמר רבי לוי כל המוחיב מלה קמיה רביה אול לשאול בלא ולד דכתיב "ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם. וכתיב "נון בנו יהושע בנו: (שם) תניא רבי אלעזר אומר לא מתו בניו של אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן מאי דרשו "ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן הדיוט, ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפני רבו אמר לה ר"א לאמא שלום אשתו תמתני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו, אמרה לו נביא אתה אמר לה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להבישו נחש שנאמר "ויען אליהו בן ברכאל הבחי ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא מחות דעי אתכם כתיב הכא זחלתי וכתיב התם "עם חמת זוחלי עפר זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר "בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. ר' אליעזר אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא ואע"ג דאמר לאחי אבא צוה לי לא צוה אפילו הכי אשכחן דאענש דכתיב "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' וגו' ולא אשכחן דאצטריך ליה יהושע:

מתני' יג רבי יהודה אומר הוי זהיר (בתלמוד) בלמוד"] ששגגת למוד (תלמוד) עולה זדון. רבי שמעון אומר שלשה כתרים הם, כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן: **גרסי'** (נ"מ נג) תנו רבנן העוסקים במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה ונוטל עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו כו'. מאי דריש כדדריש רבי יהודה

דתורה אור ג במדבר יח: ס דברים ו: ע שמות לג: פ מיב ס: צ שם נ: ק שמואל ב כו: ר במדבר כו: ש שם כ: ת שמות מו: א שם: ב קהלת ח: ג ויקרא יט: ד מכלי מ: ה במדבר יח: ו דס"ל ז: ז ויקרא ו: ח חיוב לב: ט דברים לב: י תהלים יט: כ במדבר לא: ל שם כז:

א) עי' (תענית פ') כהוא תלמודא דשביב אדאמר פהוא מכעס ברבוסיו כוס: ב) עי' (ביב כ"ה) שיותב רגה לכרוג אם רבו שלא דיק ללמוד כמינוקות שלא יתמכו. ועי' עכשיו שלא ר"ע אם רבי' כשאתה מלמד אם בך תורה למדהו כספר מוגב דשבשתא כיון דעל על:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

ששגגת תלמוד עולה זדון. כפר כי תחטא בשגגה וש"ה גם בלא דעת כפר
לא טוב וגו' מי שחטא אפילו בשוגג אינו סימן יפה לו כו'
(לעיל מ"ב בפיסקא ועכירה נורדת עכירה). לכך הכתוב מחמיר כפר
כי תחטא בשגגה מכל מקום ה' מהו בשגגה ללמדך שכל החוטא בשגגה
כאילו עובר על מצות ה' וכן הוא אומר
וכי תשגו ולא תעשו וגו' וכן דוד אמר
שגיאות מי יבין מנסתרות נקני גם מזדים
חשוך עבדך ונקיתי מפשע רב מחטא גדול
אשר עשיתי ואם תעשה כן יהיו לרצון אמרי
פי מכאן את למד שכל החוטא בשגגה נקרא
חוטא שם רבותינו שגגת תלמיד עולה זדון
(מ' קנחומא ויקרא):

שלשה כתרים הן. רבי שמעון אומר ג'
כתרים הם אלו הן כתר תורה
וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב
עולה על גביהן כתר כהונה כיצד אפילו
נתן לו כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין
לו כתר כהונה שנאמר והיתה לו ולזרעו
אחריו ברית כהונת עולם כתר מלכות אפילו
נתן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו
כתר מלכות שנאמר ודוד עבדי נשיא להם
לעולם אבל כתר תורה אינו כן עמלה של
תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנאמר
הוי כל צמא לכו למים (אדר"נ רפמ"א):
כתר מלכות זה השלחן דכתיב בו זר זהב
סביב כתר כהונה זה המזבח דכתיב
בו זר זהב סביב וכתר תורה זה הארון
דכתיב בו זר זהב למה נכתבים זר ונקדאים
זר אלא לומר לך אם אדם זוכה נעשים לו
זר ואם לאו זר ומפני מה בטלן כתיב
ועשית לו ובארון כתיב ועשו עליו ללמדך שכתר תורה תעולה יותר מכולן
זכה אדם לתורה כאילו זכה לכולן (שמות רבה פל"ד):

וכתר שם טוב עולה על גביהן. שלשה מינו עולה אלו לתה כנגד שלשה
כתרים שנתן הקב"ה לישראל על זאת כו' שעיר עזים וגו' כנגד
שם טוב הוא המעשה כמה דתנינן לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה
לפי שהמעשה הוא מכפר על האדם כהיא דתנינן תשובה ומעשים טובים
כתרים בפני הפורענות ואותו כתר הוא כנגד המנורה לקיים מה שנאמר
כי נר מצוה ותורה אור למה נקראת התורה אור שהיא מאירה את האדם
מה יעשה ולפי שהתורה מלמדת את האדם כיצד יעשה רצון המקום
לפיכך שכר התלמוד גדול (במדבר רבה פי"ד):

טוב שם משמן טוב. שמן טוב יורד ושם טוב עולה שמן טוב לשעתו ושם
טוב לעולם שמן טוב כלה ושם טוב אינו כלה שמן טוב בדמים ושם
טוב בחנם שמן טוב נוהג בחיים ושם טוב נוהג בחיים ובמתים שמן טוב
בעשירים ושם טוב בעניים ובעשירים שמן טוב מהלך מקיטון לטרקלין ושם
טוב הולך מסוף העולם ועד סופו שמן טוב נופל על המת ומכאיב שנאמר
זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח שמן טוב נופל על המתים ואינו מכאיב
שנאמר ויעל ויגבר על הילד וגו' שמן טוב נופל על המתים ונידוח ושם טוב נופל על המתים ואינו נידוח שנאמר ויאמר ה' לדג ויקא את יונה שמן
טוב נופל על האור ונשרף ושם טוב נופל על האור ואינו נשרף דכתיב בחדין נפקין וגו' אמר ר' יהודה בר' סימון מלינו בעלי שמן טוב נכנסו
למקום חיים וילאו הם שרופין ובעלי שם טוב נכנסו למקום מתים וילאו חיים כדב ואביהוא נכנסו למקום חיים ותתו חנניה מישאל ועזריה נכנסו
לתוך נורא וילאו חיים לכך נאמר טוב שם משמן טוב וגו'. ר' בון בשם ר' שמואל בר נחמני אמר מלינו שהקב"ה מהלך המשמחות שנה לקנות
לו שם דכתיב אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם אמר רשב"י מביב שם טוב מאהרן הבריה שאהרן הבריה לא הלך אלא שלשה ימים
שנאמר ואהרן בריה ה' נוסע לפניהם ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו מנא לן מדוד שנאמר ולא שם דוד בכל הארצות וה' נתן את פחדו על כל
הגוים מביב שם טוב מכהונה ומלכות ישראל שכהונה ומלכות ישראל בטלו ושם טוב לא בטל תני שלשה שמות נקראו לאדם הזה אחד שקראו לו אביו
ואמו ואחד שקראו לו אחרים ואחד שקראו לו בספר תולדות בריותו ר"פ אמר אדם מביב בשמו ואומי יודע באיזה מהן בא שלמה ופירש טוב שם
משמן טוב ושם המות מיום הולדו הולך אדם מונין לו למיתה מת מונין לו לחיים הולך אדם הכל שמחין מת הכל בוכין ואינו כן אלא נולד אדם ואין
שמחין לו שאין יודעין באיזה פרק ומעשים ועמוד אם צדיק ואם רשע אם טוב ואם רע ומת הם צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם
בשלום משל לשני ספינות פורשות לים הגדול אחת יוצאת מן הנמל ואחת נכנסת לנמל היוצאת מן הנמל הכל שמחין והנכנסת לנמל לא שמחו לה היה
שם פקח אחד אמר להם חילוף הדברים אני רואה זו היא שהיתה יוצאה מן הנמל לא צריכין לשמוח עמה שאין יודעין באיזה פרק עומדת כמה
ימים מזדווגת לה כמה עלשלין הן מזדווגות וכשנכנסת לנמל הכל צריכין לשמוח שנכנסה בשלום כך מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר
בשם טוב בשלום מן העולם הוא שנאמר אמר ויום המות מיום הולדו (קה"ר פי"ז):

הוי

תורה אור ם ישעיה נח: ב זכריה מ: ם משלי מ ג

א) עי' (סוטה כ"ג) המאלים מבלי עולם שמורין הלכה מתוך שמחתן. ועי' (כ"ב קע"ס) פסיר נכנסין כו' הכל צריכין לצדי מיתי ומאי סיפו גמרא ושם כל ימי מני רשים זם
בעל תלמוד ע"ש. ועי' (בנהדרין כ"ר) מאי נגל בלאה במקרא בתלמוד, ועי' (ירושלמי סוריום פ"ג) הני הסודרין קודם לפילפלן כו' עפ"ב: ב) עיל פ"ח מ"ז
אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו כו'. ולעיל פ"ג מ"ז פיסא בם שמים מהלכב על ידן שיבא קורא ושונה כו'. ועי' (חולין קיל) מנין שאין נוטמין
לרומה לבבן עם כתרן שנאמר לתת מנה למען יחזקו בחורים כ' ונו'. ועיל פ"ג בשם ירושלמי רפ"ש: ג) עי' (מכות ז') כשהולך למקום אחר ללמוד סודם מסכיעת מילמת
שפי מקום יגעתי מצאתי. ועי' (עירובין כ"ב) רב אדא בר מתנה אזיל לבי רב א"ל דבתהכו ינוקי מאי מעביד לכו אמר לה אילא קורמי בגמרא. ועי' (בכורות פ"ב) בפלמידים
יוצאין לבית בלא נרשום כו' פ"ם כמס מעשיום:

דעת - אתר לתורה יהודית ורוח * www.daat.ac.il

ואל ביתך אל תכנס: תמרא דפרוגיתא. שם מדינה שיצא ממנה: ומיא דיומסית. שם נהר שמימיו מלוחין ואמרינן בגמרא שמעלה ומרפא: קסמו עמרת הצבעים. שהיו בעלי הגאה ועסוקים בכך ולא היו עסוקים בתורה וילאו להרבות רעה: להתם. לפרוגיתא ודיומסיתא: לימשך בתריהו. אחר היין והרחילה: מיעקר תלמודיה. נעקר תלמודו ושכחו: הוי גולה למקום תורה. אם ת"ח אתה אל תשב אלא במקום ת"ח חבריך ואל תאמר תלמידים הם יבאו אלי ודי לך בכך למהוי גולה: שחבריך יקיימוה בידך. שתהא רגיל אצלם וכשתשנה מסכתא אחת והם אחרת תשמענה ותהא סדורה בפיך ואל תשכחה ימיה: ואל ביתך אל תשכן. לומר חכם גדול אי חכרן וכשאחזור פרק זו או מסכתא זו לא תשתכח מברתה ממני: לכרם. ע"ש שהיו יושבים שורות שורות בכרם זה הנטוע שורות שורות: בכבוד אכסניא. מכניסי אורחים בבתיהם: רחם המדברים. במסכת שבת מפרש לה בגמרא מדליקין: י"ב מיל. שלשה פרסאות מחנה ישראל מבית השיטים עד אבל השטים ג' פרסי: אמרה תורה כו'. כלומר קראו הכתוב מבקש ה': בית אב. שלא קבלה מרבותיו אימה תורה ואין לסמוך עליה. פ"א כל התורה שאין לה עמין ודוגמא ממקום אחר כו':

מתני' אין בידיו. כמו לא הוה בידיה כלומר אין הדבר הזה ידוע לנו מדוע דרך רשעים צלחה ומפני מה הצדיקים מדוכאים ביסורים. פ"א אין לנו בזמן הגלות לא מעלה והשקט שרגיל הקב"ה לתת לרשעים כדי לסרבן מן העה"ב. ואף לא מן היסורים המיוחדים לצדיקים שהן יסורים של אהבה שאין בהן כעול תורה כלומר יצאנו מכלל רשעים שאין לנו הטעם שיש לרשעים ולכלל צדיקים לא סגענו. שהיסורים שלנו אינן של אהבה כיסורי הצדיקים: והוי זנב לאריות. לגדולים ממך: ולא ראש לשועלים. לקטנים ממך: שלשה דברים בקש משה ונתן לו. שהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיעו

הוי גולה למקום תורה. אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אמר ריש לקיש אם אין אדם הולך אחר ד"ת הם אינן הולכין אחריו משל לאדם שיש לו פרקמטיאות אם אין אדם הולך אחריהן אינן באים אחריו לפיכך אמר שלמה אם תבקשנה ככסף וגו' אלו ד"ת שהן מתפשטין ויורדין עד התהום כך אם אדם מחפש אחריהן ומצאם שלכך נאמר ודעת אלהים תמצא דא"ר ירמיה והלא כבר נאמר ולתן די ובינה יתנה אם ובינה בד"ת הקב"ה נותנה לו דכתיב כי ה' יתן חכמה (מ' משלי פרשה ב):

היתה כאניות סוחר וגו'. אם אין אדם גולה עצמו על דברי תורה אינו למד תורה לעולם ואין לחם אלא ד"ת שנאמר לכו לחמו בלחמי (שם פל"א):

רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר שתה מים מבורך שתה מים שבבורך ממי שעמך בעיר ואח"כ פרוש בכ"מ וכה"א היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה (ספרי עקב פמ"ח):

רבי מאיר אומר אם למדת מרב אחד אל תאמר דיי אלא לך אצל חכם ולמוד תורה ואל תלך אצל הכל אלא למי שהוא קרוב לך מתחלה שנאמר שתה מים מבורך ובוזלים מתוך בארך (אדר"נ פ"ג):

רבי יוסי בשם ר' בון אמר הלומד תורה שלא במקומו בוטל שכר אלף ובמקומו בוטל שכר מאתים וממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי שבטו של נפתלי על ידי שהיו למדין תורה שלא במקומן בטלו שכר אלף הה"ד ומנפתלי שרי אלף אבל שבטו של יששכר ע"י שהיו לומדין תורה במקומן בטלו שכר מאתים שנאמר ראשיהם מאתים וכל אחריהם על פיהם (שה"ש פ"ח):

ואל תאמר שהיא תבוא אחריך. חבשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי כל זמן שהיה קיים היו יושבים לפניו וכשנפטר הלכו להם ליבנה והלך ר"א בן ערך אצל אשתו לאומטוט מקום שהמים יפים והגוה יפה המתין להם כסבור שהם באים אצלו לבסוף בקש ללכת אצלם ולא הניחתו אשתו אמרה ליה מי צריך לתי א"ל הם צריכין לי א"ל הפת והעבדים מי דרכן ללכת אצל מי הוי אומר מכבדים אצל הפת שמע לה ויצא עד ששכח תלמידו אחר ימים באו אצלו ושאלו לו פת חטים ופת שעורים אי זו טובה בליפתן ולא היה יודע מהו ליפתן וא"א קם לקרות בתורה כפרשת החדש ואמר החדש היה לכם טוחו ליה כולי עלמא התחיל לבכות והם בוכים עד שהחזירו לו תלמידו והיינו דתנן ר"א אומר הוי גולה למקום תורה וא"א אליבא ז"ל החזיר לו תלמידו לכך נאמר כי העושק יהולל חכם (ילקוט קהלת פ"ז): בשיצאו מלפניו הוא אמר אלך לדיומסית למקום יפה ומים יפה ונאים והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים ומוהבים את התורה הוא שהלך לדיומסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה הם שהלכו ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים ומוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה (אדר"נ פי"ד):

אין בידינו לא משלות רשעים כו'. ויאמר אמי מעביר כל טובי טובי וכל טובי מדת הטוב ומדת פורענות וחטאתי את אשר אחון וגו' באותה שעה הראה לו כל אומות של מתן שכרן של צדיקים של כל אחד ואחד לפי מעשיו והוא שואל האומר הזה של מי הוא והוא אומר של בעלי צדקות והאומר הזה של מי הוא והוא אומר של בעלי תורה והאומר הזה של מי הוא אומר של מכבדיהם הוא מראה לו אומר גדול מכלם הוא אומר רבש"ע האומר הגדול הזה של מי אמר ליה מי שיש לו מעשים טובים אני נותן לו משכרו ומי שאין לו אני נותן לו מזה שנאמר וחטאתי את אשר אחון אחון ורחמתי את אשר ארחם ד"א וחטאתי את אשר אחון אחון אין כתיב אלא את אשר אחון למי שמתבקש לו וחטאתי את אשר אחון מי שאני מבקש לחון ורחמתי את אשר ארחם ויאמר לא תוכל לראות בקש משה לעמוד על מתן שכרן של צדיקים ועל שלותן של רשעים א"ל הקב"ה לא תוכל לראות את פני ואין פני האמור כאן אלא לשון שלוחם של רשעים שנאמר והשלם לשונאיו אל פניו וגו' א"ל הקב"ה והסירותי את כפי בעוה"ז אני מראה לך מתן שכרן של ירא שמי אבל לעוה"ב משלם לא שמעו ולא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (תנחומא כי תשא): הא למדת שלא יהא אדם יורד לידי תרעומות על הקב"ה בזמן שהוא רואה בני אדם אחר צדיק וטוב לו ואחד רשע וטוב לו ואחד רשע ורע לו אם הוא יורד לידי תרעומות על הקב"ה הרי זה מתחייב בנפשו שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך (תנחומא"ז פ"י):

אין יסורין באין על ישראל אלא לטובתם ואין יסורין באין אלא להבחנן של ישראל משל למה"ד למלך שהיה לו עבד ועלתה לו מכה ברגלו וציוה לרופאתו ולהכניסו לפניו כשהוא שלם שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו מה כתיב בתריה כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה אלו הן היסורין של אהבה אלו תלמידי חכמים הצדיקים שמתים להם בניהם שלהם בקטנותן ומכפר להן על עונותיהם בעוה"ז ואח"כ הן באין בטהרה לחיי העוה"ב ומע"פ שאמר הכתוב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים וגו' מ"מ חזר הכתוב ומרצה ביניהם כמו שנאמר וכאב את בן ירצה מכאן אמרו הצדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה והרשעים תחלתן שמחה וסופן מריבה פרעה מלך מצרים היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה

גרסי' (שבת קמז) אמר ר' חלבו חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסית קפתו עשרת השבטים מישראל. רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתריהו איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למקרי בסיפרא בעא למקרי להחדש הזה לכם אמר החדש היה לבם בעו רבנן רחמיה עליה והדר תלמודיה. והיינו דתנן רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחבריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען, תנא לא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה: (ברכות סג) ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי פתחו כלם בכבוד אכסניא ודרשו פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש [1]ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והלא דברים קל וחומר ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה עאכ"ו כו': (מילוקין מ) תנא דבי רב ענן מאי דכתיב [2]רוכבי אתונות צחורות וגו' רוכבי אתונות צחורות אלו תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ומבארים אותה בצחרים: (נ"ב יח) [3]והם תובו לרגליך תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שמכתתין רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה: ואל בינתך אל תשען. (ילקוטי פסחים פו) רבי בשם רבי אלעזר כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה:

מתני' [4]בן רבי ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים[5]. רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם. והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים:

גרסי' (ברכות ז) אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר [6]הלא בלכתך עמנו. בקש שלא תשרה שכינה על עובדי עו"ג ונתן לו שנאמר ונפלינו אני ועמך. בקש

תורה אור [1] שמות יב: [2] שם לג: [3] צ שופטים ה: [4] ק דברים לג: [5] ר במות לג:

[6] לשיטת הגי' של הרב. עיי (שבת קי"ד) שאמר רשי יעלו לבמו אל הקברות לא בכלים שחורים ולא בכלים לבנים כו' שחשב עצמו לבימוס:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

מריבה כו' ומין שכלדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה אברהם היקה לו מריבה בילדותו וכסופו שמחה בילדותו מהו לומר ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט וכסופו מהו לומר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל וכן יצחק היקה לו מריבה בילדותו וכסופו שמחה בילדותו מהו לומר ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק וגו' וכסופו מהו לומר ויעש להם משתה וכן יעקב היה לו מריבה בילדותו וכסופו שמחה בילדותו מהו לומר זעף ה' אשא כי חטאתי לו עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי יוציאני לאור אראה בצדקתו ולומר לומך ה' כי אנפת בי יסוב אפך ותנחמני וכסופו מהו לומר כגה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה (שם פי"ח):

מסורת דרכיו של הקב"ה אתה למד שרחמיו מרובין בעולם וכן מפני מה אתר אתו צדקה לעמיים ולרשעים אלא איש לומר אלא כאדם שעשה בנרים אלא כהגן וקנסו עליו רעה על ארבעה דורות שנאתר מוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים ובאותה שעה אתר משה בלבו אם כן יש צדיק ורע לו שנאתר ועתה אם מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מיד ירד הקב"ה לסוף דעתו של משה והראה לו דור דור וחכמיו דור ודור ופרנסיו דור ודור ונביאיו דור ודור ודורשיו והראה לו תלמידיו שהוא מתנהג בהם בעוה"ז ותלמידיו שהוא מתנהג בהם בעוה"ב ואי"ל למשה הרי אתה הוא אומר מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו כמה שאמרת הודיעני נא את דרכיך א"ל הקב"ה למשה אין אתה יכול לעמוד על כל תלמידי אלא הריני מודיעך מקצת תלמידי כשאני רואה בני אדם אע"פ שאין בהם תהילה וזכות של תורה ומע"ט לא במעשה ידיהן ולא במעשה אבותיהן אלא רק בשביל שהן עומדין ומודין ומברכין ומשבחין ומרבין תחנונים לפני אני נוקק להם וכופל להם מזונותיהן שנאמר פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם. וכתיב ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך טובי לא נאמר אלא כל טובי אלו כן שלש עשרה מדות שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וגו' נשא עון ופשע וחטאה ונקה דהא נאמר כאן וקראתי בשם ה' לפניך ונאמר להלן ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון וגו' כיון שראה משה שמדתו של הקב"ה של חסד ושל רחמנות הוא מיד נתעטף ועמד בתפלה לפני הקב"ה שנאמר וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו ואמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו (שם פ"ו):

דל שבישראל שנתגדל מנכסיו למה הדבר דומה למלך ב"ו שגזר על בנו שלא יכנס לתוך שעודתו והמלך יודע בבנו שהוא רעב ולמה ואמר המלך אשרי למי שיכנים את בנו בתוך ביתו ויתן לו את לחם וקיתון של מים כדי שיאכל וישתה שהרי כל שיש לי הרי הוא של בני שנאמר מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו ואם בא רשע בן עני בן מבין בן דל ועשה תשובה הוא נקרא צדיק ורע לו ואם לא עשה תשובה נקרא רשע ורע לו ואם יאמר אדם אם יהיו כולם כשרים מה הוא אומר לו עליהן נאמר הענייים והאביונים מבקשים מים ואין וגו' ואומר ויסגו עניים בה' שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו ואומר הנה נרשתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות עובות שבעולם ולא מצא טובה לישראל אלא עניות שמתוך עניותיהן של ישראל הם ירגלים את ה' שאם אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך הם מבקשים רחמים מן המציאה כל המצאות כי ע"י עניות הם ירגלים את ה' ואין צדקות בא אלא מתוך עניות ואין גמילות חסדים בא אלא מתוך עניות ואין אדם הוא ירא שמים אלא מתוך עניות ואין אדם לומד ד"ת אלא מתוך עניות שנאמר מקים מעפר דל ולא נאמר מקים מעפר עשיר (שם פ"ה):

מפני מה דל"ת נותן פניו כלפי ה"א מפני שכל מי שהוא דל בעוה"ז עשיר הוא לעוה"ב כגון ישראל מפני שהם עוסקים במצות. עשיר בעוה"ז דל הוא לעוה"ב כגון רשעים שאינם עוסקים במצות ועשירים בעוה"ז לפי שהקב"ה נותן להם שכרם בעוה"ז שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו מן העוה"ב שסכר מצוה אחת מן העוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך ורשעים שאינם עוסקים במצוה מקבלים שולחנם בעוה"ז ולמה לפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה כולל באין רשעים ועושין מצוה אחת לפניו כדי שישבחו אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם וכל מה שעושין

תורה אור ש שמות לג: ת שם: א דברים כד: ב שמות לג: ג ישעיה נ: ד קהלת מ: ה משלי יט: ו מ"ל כא: ז במדבר כ: ח קהלת ס: ט שם מ: י יחזקאל כ: כ שם לג: ל תהלים לג: מ יחזקאל ז: נ איוב מ: ס משלי יד:

א) פי' (מנחתין ל"ע) שהקב"ה מייסר את הצדיקים לכפר על עון הדור:

בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנאמר "הודיעני נא את דרכיך. אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. רשע וטוב לו רשע בן צדיק. רשע ורע לו רשע בן רשע. אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. איני והא כתיב "פוקד עון אבות על בנים ובהיב "ובנים לא יומתו על אבות. ורמינן קראי אהדדי ומשנינן לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אלא הכי קאמר ליה. צדיק וטוב לו צדיק גמור. צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. רשע וטוב לו רשע שאינו גמור. רשע ורע לו רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר דא"ר מאיר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו. שנאמר "וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון: (קידושין מ) אמר רבא אמר רב אידי אסברא לי יאמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב וצדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות והו צדיק טוב כו' (נעיל פ"מ מ"ב): (הוליות י) דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב "יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וגו' אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרשעים של עוה"ב] אוי לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הצדיקים של עוה"ב. מתקיף לה רבא אמו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי מני להו אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הטוב שהמקום עושה לרשעים בעוה"ז ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרע המגיע לצדיקים בעוה"ז. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא אמר להו אוקמיתון מסכת פלן ומסכת פלן אמרו ליה אין אעתריתו פרתא אמרו ליה אין רבנינן קטינא דארעא קרא עליהו אשריהם צדיקים שמגיע אליהם במעשה הרשעים שבעולם הזה בעוה"ז: (יומא פג) "שאת פני רשע לא טוב לא טוב לרשעים שנושאין להם פנים בעוה"ז לא טוב לו לאחאב בן עמרי שנשא הקב"ה לו פנים בעוה"ז שנאמר "הראית כי נכנע אחאב מלפני טוב להטות צדיק במשפט טוב להם לצדיקים שלא נשא להם הקב"ה פנים בעוה"ז אשריהם למשה ואהרן שלא נשא הקב"ה להם פנים בעולם הזה שנאמר יען לא האמנתם בי וגו' הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם: (מכח ל) כתיב "טוב כעס משחוק וכתיב "לשחוק אמרתי מהולל לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעולם הזה משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים בעוה"ז ולשחוק אמרתי מהולל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעוה"ב: (עירובין כח) כתיב "ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קינים והגה והי קינים אלו פורענות של צדיקים בעוה"ז וכה"א "קינה היא וקוננוה וגו' והגה זו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכה"א "לעלי הגיון בכנור והי זו פורענותם של רשעים לעתיד לבא וכה"א "הוה על הוה תבא: (קידושין פ) אמר רבי אלעזר בר צדוק לכה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כולו עומד במקום טהרה כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעוה"ז כדי שיירשו העוה"ב שנאמר "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד ולמה רשעים דומים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה כך הקב"ה משפיע להם טובה בעולם הזה כדי לטורדן ולהורידן למדרגה התחתונה של גיהנם שנאמר "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות: (מדר"ל פרק כח) הוא היה אומר צדיקים שרע להם בעוה"ז למה הוא דומה לטבח שמתקן סעודה לעצמו ואף שמצטער בעצמו אין מתקן לאחרים אלא לעצמו אבל רשעים שרע להם בעוה"ז למה הוא דומה לטבח שהתקין

סעודה

להודיע דרכיו. מלהג מדת משפטיו כגון מפני מה לדיק וטוב לו רשע ורע לו לדיק ורע לו רשע וטוב לו. את אשר יכמרו רחמי עליו לעשה ואע"פ שאינו כדאי: מהולל. משוכח: משחוק שמשחק עם הרשעים. שעתן להם שעה משחקת כדי להאכילן מלקס ולאורדן מהשוה"ב: וכן הוא אומר. דקיים לעון פורעתת והגה לעון שמחה: לעמ לדיק ס דומים בעוה"ז. ביאורין הנאים עליהם: ומשו. כלומר מעם ממו: מקלן. ממש טפו: כך. ומרעים מן הלדיקים מישוש עשת שבידם ומנלו כולם נקיים: ולמה רשעים דומים בעוה"ז. בשוכה שמשפיעים להם: טפו. מעם ממנו ולף אלו יש בידם מישוש עוכות וזכיות: מקלן טפו. קטל שכרם היא קלינם טפם: למדרגה. המעלה"ה כדרך ששפין מדרגות לתרילים שבביתה המגדלים כשמגביהין קרקעותם: יש דרך ישר לפני איש. כשרואין הרשעים שלוותן גרמה דלק בעיניהם ישרה ומהרים על אומם שעה הזמנת דרכי מות היא:

פעם

נתנו לו ואחת לא נתנו לו. שנאמר "וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו הגון: (קידושין מ) אמר רבא אמר רב אידי אסברא לי יאמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב וצדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות והו צדיק טוב כו' (נעיל פ"מ מ"ב): (הוליות י) דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב "יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וגו' אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרשעים של עוה"ב] אוי לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הצדיקים של עוה"ב. מתקיף לה רבא אמו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי מני להו אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הטוב שהמקום עושה לרשעים בעוה"ז ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרע המגיע לצדיקים בעוה"ז. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא אמר להו אוקמיתון מסכת פלן ומסכת פלן אמרו ליה אין אעתריתו פרתא אמרו ליה אין רבנינן קטינא דארעא קרא עליהו אשריהם צדיקים שמגיע אליהם במעשה הרשעים שבעולם הזה בעוה"ז: (יומא פג) "שאת פני רשע לא טוב לא טוב לרשעים שנושאין להם פנים בעוה"ז לא טוב לו לאחאב בן עמרי שנשא הקב"ה לו פנים בעוה"ז שנאמר "הראית כי נכנע אחאב מלפני טוב להטות צדיק במשפט טוב להם לצדיקים שלא נשא להם הקב"ה פנים בעוה"ז אשריהם למשה ואהרן שלא נשא הקב"ה להם פנים בעולם הזה שנאמר יען לא האמנתם בי וגו' הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם: (מכח ל) כתיב "טוב כעס משחוק וכתיב "לשחוק אמרתי מהולל לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעולם הזה משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים בעוה"ז ולשחוק אמרתי מהולל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעוה"ב: (עירובין כח) כתיב "ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קינים והגה והי קינים אלו פורענות של צדיקים בעוה"ז וכה"א "קינה היא וקוננוה וגו' והגה זו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכה"א "לעלי הגיון בכנור והי זו פורענותם של רשעים לעתיד לבא וכה"א "הוה על הוה תבא: (קידושין פ) אמר רבי אלעזר בר צדוק לכה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כולו עומד במקום טהרה כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעוה"ז כדי שיירשו העוה"ב שנאמר "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד ולמה רשעים דומים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה כך הקב"ה משפיע להם טובה בעולם הזה כדי לטורדן ולהורידן למדרגה התחתונה של גיהנם שנאמר "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות: (מדר"ל פרק כח) הוא היה אומר צדיקים שרע להם בעוה"ז למה הוא דומה לטבח שמתקן סעודה לעצמו ואף שמצטער בעצמו אין מתקן לאחרים אלא לעצמו אבל רשעים שרע להם בעוה"ז למה הוא דומה לטבח שהתקין

סעודה

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

עלמה רשעים פעמה תקלה. מתוך שלומם הם יחנים ומהיריס בעבילות: ומביאו הפערה. לעון מוף הפערה: עם מביאו. עם לדיקים המלכים אחריו: המלדיק לעלמו. מחכפיר ומקפם מעמיו: מלדיקים עליו. מהקדקים ממו אפילו כמעם הפערה יוסר מפחילו מקלקל מעמיו כדי למרק שמהיו: המם מלכן הלמה אז לדק וגו'. לדקה אין מחיב כאן אלא לדק דמפמע דין: וכילאתך עברתך. על מי שהוא ירא לוחך אמם מחזיק עברכם למרק עוסחיו ומפמיה דקרא מי יודע עוז וכח למעוז לוחו לעם מעיך ביום אחר וכילאתך עברתך כמם עלמה ילאי ומתפחד כך יש לסתירה ולהתפחד מעברתך: פגעה אם עם ושופם לדק. כמי עממה ושופם לדק מהם העתיים כך: בדרכיך יאכלוך. אמה פוגע בו אם הוצה כלים ויפגע בו ויעמ קרא כמי הוא פגעה אם עם ושופה לדק והם השופים כך בדרכיך יאכלוך בלוחן דרכים שאחה מיסרן ביסורין יאכלוך לעובה ואומרין כן אמם קלמה בשביל שחמלמו בהם עולם בשביל עמם לעה"ב ע"כ: בחבר עמו. שכיפר לו בחייו יהלמו וילילו מדינה של גיהנם: לרפסיך ולא בכסף. לא בחם כמו שלרפין אם הכסף הלא בהתת לך כור עמי לעלרפך בו: כור. זה כלי חרש שלרפין בו: אימו מהם. מחרע ישראל דכחיב והסתלקו שני מהם היינו הממר שמם מעמק מלרות הבאות עליו ואינו נעמם שלא יבואו: ויסיר לאסל. שבמעה"ם עוליים ממנו: שהדרין. אפילו של כ"ג: כחלי גורן עגולה. כדי שהיו רואין זה אם זה. דאמר קרא ערכך לגן הסכר שרגן זו שהדרין שהיה יושבים בחיבורו של עולם לגן שהיה עגולה על כל העולם כולו הסכר שהוא דומה לסכר מיושבין בביטול ובביטול עליהם אין יושבין לפי שלריכין בעלי הדין והעדים ליכנס ולדבר בפני כולן: הולרכו לסמוך. כגון שמת א' מן הדיינין לא שהיו לריכין להוסיף על מניין שומכין מן הגדולה הראשונה שהם גדולים מהלן ושומכין הגדול שבה והראשון שבגדולה שמה בא ויושב בסוף שורה הראשונה והראשון שבשלישית בא ויושב בסוף שורה שמים: ומושיבין אותו בשלישית. ולא בחיבורו מן הקהל לראשונה לפי שהקטן מן התלמידים בשורה הוא גדול מן הגדול שבקהל: ולא היה יושב. זה שנכנס מן הקהל במקומו של ראשון ראשון בשורה שלישית אלא במקום שהוא ראוי לו במקום הראשון בשורה הראשונה וכדאמר לפי שכל בני הגדולים ממהרין הים לים למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה והקטן שבדיינים הוא גדול מן הגדול שבתלמידים בשורה הראשונה והקטן שבראשונה גדול מן הגדול שבשניה וכן בשלישית הלכך כי מידי הוה מידי: מייתי לה רב ממתני'. לפרש הא דתנן הולרכו לסמוך שומלין מן הראשונה ויושב בסוף הדיינים והראשון שבשורה שניה בא לו ויושב בסוף שורה הראשונה והראשון שבשורה שלישית בא לו ויושב בסוף שורה הראשונה וכדפרישים וקאמר רב לאהויי דממא ממהרינן דלקמיה הוי אב לגריעם וכו' וכלומר אלא יאמר זה עד הלידנא הוי יתיבנא בריתא

מעודה לאחרים ואע"פ שמצטער בעצמו אין מתקן לעצמו כלום אלא לאחרים: (יומא פ) שלות רשעים סותו תקלה: (חדר"נ פל"ב) משלמין לרשעים ומקיפין לצדיקים משלמין לרשעים בבני ארם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם ומקיפין לצדיקים בבני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע נותנו לאלו ולאלו קטעה והשאר מתנה להם מרובה"): (סנהדרין כח) אמר רבה בר בר חנה כשהלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חטה עזה יש בעולם התחילו הן בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה שוחק אמר להם ומי מפני מה אתם בוכים אמרו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין ייני מחמיר ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין רובשנו מרביש אמרתי שמא חס ושלום קבל רבי עולמו. ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח. אמר ליה עקיבא כלום הסרתי מן התורה כולה א"ל ליסרתנו רבינו "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: (בבא קמא נ) "וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מרקדק עם סביביו כחוט השערה. רבי חנינא אומר מהבא "אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו: (זכריה פי"ד) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב לנורא אלהים מסקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקדשיך בשעה שהקב"ה עושה דין בסקדשיו מתירא ומתעלה ומתקלס ומתהלל: (תענית ח) א"ר יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו את הדין מלמעלה שנאמר "אמה מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. ר' חייא בר אבין אמר רב הונא מהבא "וכידאתך עברתך ריש לקיש אמר מהבא "פגעת את שש ועושה צדק ברכך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונשע. אמר ריב"ל כל השמח ביסורין שבאים עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונשע: (יבמות מ) כתיב "יחלץ עני בעניו בשכר עניו יחלצנו מדינה של גיהנם: (מגילה ט) א"ל אליהו לבר הי הי מ"ד "הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות אמר שמואל ואיתימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאה עניותא לישראל כורדא סוסקא למוסיא תיזדא: (מס ה) "ותדרה אפי בו ביום הדוא ועזבתים והסתרתי פני מהם אמר רב בורדלא בר מביומי אמר רב כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה לאכול אינו מהם: הוי מקדים בשלום כל אדם. (ברכות ו) א"ר הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום כו' (לעיל פ"ח מי"ב): (מס יז) מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא כו'. מדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם עכו"ם בשוק כו' (לעיל פ"ח מי"ב): (ניפין מב) שואלין בשלומן של עכו"ם מפני דרכי שלום רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא רב כהנא אמר ליה שלמא למר: (בבייתא דמסכתא כלה) איבעיא להו מהו ליתן שלום לעכו"ם ת"ש שואלין בשלומם ואפילו ביום חגם מפני דרכי שלום והכא נמי מאי איבעיא לך דשמעתא. להקדים איבעיא לי. תנא טוב המקדים לו מהמשיב לו איבעיא להו רוצה נואף וחייבי כריתות מהו ליתן להם שלום להחזיר לא איבעיא דכיון דקדים לך מהדר אלא ליתן לו מאי ת"ש ידיד שלום לא ידעו ואין משפט במעגלותם נתיבותיהם עקשו להם כל הולך בה לא ידע שלום:

והו' זנב לאריות. (ירושלמי סנהדרין פ"ד) תנינן בסנהדרין היתה כתצי גורן עגולה וכו' ושלשה שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהם וכו' הוצרכו לסמוך סומכים מן הראשונה אחד מן השניה בא לו לראשונה אחד מן השלישי בא לו לשנייה בוררין להם עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו מיתי לה רב מתניתא אמרה הוי זנב לאריות

שעושין רשעים אין עושין אלא לכבודם ע"כ הם עשירים בשה"ז ועניים לעה"ב לפי שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות ואם יש אדם בישראל שעלך במזל טוב להיות בעה"ז ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובעטה ולא מגיס דעתו על מבירו ולא אומר בלבו אני גדול מפלוני ופלוני ולא ופנה לעניים בנבכות הלב ולא יקלל אדם שהוא קטן ויעשה מעשרו לעניים לדקה ולעשירים ג"ח בהלואה ונתן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר בשמלות ובדוח נתוכה מה אני מה חסדי מה לדקתי לפני בוראי זה אוכל הפירות בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב (אותיות דרבי עקיבא אות ד):

משלו למה"ד למלך שעשה סעודה לבנו והיו עבדיו וכני ביתו מסובים לפניו כל שבעה ונפטרו ממנו כל אחד ואחד והלך לו לביתו לשלום ליומים בא אחד מהם אחרו למלך פלוני בא בתעסף וילא לקראתו ואומר לו בא בשלום מתך שעה אחת על שיגיע שעת הסעודה וכן בשני כך הצדיקים דומים בעה"ז ובשעה שנפטרים לבית עולמם אומרים לו בא בשלום שנאחר יבוא שלום יבוא על מטבותם הולך נכחו כאדם שמקבל אורחיו בשמחה ובסבר פנים יפות שנאחר ישיש כגבור לרוץ אורח מכאן אחרו הצדיקים נעשים אפילו על הקלות והרשעים אין נעשים אלא על החמורות בא ולמד מתשה ואחרון נדב ואביהוא שלא נעשו אלא על הקלות ומנין שהרשעים אין נעשים אלא על החמורות בא ולמד מירבעם אחז ומנשה שלא נתחייבו אלא עד שמלאו אח כל העולם עבירות משלו משל למה"ד למלך שהיה יושב על כסאו והיו זקני מדינתו יושבין לפניו כיון שאחר אחד מהן דבר שלא כהוגן פוגע בו מיד העומדים בחוץ ממתין להם עד שמניע דינה של גיהנם (חגיגה דבי אליהו רבה פ"ב):

בי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב. על ידי שאדם מרבה עליו חכמה הוא מרבה עליו כעס וע"י שהוא מוסיף דעת הוא מוסיף עליו מכאוב אמר שלמה ע"י שהרביתי עלי חכמה הרביתי עלי כעס וע"י שהוספתי עלי דעת הוספתי עלי מכאוב שמעת מימיך אומר חטאר זה יולא ליבה עלי כתה חכמים בלו עליו ויכין כן יסורין מטיין על בני אדם רב אחר אין תלמיד חכם צריך התראה א"ר יוחנן בכלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן אם מתפחתין קימעא בן מבודין אבל כלי פשתן הארבליין כתה בם וכתה דמיהם תני ר' ישמעאל לשם גמלא שיחאא בטבא שבעולם שני בני אדם נכנסין לקפילין חד אומר אייתי קופר גלי ופיחא נקייה ואמר טב וחד אמר אייתי פיחא ותרדין דין אכל ומתמק דין אכל ולא מתמק הוי על דין היא רבה ועל אוחרן לית היא רבה (בראשית רבה פרשה י"ט):

מבאן אמרו התלמיד חכם שבדור הוא סוכל עונות הדור שבתוכו ניט לבין עצמו ואין כל בריה יכולה להכיר בהן אלא הקב"ה לבדו ועליו הכתוב אומר ושוטתם הוא יסכול (תהלים ל"ג פס"ו):

העוה"ז

תורה אור ע קללה ז: פ מכלים ג: צ שם מט: ק שם מה: "שם: ר שם ל: ש ישעיה מד: ת מיכה ו: א ישעיה מח: ב דברים לא: ג ישעיה מ:

א) ע' (מגילה ט) מהוא הדן רשעים לגהם ונו' ומה כתיב לבבא פסיעות שלמתי לאחוה רשע מי כתיב מתלם עבר לפי"ז כו' על אחת כמה וכמה:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

העוה"ז דומה לפרוזדור כו' . ר' יהושע בן פרחיה אומר עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה הניחנו ונעשה תשובה והקב"ה משיבם שוטים שבעולם עולם שהייתם בו דומה לערב שבת והעולם הזה דומה לשבת אם אין אדם מכין מערב שבת מה יאכל בשבת יתקן בשבת יתלוהו ואכל מי שהתקין קודם יאכל ד"א עולם שהייתם בו דומה ליבשה והעוה"ז דומה לים אם אין אדם לוקח ביבשה מה יאכל בים ד"א עולם שהייתם בו דומה לימות החמה והעולם הזה דומה לימות הגשמים אם אין אדם חורש בימות החמה מה יאכל בימות הגשמים דבר אחר העוה"ז דומה לטרקלין ועולם שהייתם בו דומה לפרוזדור אם אין אדם מתקן עצמו בפרוזדור האיך יכנס לטרקלין ועוד היה לכם ללמוד מן הגמלים דכתיב לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם מהו מכמתה תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה אסר אין לה קצין שוטר ומושל רבי אליעזר שאל את ר' יהושע פרש לי פסוק זה אמר לו בני הנמלה הזאת אין לה שוטר ולא מושל אלא מכמתה מינה ובה ואתם הרשעים היה לכם ללמוד היומה אלא התחזקתם בעצלותיכם ובטפשותיכם ולא עשיתם תשובה לפיכך אתר שלמה עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך מעט שנות כדי שתקום למשנתך מעט תנומות לתפלתך מעט חבוק ידים לשכב זה תשמיש המטה וכא כמהלך רגלך זה מלך המשיח שעתיד לעבור ברגלו ישראל שנאמר ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם (מ' תשלו פ"ו) : מעות לא יוכל לתקן . בעוה"ז מי שהוא מעוות יכול לתקן מי שהוא בחסרון יכול להמנות אבל לעתיד לבא מי שהוא מעוות אינו יכול להתקן ומי שהוא בחסרון אינו יכול להמנות יש מן הרשעים שהיו חברים זה לזה בעולם אחד מהם הקדיש ועשה תשובה בחייו קודם מיתתו ואחד לא עשה תשובה קודם מיתתו זכה זה שעשה בחייו ועמד בגד חבורה של צדיקים וזה עומד בגד חבורה של רשעים והוא רואה את חבירו ואומר שמא משוא פנים יש בעולם הזה אוי לאותו האיש הזה שהיינו בעולם יחד שהיינו כאחד ונכנסנו כאחד ונזלנו כאחד ועשינו כל מעשים רעים שבעולם כאחד מפני מה זה בגד חבורה של צדיקים ואותו האיש בגד חבורה של רשעים ואומר לו טוב שבעולם מלול היית לאחר מיתתך ימים שלשה ולאחרון לא הכניסוך ובחבלים גררוך לקבר תחתיך ונצע רמה ומכסך תולעה ורמה חבריך בעיולך ונשבע לבוא תדרך רשעתו ועשה תשובה כצדיק וגרמה לו תשובתו ליטול לכאן חיים וכבוד וחלק עם צדיקים כל כך למה שהיתה עסוקה בידך לבוא ואילו שבת היה טוב לך והוא אומר להם הניחו לי ואלך ואעשה תשובה ומשיבין אותו ואומרים לו אי אתה יודע שבעולם הזה דומה לשבת כו' מיד חורק שיניו ואוכל את בשרו שנאמר הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו והוא אומר הניחו לי ואראה בכבוד חברי והן אומרין שוטה שבעולם מצוין אנו מפני הגבורה שלא יעמדו צדיקים בתוך רשעים ולא רשעים בתוך צדיקים ולא טהורים בגד טמאים ולא טמאים בגד טהורים ועל מה אנו מצוין על השער הזה שנאמר זה השער לה' וגו' מיד קורע את בגדיו ותולש את שערו שנאמר רשע יראה וכעס (קהלת רבה פ"א) : דרשו ה' בהמצאו . ולא היו משגיחין שנאמר מדרשתי ללא שאלו בקשוני מ"ר מכינא משל לשורא שהיה מהלך מדרך כיון שהתשיך בא לו הבורגן אמר לו הכנס עצמך לבורגן מפני היה רעה ומפני הליסטין אמר לו אין דרכו של שורא להכנס לבורגן כיון שהלך בא עליו מיטון ליה ואפילה חזר ובא לו אצל הבורגני והיה מבקש ממנו שיפתח לו אמר הבורגני אין דרכו של בורגן להפתח בלילה בשעה הזו בשאני בקשתי להכניסך לא רצית עכשיו אינו יכול להכניסך כך אמר הקב"ה דרשו ה' בהמצאו קראוהו וגו' שובו בנים שובבים (מ' תהלים פרשה י) : ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מהם ותקותם מפח נפש . משל לכת לסטים שמרדה במלך תפשם והכשם בבית האסורים הם עשו חתרו חתירה אחת וילאו להם היה שם אחד שלא ברח לשחרית מצאו המלך אמר לו שוטה חתירה לפניך ולא היית בורח כך אמר הקב"ה לרשעים תשובה לפניכם ואין אתם חוזרים הה"ד ומנוס אבד מהם (ילקוט איוב פ"י) :

יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים . ראיתי את כל המעשים שנעשו וגו' מ"ר אבא בר כהנא לזקן שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילין אחד תחלתו מישור וסופו קוצים וארזים וקנים ואחד תחלתו קנים וארזים וקוצים וסופו מישור והיה מזהיר לעוברין ולשבין ואומר זו תחלתו מישור וסופו ארזים וקוצים וזה תחלתו קוצים וארזים וקנים וסופו מישור אין הבריות צריכין להחזיק לו טובה שהוא מזהירן לטובתן שלא ליגעו כך אין הבריות צריכין להחזיק טובה לשלמה שהוא יושב על שערי החכמה ומזהירן לישראל שבתי ורואה תחת השמש ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש וגו' חוץ מתשובה ומעשים טובים ורבנן אמרין לאיסטרולוגס שהיה יושב על פתח הלמן והיה מזהיר לכל העוברים והשבים ואומר להם ארגמטיא פלונית יולדה במקום פלוני ופרגמטיא פלונית יולדה במקום פלוני אין הבריות צריכין להחזיק לו טובה כך שלמה שאמר ראיתי את כל המעשים וגו' חוץ מתשובה ומעשים טובים (קהלת רבה פ"א) : אשרי מי שלא בא לידי עבירה אלא לידי מצוה ומן ולא יצא מן הדרך הטובה ואפילו הוא ישראל הוא ראוי להעלות עולה ע"ג המזבח כאילו הוא כ"ג שנאמר ויעלה את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו' אבל זה שעשה עצמו עגל מן העבירה ולא עושה את העבירה הרי הוא מחוץ כחלאכי השרת שנאמר ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (חגדא"ר פ"ט) : שלא יאמר האדם בעצמו אעשה דברים מכוערים ודברים שאינן ראויין ואביא עולה שכולה לאישים ואעלה ע"ג המזבח מה אם יש הקב"ה לי פנים אלא ועשה אדם מע"ט וילמוד תורה לשמה ויביא מנחה שהוא בטלע או באיסר ויעלהו ע"ג המזבח והריני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה (שם פ"ו) : וכך אמר להם הקב"ה לישראל בניי וכי מה שמחה יש לו לאדם אלא כד"ת בלבד הא כל המשמח בכסף וזהב באבנים טובות ומרגליות מה שמחתו בהם לאחר מיתה הלא לאחר שמחתך מות מ"כ מה יתרון לכל שמחתו שכל אתם בני בואו ושמחו עם התורה שמחה שלימה כדרך שאני משמח בכם לעד ולשולמי עולמים שנאמר כי אם שישו וגילו עדי עד וגו' משלו משל למה"ד למלך שהוא בא לבמה ימים ושנים בתוך ביתו כשהוא בודק את עבדיו אינו בודקן לא על כסף וזהב אבנים טובות ומרגליות אלא אומר פלוני עבדי הבי קרא ושנה אם אמרו לו שהוא קרא ושנה והעדיף על חבירו שעשה תשובה מיד מודה לו המלך ועוזב את הכל ומשמח עמו לכך נאמר אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הגלו הרמונים אלו מעשים טובים ות"ת שחכמי תורה תלפין לכם והכל מאין בא מלפניו הקב"ה שיהיו פשוטות לעושי תשובה (שם פי"ח) : ובמה קונה אדם את עצמו שבאמים רבי אליעזר בן יעקב אומר קונהו בתלמוד תורה ומעשים טובים והקב"ה מקנהו לאדם העוה"ז והעוה"ב ובמה הקב"ה קונה את האדם מתוך האהבה ומתוך הירא ומתוך עמוה ומתוך שפל רוח ומתוך רחמים ומתוך שלום ומתוך מרבה בישיבה מתוך דיבוק חבירים ומתוך פלטול התלמידים ומתוך לאו לאו ומתוך כן כן ומתוך עמל בתורה ומתוך דרך ארץ (תנא דבי אליהו רבה פט"ז) :

לעולם

הורה אור. ג דברים יא : ד מלכים מח :

לא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והכינו מדעו להבדיל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללוים הרי דוד המלך ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי (מלכות שמיעה פי"ג) :

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

ויאכלו וישתו. שבעו מזו שכיסה כאילו אכלו ושתו: ונרוח מפני. לשוסיים את רוחם יהיה לעטרה: דן לאם ילרו. טוסהו לשוב בתשובה: מתגבר על ילרו. אינו הולך אחריו לעבור עבירה: שמשכימין ומעריבין. והייט שערה שנעשים עוברים לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר שם עד זמן מעילתן: נקראו על שמו. שיהא שמים ה': לומר לפניהם. מלאכים יאמרו: לא נתנגא. סוכה ישראל: סוכה. היינו מלמעלה גג וד' דפנות מד' רוחות: גלגל. היינו סמוך בלא מחיצות: ופקפרט. היינו דבר מועט שקופרין לתוכו בגומרו כמין קמיע

ויפה שעה אחת של קורת רוח. (ברכות ז) מרגלא בפומיה דרב לא כהעולם הזה העולם הבא העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא מתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו:

(מגילה טו) אמר ר' אלעזר א"ר חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו' מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושים צביונו ולמצפים תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו מאי לשאר עמו למשים עצמו כשידים ולדוח משפט זה הדן את יצרו ליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו ולגבורה זה המתגבר על יצרו משיבי מלחמה אלו שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה שערה אלו ת"ח שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות: (סוף תענית) אמר עולא ביראה א"ר אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קויתי לו ויושיענו וגו': (סנהדרין נ"ט) והתהלכתי בתוכם משלו משל למה הדבר דומה למלך שיצא לטייל עם אריסו בפרדס והיה אותו אריס מיטמר מלפניו אמר לו המלך לאותו אריס מה לך מיטמר מלפני הריני כיוצא בך כך עתיד הקב"ה לטייל עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבא וצדיקים רואים אותו ומזדעזעים מלפניו והקב"ה אומר להם לצדיקים מה לכם מזדעזעים מלפני הריני כיוצא בכם יכול לא יהיה מוראי עליכם ת"ל והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם אם אין אתם מאמינים בכל הדברים הללו אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם וגו' אני הוא שעשיתי לכם ניסים במצרים אני הוא שעתיד לעשות לכם כל הניסים הללו: (ילקוט שמות פ"ו) ר' ברכיה בש"ר אבא בר כהנא עתיד הקב"ה לעשות מחיצתן של צדיקים לפנים ממחיצתן של מלאכי השרת ומה"ש שואלין אותן ואומרים להן כמה פעל אל מה הורה לכם הקב"ה: (כ"ב עה) אמר רבה אמר ר' יוחנן לא כירושלים של עוה"ז ירושלים של העוה"ב ירושלים של עוה"ז כל הרוצה לעלות עולה של עוה"ב אין עולין לה אלא המזומנים לה. אמר רבה א"ר יוחנן עתידין צדיקים שנקראים על שמו של הקב"ה שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. א"ר אלעזר עתידין צדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה שנאמר להיות הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו: (סנהדרין נ"ט) אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא ליומות המשיח אבל לעוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה לחסה לו מאי עין לא ראתה אמר ר' יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית, ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם ואם תאמר אדם היכן דר בגן וא"ת גן הוא עדן ת"ל ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן: (ילקוט ישעיה פס"ג) אמר רבי אחא כל הברכות והטובות והנחמות שראו הנביאים לא לחנם הרשם הקב"ה לפרסמן אלא כדי שיגיעו ישראל בתורה ויקבלו שכר שמא תאמר כולו ראו ת"ל עין לא ראתה אלהים זולתך ואי אפשר לומר שלא ראו אלא מקצת דכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר וגו' וכיצד ראו ר' ברכיה אמר כסין סדקא דחבית ר' חייא אמר כסידקו של פתח ורבי אמר מעודה ראו ומתן שכר לא ראו רבי יוסי אמר לא מעודה ולא מתן שכר ראו: (סנהדרין ק) כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו כו' אמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות כו' (לעיל פ"ב מ"ו): (כ"ב עה) אמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן שנאמר התסלא בסכות עורו זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל שנאמר ובצלצל דגים ראשו זכה עושין לו צלצל לא זכה עושין לו ענק שנאמר וענקים לנרגותיך זכה עושין לו ענק לא זכה עושין לו קסיע שנאמר ותקשרנו לנערותיך והשאר פורסו הקב"ה על תומות ירושלים וחיו מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנאמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך: (שם) אמר רבה אמר ר' עתיד הקב"ה לעשות שבעה הופות לכל צדיק וצדיק כו' (לעיל פ"נ מ"ם): (ספרי דברים פיב) מכאן אמרו שבעה כתות של צדיקים בגן עדן זו למעלה מזו כת ראשונה אך צדיקים יורדו

לעולם יהא אדם נאה בביתו חסיד בשוקה ערום בורחה ומרבה שלום עם אביו ועם אמו ועם רבו שלמדו מקרא ומשנה ואפילו עם כל אדם שבעולם שנאמר מענה רך משיב חמה אחרי האדם שאין בו עבירה ואין בו עון ויש בו מעשים טובים ת"ת ושפל ברך וענוה עליו אומר הקב"ה זהו סדר עמי במרום שנאמר כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים וכן אמרו חכמים מעשיך יקרבוך מעשיך ירחקוך הא כיצד עשה אדם דברים מכוערים ודברים שאינו ראוויים מעשיו מרחיקים אותו מן השכינה שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם וחטאתיכם הסתירו פניו מכם משמוע אבל אם עשה אדם מעשים טובים מקרבין אותו אצל השכינה שנאמר כי כה אמר רם ונשא וגו' אשכון ואת דכא ושפל רוח וגו' ולא יאמר אדם בלבו הואיל ואין בי עבירה ואין בי עון וחטא אתגאה על הברות ואתגדל עליהם ביותר אלא כך יאמר לא תעשה כן כדי שיתבטלו ימי וידע האדם שרוח נמוכה ורוח שפלה טוב לפני הקב"ה יותר מכל הזבחים שבתורה שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה וכן אמר יעקב אבינו ליוסף בני אל תאמר הואיל ואני אלך ואין בי עבירה ועון וחטא אתגאה על הברות ואתגדל עליהם ביותר אלא אמר לו בני אל תעשה כן כדי שיתבטלו ימיך ולא יתן הקב"ה לאדם חכמה ובינה דעה והשכל אלא לקדש שמו הגדול אבל אתם כ"ו אין לכם לב לדעת את ה' לעשות בתורה ומע"ט עליכם נאמר אם ה' לא יאמר עיר שוא שקד שומר וגו' ואומר על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם וגו' שפכי כמים לבך נכח פני ה' מה מים הללו רגים לכל באי עולם כך בכל מאבריו צריך אדם לעשות רצונו של הקב"ה ד"א שפכי כמים לבך מה מים הללו קורת רוח הן לכל באי העולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים כך יהא אדם עושה קורת רוח להקב"ה לעולם כל ימי חייו (תנא דבי אליהו רבה פי"ח):

מכאן אמרו לעולם ינהג אדם בעצמו שמונה עשר מדות א' יהא אדם ענוו בביתו ב' חסיד בשוקה ג' ערום כורחה ד' חכם בתורה ה' פוקח כמעשים טובים ו' נאה ומתקבל על הבריות ז' מודה על האמת ח' דובר אמת בלבבו ט' מודה ועוזב י' לוקח את המקום אהבה גמורה בין כשהוא עוב לו בין כשהוא רע לו י"א מתאנח על כבוד הקב"ה ועל כבודם של ישראל כל יתיו י"ב מחמד ומתאוה ומצפה לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתלמיח בקרוב ולקיבוץ גליות אז זוכה לרוח הקודש בדבריו שנאמר כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו וגו' ואומר ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמור וקוה אל אלהיך תמיד י"ג יהא נאה בביתו לבית המדרש כדי שיהא אהוב לתעלה ונחמד למטה ומקובל בעיני הבריות כדי שיחלה את ימיו י"ד ירבה אדם דברי תורה שאין לך שכר גדול מהם ט"ו יהא אדם שואל ומשיב בישיבתו בבית המדרש כדי שירבה חכמתו בידו ט"ז יאמר עצמו שלא יבא לידי תגאה שנאמר וקרעים תלבשו נאה לפי שאין לך מדה קשה בעולם כמתגאים בבית הכנסת ובבית המדרש ולא זו בלבד שיאמר עצמו מן התגאה אלא יאמר עצמו מתוכלה ושתיה הרבה כי תחוך שהוא אוכל ושותה הרבה ובא לידי תגאה שנאחר מן תאכל ושבעת וגו' י"ז ישאל אדם את הפסוק ואת ההלכה אעפ"י שהכל משחקים עליו שנאמר אם נבלת בהתנשא אם נבלת בה תתנשא בה י"ח יכנים אדם עצמו לנופך של תורה אעפ"י שאינו יודע ובקי בהלכה כלום ומתוך ארבע שלפניה וכל אותן שמונה עשרה מדות שכרן ועונשן בגלוי (תנדא"ר פי"ג):

יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב. אל תקרי יו"ד אלא יד מלמד שזהו יד ושם טוב שעתיד הקב"ה ליתן להם לצדיקים לעה"ב בירושלים ובבית המקדש שנאמר נתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב וגו' ואין ביתי אלא בית המקדש שנאמר כי ביתי בית תפלה וגו' ואין חומת אלא ירושלים שנאמר על חומותיך ירושלים ואין יד אלא מצות שנאמר המשך ידות ומהו יד מלמד שעתיד הקב"ה לקרות לכל הצדיקים בשמן ונותן להם כוס של שם חיים בידן כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים ומהו שם מלמד שעתיד הקב"ה לגלות שם המפורש לכל הצדיקים לעוה"ב שנברואים בו שתים החדשים ומרן החדשה כדי שיהיו כולם יכולים לראות עולם אדם שנאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת ומנין שזה שם המפורש נאמר כאן שם עולם ונאחר להלן זה

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

זה שמי לעולם מה להלן שם המפורש לא כאן שם המפורש ד"ל שם עולם
לתן לו שלא יפסוק ס"ל יפסקו שמו מן העולם שכשם שמים חדשים
וארץ חדשה קיימים לעולמי עולמים כך עתיד שמו של הצדיקים חיים וקיימים
לעולם שם זרעם וזרע זרעם שיעמדו לעולם שנאמר כי כאשר השמים
החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם
ושמכם ד"ל שם עולם מלמד שעלה מלות
ומרבעים עולמים עתיד הקב"ה להנחיל לכל
צדיק וצדיק לעוה"ב שכן שם בגימטריא ג'
מאות ומרבעים הוי ד"ל שם עולם לתן
לו נאמר ברלא הפסוק הזה ונתתי להם
בביתי ובחומותי ובסוף נאמר לתן לו למה
נאמר ונתתי להם ולא נאמר ונתתי להם
למה נאמר לתן לו מלמד שכל הצדיקים
כלן נותן להם הקב"ה יד וחלק שכר טוב
ושם ותהלה ושבח ומלכות לעוה"ב ולמשיח
בן דוד נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם
תהלה וגדולה ושבח כתר כלול קדושה
ומלכות כנגד כל הצדיקים כלן לעה"ב יד
זה כוס של חיים שמשקה הקב"ה למשיח
ולצדיקים לעתיד לבא חלק שכר טוב זה
שלא מאות ומרבעים עולמים שכל צדיק
וצדיק נוטל בחלק כל אחד ואחד לפי שכר
מעשיו לעוה"ב שם עולם זה שם המפורש
שעה"ב נכרא בו תהלה וגדולה זה אור
מאירת עינים שהם מסתכלין בהם מסוף
העולם ועד סופו בסקירה אחת ושבח זו
קומה זקופה כאדם הראשון כתר כלול זה
לרבונן טוב שהמלכים משמשין בכן קדושה
שקורין בכן מלאכי השרת ק' ק' ק' ברוך
שקוראין לפני הקב"ה בשתים ממעל בעה"ז
ומלכות שכל הנכשל בהם בצדיקים משתמש
לעוה"ב בתלוכה וכבוד ברכות ותפלה כדוד
מלך ישראל שנאמר והיה הנכשל בהם ביום
ההוא כדוד ובית דוד כאלהים כמלאך ה'
ואור מגה סביב סביב להן לכל צדיק וצדיק
לעוה"ב ושכינה עמהם בכבוד בכל מקום
כשם הוא יושב על כסא הכבוד כמלך שם
ושמח בשמחת פניו ובטחיו שנאמר ואני
אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב לה
ולכבוד אהיה בתוכה ואומר רני ושמחי בת
ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגו' כ"ף
זה כף שבועה כ"ף שהוא מכה זו על נב זו
בשמחה רבה בסעודת של צדיקים לעוה"ב
ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק
וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבי רבבות
מלאכי השרת ועמודי ברק סביב להן
ונוטלין של זהר תוקפות להן ויקוקי זיו מנהיקים את פניהם וזיקי אור מקרין את עמעפיהם ורוחות מתכנשין לפניהם ועננים מזילים לנגד פניהם
והרים מרקדים לפניהם ועל אותה שעה אמר ה' רמה ידך מהו רמה ידך מלאך שעתיד ישעיה לומר לפני הקב"ה בסעודת של צדיקים בגן עדן בשעה
שהוא מרקד לפניהם רבש"ע רמה ידך לא יבאו רשעים וירמו בטובתן של צדיקים משיב הקב"ה ואומר ושעיה בני יבאו וירמו בשמחתם ובטובתם
וילבשו בושה וכלימה שנאמר יחזו ויבושו קנאת עם משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע לא יבאו ולא ירמו אומר הקב"ה מי מכריע ביניהם שלשלש
כדברו תשיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע תבא כנסת ישראל הגדולה ותכריע ביניהם ונעשה מיד קרא הקב"ה למטטרון שר הפנים ואומר עבדי לך
ותביא אלי כנסת ישראל כדי שתכריע ביניהם ומיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הקב"ה ולפני ישעיה וכיון שרואה כנסת ישראל את
הקב"ה אומרת לפניו רבש"ע למה קראת אותנו משיב הקב"ה ואמר לה בתי מפני שאני אומר יבאו רשעים וירמו בטובתן של צדיקים משיבה ורמו
ויבושו שנאמר ותרא אויבתי ותכסיה בושה באותה שעה בלתי רשעים לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים וכל מעדני גן עדן מונחים
לפניהם על השלחן ולפני כל אחד ואחד עומדים שלשה מלאכי השרת לשמש וקרני אור על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים מן פיהם וזיו פניהם
הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ושמים ושמי השמים פותחין את דלתותיהן ומאירים עליהם עלי בושם
של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם ועד סופו ואלף אלפים מלאכי השרת עומדים לפניהן ומוחזים בידיהם כיתרות ונגלים ומלקחים וכל
כלי שיר ומרגנים לפניהם והשכינה עומדת לפניהם וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות תימנם ומשמאלם וכיון שהרשעים רואים כל אותה גדולה וכל אותה
תפארת וכבוד מנהיגין את קומתן מאה אמה כהיכל אפני כבודן של צדיקים להסתכל בהן ויהיו שואלים עליהם לומר מי אלו שכל אותו הכבוד וכל
אותה גדולה עשה להם הקב"ה משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניהם אלו עמו של הקב"ה שעשקו בתורתו ובמצותיו והביאם לג"ע ליתן להם שכר
טוב וחלק טוב מיד נופלים רשעים על פניהם ומודים את פניהם בשבחו של הקב"ה ושל צדיקים ואומרים אשרי הגוי שכבה לו אשרי העם שה' אלהיו
(אותיות ורבי עקיבא): אור של ת"ח וצדיק לימות בן דוד ועוה"ב כולד כו' (לעיל סוף משנה יו"ד):

בנפול אויבך אל תשמח. וכן הוא אומר כי תראה חמור שונאך וגו' כי תפגע שור אויבך וגו' אמר אלעזר אין אתה טוב ממני כולד דאויבים כון
ישראל

תורה אור: ת אבלים סה: א כם עד: ב שם ז: ג שם מו: ד שם כד: ה בב"מ ד: ו דמילל יג: ז מקום ב: ח הפלגה מה: ט זכריה ד: י הפלגה מו:
ב דמילל יג: ל שמעון ס: מ שמות לב: נ שם: ס שם: ע נמדבר כ: פ שם: צ שמואל א ג: ק דברים ד: ר נחמיה ג: ש אוב לד:
ת ישעיה כב: א שם: ב שם מ: ג מקלי כד:

קמיע: וגבאי צדקה. המשכילים אל דל מהו צריך: מלמדי תינוקות. מצדיקי
רבים הם המלמדים ומחנכין אותן בדרך טובה: שנקמיה להימטמך. שהיה רגיל
ללמדם בחמורה וליצב על נבן תמיד: דמחאי לחתם. לתינוקות: ורבנן מאי.
ס"ח העוסקין בתורה תמיד מאי כתיב בהו: מאין אדם מתפם. להתחייב על
מהות מדבר קצה מחמם לעבר יסורין דקאמר
לא בדעת ידבר ולא אמר ברצע ידבר אלא
לא בנשגו ידבר וכו':

מתני' בטול חויבך אל תשמח. פסוק
הוא במשלי. אלא שמואל הקטן
היה רגיל להוכיח בני אדם בדרך זו: פן יראה
ה' ורע בעיניו. שעשיתו בלבבך כאילו הוא
שלוחך למלאות תאותך: והשיב מעליו אפו.
מדאלה כתיב ושב אלה והשיב מהמת יסורים מעל
אויבך ויביאה עליך:

מתני'

יחדו לשמך ישבו ישרים את פניך, כת שניה "אשרי
תבחר ותקרב ישכון חצריך "נבחרהי הסתופף בבית
אלהי מרוד באהלי רשע, כת שלישית "אשרי יושבי
ביתך, כת רביעית "מי יגור באהלך, כת חמישית מי
ישכון בהר קדשך, כת ששית "מי יעלה בהר ה', כת
שביעית מי יקום במקום קדשו. רבי שמעון בן יוחאי
אומר לשבע שמחות פניהם של צדיקים דומים לעתיד
לבוא לחמה ללבנה לרקיע לכוכבים לברקים לשושנים
למנורת בית המקדש, לחמה וללבנה מנין שנאמר "יאדה
כלבנה ברה כחמה, לרקיע מנין שנאמר "והמשכילים
יזהירו כזוהר הרקיע, לברקים מנין שנאמר "ובברקים
ירוצון, לשושנים מנין שנאמר "למנצח על שושנים לבני קרח, למנורת בית המקדש מנין
שנאמר "ושנים זיתים עליה אחד כימין הגולה ואחד על שמאלה: (ויק"ר פ"ל) וכי מי מודיענו
איזו כת החביבה והנעימה שבהן תרין אטראין חד אמר זו שבאה מכתה של תורה ומכחן של
מצות, ואוחרנא אמר אלו סופרין ומשנין שמלמדין תינוקות לאמתן שהן עתידין לעמוד בימינו
של הקב"ה הה"ד "נעימות בימינך נצח: (נ"ב ח) "והמשכילים יזהירו כזוהר וגו' זה דיין שדן דין
אמת לאמתו וגבאי צדקה ומצדיקי הרבים הכבבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות, כגון מאן
כגון רב שמואל בר שילת דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתיה א"ל שבקת
להימנותיך א"ל הא תליסר שנין דלא חזאי והשתא נמי דעתאי להתם ורבנן מאי אמר רבינא
"ואוהביו כצאת השמש בגבורתו: **מתני'** יה רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את
חבירך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל
תשתדל לראותו בשעת קלקלתו: **גרסי'** (ילקוט מלא פי"ד) שנו רבותינו אל תרצה את חבירך
בשעת כעסו מנין אתה למד ממשה בשעה שעשו ישראל את העגל כעס הקב"ה וא"ל למשה
"לך רד כי שחת עמך. אמר משה שעה של כעס הוא איני צריך לדבר עכשיו מה עשה מיד
ויפן ויחד מן ההר בא לו אצל ישראל ובדק אותן שלש בדיקות שנאמר "ויעמוד משה בשער
המחנה כל מי שהיה לו עדים והתראה היה נהרג עדים ולא התראה היה נבדק בסוטה שנאמר
"ויחר על פני המים באותה שעה בא משה לפני הקב"ה אמר רבש"ע מה היה לך לעשות בהן
מרת הדין הדי כבר עשיתי לך מרת הדין סלח להם א"ל בשביל שהמתנת סלחתי כדבריך:
ואל תשאל לו בשעת נדרו. (ילקוט שם) אתה למד ממשה בשאמר לישראל "שמעו נא המורים
נשבע הקב"ה שלא יכנס לארץ שנאמר "לכן לא תביאו את הקהל ואין לכן אלא שבועה
שנאמר "לכן נשבעתי לבית עלי אמר משה שעה של שבועה היא אינו צריך לדבר עכשיו
הסתין משה ארבעים שנה התחיל מתחנן "ואתחנן אל ה' א"ל הקב"ה עלה ראש הפסגה:
ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו. (שם) כגון את למד מאדם שאכל מן העץ ונתקלקל
באותה שעה לא נגלה עליהם אלא "ויחפרו עלה תאנה ואח"כ "ושמעו את קול ה' אלהים:
(נ"ב מ) "איוב לא בדעה ידבר ודבריו לא בהשכל אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס על צערו:
ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו. (בראשית ו) אמר ר' פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא:
(ילקוט פרשת שלח) בשגלו ישראל לבבל כתיב "ויקרא ה' לבכי ולמספד בקשו מלאכים לנחמו
א"ל "אל תאיצו לנחמני א"ל אין אלו נחומין נאוצין הן לפני המתין כיון שנעשה בהם מרת הדין
וראה שאין אדם מנחם אותו התחיל אומר "נחמו נחמו עמי: **מתני'** יה שמואל הקטן אומר
"בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

גרסי'

קמיע: וגבאי צדקה. המשכילים אל דל מהו צריך: מלמדי תינוקות. מצדיקי
רבים הם המלמדים ומחנכין אותן בדרך טובה: שנקמיה להימטמך. שהיה רגיל
ללמדם בחמורה וליצב על נבן תמיד: דמחאי לחתם. לתינוקות: ורבנן מאי.
ס"ח העוסקין בתורה תמיד מאי כתיב בהו: מאין אדם מתפם. להתחייב על
מהות מדבר קצה מחמם לעבר יסורין דקאמר
לא בדעת ידבר ולא אמר ברצע ידבר אלא
לא בנשגו ידבר וכו':

מתני' בטול חויבך אל תשמח. פסוק
הוא במשלי. אלא שמואל הקטן
היה רגיל להוכיח בני אדם בדרך זו: פן יראה
ה' ורע בעיניו. שעשיתו בלבבך כאילו הוא
שלוחך למלאות תאותך: והשיב מעליו אפו.
מדאלה כתיב ושב אלה והשיב מהמת יסורים מעל
אויבך ויביאה עליך:

מתני'

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

מתני' על נייר חדש. שהוא מתקיים כך נירסת הילדות לומה משמכמת:
ענבים קהות. שלא נתבשלו כל צרכן ומקהות את השיניים. כך חכמת
שלד לא נתישבה כל צרכה. ולין דברא מתקבלים ומתישבים על הלב: יין
ענתו. שמריו מעורבים בתוכו. כך חכמת הילד העבוכה ספיקות יש בה: רבי
לומר אל תסתכל בקנקן. ר' פליג אדרבי יוסי
ברבי יהודה ואמר כי כמו שיש קנקן חדש
מלא יין ישן כך יש ילד שטעמו כטעם זקנים.
ויש זקנים שהוטים בטעלת החכמה מן הילדים:
לתורה רבנן. טעם למה שאמר רב פפילות
הכמים שאסור להדליקן בשבת מדליקין בהן
בחנוכה ת"ר ירמיה מ"ש דרב קסבר כו':
ולא קבלה. שלא חשבה לסתוך על דבריו:
לי זכלי. לולו הייתי אכה ללמדה הייתי נורסס
כשמעתתיה לאשונה: גרסא דינקותא. מתקיימת
יותר מכל זקנה: ומעם זקנים יקח. ע"כ
מדקאו קרלי להדדי חד מתוקס בחכמים וחד
באקי הפוך: כי הינא סליא. כשהייתי הימק:
ותשכח כוותי גרסיק:

מתני' והתאוה. המבקש למלות מאומו
באכילה ושתיה ובעילה וכיוצא בהן:
והכבוד. שיכבדוהו בני אדם: מה שבקשה
לא ניתן לה. שאסורה לבועל: ומה שבידה
נטלו הימנה. אם שותה ואם הודיתה
אסורה לבעלה והפסידה כתובתה: נתן
הקדשוני. נתן עיניו בחוה ובא עליה והיינו
דכתיב הנתן הביאני לגן הכמים ומשומין הוא:
נטלו הימנו. קומה זקופה: יהא מלך. שלכך
נשתו עדוס מכל: אני אמרתי יאך בקומה
זקופה. מקללתו אתה למד וכן כל אלה אתה
למד מקללתו: קין. נתן עיניו בתאומה יתירה
שנולדה עם הבל שנתי תאומות עלדו עמו
והיינו דכתיב את אחיו את הבל שני אחים שני
לבויים: קרח. על הכהונה וכבלע: בלעם.
בממונו של בלק כדי לקלל את ישראל ונהרג
במדין שהלך ליטול שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל
בעלתו: דואג. אביר הרועים וגדול
שבתלמידים היה ומתקנא בדוד שראהו נכון
דבר ואיש סומך ומראה פנים בהלכה כדכתיב
הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי וגו' ואמרינן
באגדה בפרק חלק כל הפסוק הזה אמרו דואג
בלשון הרע: ואחיתופל. נתן עיניו במעלה
שדאמריק בחלק ראה אם יוצא מאמתו וכסטור
שמתיד למלוך ומה שבידם נטלו מהם לא יחלו
ימיהם: גיחזי. בממונו של נעמן ונצרע:
אבשלום. במלכות ונהרג: ואדוניהו. באביגל
ונהרג: ועוזיהו. בכהונה והצרעת זרחה
במצחו: קפולאי. תופרים: מחר בהו. נעל
בהו: כ' אחאי. עסיה נקבר שם: דלא ידענא
ליה

גרסי' (תמה"ר פי"מ) הרי הוא אומר בנפול אויבך אל
תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע
בעיניו והשיב מעליו אפו ולהלן הוא אומר ^ובאבוד
רשעים רנה כיצד יתקיימו שני כתובים הללו אלא ת"ח
שנצחך היום במלאכה ולמחר בא דבר לידו אל תשמח
בו שנאמר ^פן יראה ה' ורע בעיניו אבל אם אחר
מישראל שהוא רוצה לשמח בטפלתן של רשעים כאותן
המבקשים לעשות רעה לישראל חבירו שהם רשעים
נמורים מותר לשמח ברעתו"):

מתני' ב אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה
הוא דומה לדיו כתובה על נייר
חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר
מחוק. רבי יוסי ברבי יהודה איש כפר הבבלי אומר
הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות
ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה
לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן רבי אומר אל
תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא
ישן וישן שאפילו חדש אין בו: **גרסי'** (מכות דרבי נתן
פרק כ"ג) הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה לענלה
שכבשוה כשהיא קטנה שנאמר ^אפרים ענלה מלומדה
אוהבת לדוש והלומד תורה בזקנותו דומה לפרה שלא
כבשוה אלא בזקנותה ^כפרה סורדה סרר ישראל הוא
היה אומר הלומד תורה בילדותו דומה לאשה שהיא
לשה בחטין והלומד תורה בזקנותו למה הוא דומה לאשה
שהיא לשה בצונן. רבי אליעזר בן יעקב אומר הלומד
תורה בילדותו דומה לכתב שנכתב על נייר חדש והלומד
תורה בזקנותו דומה לכתב שנכתב על נייר ישן. רבי
שמעון בן גמליאל מוסיף על דבריו הלומד תורה בילדותו
דומה לבתולה שנשא בתולה שהיא התנת לו והוא הנון
לה והיא מתנפלת עליו והוא מתנפל עליה הלומד תורה
בזקנותו למה"ד לזקן שהוא נשא בתולה היא התנת לו והוא אינו הנון לה היא מתנפלת עליו והוא
מתרחק ממנה שנאמר ^כחצים ביד גבור כן בני הנעורים וכתיב בתריה אשרי הגבר אשר מלא
את אשפתו מהם שונה ומשכח דומה לאשה שיולדת בנים וקוברת שנאמר ^כי אם יגדלו את
בניהם ושכלתים מאדם אל תקרי ושכלתים אלא ושכחתים. רבי שמעון בן אלעזר אומר הלומד
תורה בילדותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו איזמל לתתוך ומסני רפואות לרפאות
והלומד תורה בזקנותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו איזמל לתתוך ואין לו מסנין
לרפאות אף כך דברי תורה יהיו מצויינין לך זה מזה ויהיו מצויינין לך זה בצד זה שנאמר
^קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר ^קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך:
(שם פכ"ד) הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו דברי תורה נבלעין בדמיו ויוצאין מפיו מפורשין.
והלומד תורה בזקנותו אין דברי תורה נבלעין בדמיו ואין יוצאין מפיו מפורשין וכן מתלא אומר
אם בנעורותיך לא הפצתם איך תשיגם בזקנותך: (ספרי עקב פ' לד) רבי שמעון בן יוחאי אומר
הרי הוא אומר ^לנפש שבעה תבוס נופת זה תלמיד שלא למד מתחלתו. ונפש רעבה כל מר
מתוק זה מי שלמד מתחלתו (וכילקוט נרס להיפך): (מנח יב) אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה
דרבי ירמיה ולא קבלה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקבלה אמר
אי זכאי נמירתא לשמעתא מעיקרא והא גמרה נפקא מיניה לגרסא דינקותא:

והלומד מן הזקנים. (מנח קכ) תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר ת"ח כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנאמר ^בישישים
חכמה ואורך ימים תבונה ועמי הארצים כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהם שנאמר ^מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח:
רבי אומר אל תסתכל בקנקן כו'. (מגילה ה) א"ר יוחנן נהירנא כי הינא טליא אמרינא טילתא ושאילנא לסביא ואישתכח מלתא כוותנא:

מתני' כא רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם: **גרסי'** (סוטה ט) ת"ר סוטה נתנה עיניה
במי שאינו ראוי לה מה שבקשה לא ניתן לה ומה שבידה נטלו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש
אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו וכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במי שאינו ראוי לו מה שבקש לא ניתן לו ומה שבידו נטלו
ממנו. אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה עכשיו ^ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי ילך בקומה
זקופה עכשיו על גחונך תלך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם עכשיו ועפר תאכל הוא אמר אהרוג אדם ואשא את חוה לפיכך ואיבה
אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה. וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום וארוניה ועוזיהו והמן שנתנו
עיניהם במה שאינו שלהם מה שבקשו לא ניתן להם ומה שהיה בידם נטלו מהם: (מנח קנב) הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא ודב נחמן
נחר בהו רבי אחאי בר יאשיה אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא וא"ל מאן ניהו מר א"ל אנא אחאי בר יאשיה א"ל ולאו
אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא א"ל ומנו מרי דלא ידענא ליה א"ל והא קרא כתיב ^וישוב העפר על הארץ כשהיה א"ל דאקרייך
קהלת

תורה אור ד מכלי יא: ה שם כד: ו כוטע י: ז שם ד: ח מכלים קכז: ט כוטע ע: י מכלי ג: כ שם ו: ל שם כז: מ מוכ יב: נ שם:
ס מלאכים ג: ע קהלת יב:

[א] שי' (סנהדרין ליט) בתחלת רשעים רגס כוי ומי חדי קוב"ה במפלתן של רשעים כוי הוא אינו שם אבל אתריס משם. ועי' (מגילה ע"ז) דמלא כתן למרדכי ולא כתיב
בגמול לאויבך וגו' אל ס"מ מישראל אבל מיידך כתיב ואתה על במותימו תדרוך. ועי' (ברכות ל"ס) רבא כי כוס הלם כו' אמר ליה לשמשיה אמריה מלי בשוקא כו'.
ומאן דסמי לי לקדי לי וכתיב בגמול אויבך וגו':

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

והתאוה. מעיד אני עלי שמים וארץ שלא נתקבלו בני אדם למיתה ואין
כל בריה יורד לתוך לער אלא מתוך אכילה ושתיה ושמחה
שאדם אוכל ושותה ומשמח הוא עם אשתו ובניו ועם בני ביתו עד שהוא
נפטר לבית עולמו (תנא דבי אליהו זוטא פ"ג):

בן עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים
על לבו שוב אינו חוטא אמר רבא אדת
הרחמים יש לה ארבעה דברים ואף הנשמה
ארבעה דברים כל הנותן ארבעה דברים
על לבו הרי זה חוטא העשר והאשה ויצר
הרע והריב והריבה אי אשמעינן אשה הוה
אמינא דילמא אסור אשת איש אי נמי בידה
אי נמי נויה אמר יצר הרע דמשמע איסורא
ואי אשמעינן יצר הרע הוה אמינא דלאו
אונתתיה אבל היכא דאית ליה אשה אימא
לא קמ"ל דאפילו איכא ליה אשה אסור
דילמא מקרי ליה איסורא ואי אשמעינן יצר
הרע כ"מ בדגופא אבל במתונא לא אמר
נמי עושר ואי אשמעינן עושר דמתונא דליסנא
לא אריכא (בריתא דמס' כלה):

תאנא ילדו של אדם מתגבר לו בכל יום
שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק
רע כל היום מכאן דרשו רבותינו ברור
מביא לידי תאוה ותאוה מביא לידי אהבה
ואהבה מביא לידי רדיפה ורדיפה מביא
לידי מעשה לחודיעך כמה קשה חורתו מזו
לזו וכנגדן בתשובה פרישות מביא לידי זהירות
כו' (שם):

והבבוד. אומן ארבעים ושנים אלף שנהרגו
בימי יפתח הגלעדי מפני מה
נהרגו יפתח נדר שלא כהוגן ופנחס בן
אלעזר היה שונא בימים הכם היה לו ליפתח
ליכנס אצל פנחס ויתיר לו נדרו ולא הלך
זה אמר אני רחוק לכל ישראל ואלך אצל
זה ופנחס אמר הוא צריך לי ואני אלך
אצלו זה נהג גדולה בעצמו וזה נהג גדולה
בעצמו אוי לה לגדולה שקוברת את בעליה
אוי לה לגדולה שלעולם אינה גורמת טובה
(תנדא"ר פי"ט):

אחיתופל בגילוי היה חכם והיה בעל
תורה ובשביל גסות הרוח שהיה
בו נעקר מן העה"ז ומן העוה"ב כו' עש"ב
(תנדא"ר פל"ח):

וש"ה גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך
כבוד

ליה. ואיי הם לרבריו: מי שיש לו קנאה. ומחרות על חברו: עצמותיו מרקיבין.
ועליו נאמר ויהוב הספר על האדם כשסיה: אין אדי מהם מחוך קנאה על
חבן. שמח ומשתנע ומזיק: מלי כריסיה זי ביתי. מלי סכרם הוא ממיי המתאים
הרעים זי מזי למיע מתרגמין לאוהי: שאדם עושה בילדותו. רוב תמים:
מתחילים פניו. מתים כתו: עמוף. כמו סוס
שוסף במלחמה להוא אחר הדבר וכוחף:
מתכיעו. בתמים: רעב. גופו ואחר כח
לעת זקנה: שבע. בכח שלם: הרהורי
עבירה. תאות הים קשים להכחיש את בשרו
יוסר מגופו של מעשה: ריחא דבשרא. המרים
בשר לי קשה לו הריח מעוד שמתאוה לו:
גמירי דאין יציבה. הלבה למשה מסיני ולא
מקרא: סדומק את השמה. כגון אבשלום
שנקש

קהלת לא אקרייך משלי דכתיב "ורקב עצמות קנאה
כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין וכל שאין
לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין כו':

והתאוה. (ספרי עקב פמ"ג) "ואכלת ושבעת השמרו
לכם פן יפתה לבבכם. אמר להם הזהרו
שלא תמרדו בהקב"ה שאין אדם מורד בהקב"ה אלא
מתוך שביעה שנאמר "פן תאכל ושבעת ובתים טובים
תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף והב ירבה לך
מהו אומר אחריו ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך.
כיוצא בו אתה אומר "כי אביאנו אל האדמה אשר
נשבעתי לאבותיו ארץ זבת חלב ודבש וגו'. כיוצא בדבר אתה אומר "וישב העם לאכול ושתו
ויקומו לצחק. וכן באנשי דור המבול שלא מרדו אלא מתוך שביעה שנאמר בהם "ישורו עבר
ולא יגעיל תפלט פרהו ולא תשכל. ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב. יבלו בטוב ימיהם
וברגע שאול יחתו. היא גרמה להם ויאמרו לאל סור ממנו. וכן אתה מוצא באנשי דור המגדל
שלא מרדו בהקב"ה אלא מתוך שביעה שנאמר "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ויהי
בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם ואין ישיבה האמורה כאן אלא אכילה
ושתיה שנאמר "וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק היא גרמה להם שאמרו הבה נבנה לנו
עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם מה נאמר בהם ויפץ ה' אותם משם על פני כל
הארץ. וכן אתה מוצא באנשי סדום שלא מרדו אלא מתוך שביעה שנאמר בהם "ארץ ממנה
יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו אמרו אנשי סדום הרי מזון
אצלנו הרי כסף וזהב אצלנו נעמור ונשבת תורת רגל מבינינו. כיוצא בו אתה אומר "וישא לוט
את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה ואומר "ותשקין את אביהן יין בלילה הוא
ותבא וגו': (ספרי האזינו פיסקא שיח) "וישמן ישורון ויבעט. לפי שבען כורדין. וכן אתה מוצא
באנשי דור המבול שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומשתה ומתוך שלוה. מה נאמר
בהן "בתיהם שלום מפחד כו'. וכן אתה מוצא באנשי דור המדבר שלא מרדו לפני הקב"ה
אלא מתוך מאכל ומשתה שנאמר "וישב העם לאכול ושתו מה נאמר בהם מרו מהר מן הדרך.
אמר לו הקב"ה למשה אמור להם לישראל כשאתם נכנסים לארץ אין אתם עתידים למרוד
אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלוה שנאמר "כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו
ארץ זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים. א"ל משה לישראל כשאתם
נכנסים לארץ הזהרו שלא תמרדו בהקב"ה מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלוה שנאמר "פן תאכל
ושבעת ובקרך וצאנך ירביון מה נאמר בהם ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. וכן אתה מוצא
בבניו ובנותיו של איוב שלא באתה להם פורענות אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלוה
שנאמר "עוד זה מדבר וזה בא ויאמרו בניך ובנותיך אוכלים ושותים יין והנה רוח גדולה באה.
וכן אתה מוצא בעשרת השבטים שלא גלו אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלוה שנאמר
"השוכבים על מטות שן השותים במזרקי יין לכן עתה יגלו בראש גולים וכן אתה מוצא לפני
ימות המשיח שאין עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתיה ושלוה מה נאמר בהן "וישמן
ישורון ויבעט משל לאדם אחד שהיה לו עגל והיה מפשפשו ומגרדו ומאכילו כרשינים בשביל
שיהיו תודשים בו כשהגדיל העגל נתן בעליו עולו עליו וקידחו ושיבר את העול ופסק את
הסימלונים: (גרסת לג) "ודי זהב. מאי ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה
רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל.
אמרי דבי רבי ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר, א"ר אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה
ובעלת איברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו ואמר לה מי גרם ליך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך. א"ר חייא בר אבא
אמר רבי יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח זונות מה יעשה
אותו בן שלא יחטא. אמר רב אחא ברית דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי מלי בריסיה זני בישי שנאמר "כמרעיתם
וישבעו וירם לבם על כן שכחוני. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ורבנן אמרי מהכא "ואכל
ושבע ודשן ופנה ואבע"א מהכא "וישמן ישורון ויבעט. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה
שנאמר "ובכף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: (מכת קמז) א"ר הלבו חמרא דפרוניתא ומיא דדיוסיית קפתו עשרת השבטים מישראל כו'
(לעיל מי"ג): (שם קמח) "ורויתי ארש על פניכם וגו. אמר רבי חנא אלו בני אדם שמניחים דברי תורה ועושים כל ימיהם בתנים (לעיל
פ"ב מ"ח): (מהדרין עב) תניא רבי יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטיסר בשר ושתה כו' (לעיל פ"ג מ"י): (לח) והתאוה (שבת
קנב) אמר ר' יצחק מאי דכתיב "כי הלדות והשחרות הבל דברים שאדם עושה בילדותו משחידים פניו לעת זקנתו. רבא אמר ברזילי
הגלעדי שטוף בזמה היה וכל השטוף בזמה זקנה קופצת עליו: (סוכה נב) א"ר יוחנן אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע
שנאמר "כמרעיתם וישבעו וגו': (יומא כט) אמר רב נחמן הרהורי עבירה קשין מעבירה וסימניך ריחא דבשרא: והכבוד". (מהדרין
קד) א"ר נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר "ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה
העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך
יהודה. אמר גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי דא מלכא והא
עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב. "אחר הדבר הזה לא שב ירבעם
מדרכו הרעה וגו' מאי אחר אמר רבי אבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל ומי
בראש א"ל בן ישי בראש אמר אי הכי לא בעינא: (נדרים סד) אמר רבי אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה
מפני

תורה אור ש מכלי יד: צ דברים ו יח: ק שם ח: ר שם לח: ש שמות לג: ת לעיל כח: א בראשית יח: ב שם: ג לעיל כח: ד בראשית יג: ה שם:
ו דברים לג: ז לעיל כח: ח בראשית יח: ט דברים לח: י שם ח: כ לעיל ח: ל שמות ו: מ דברים לג: נ שם ח: ס כתבים יג: ע דברים ח:
פ שם לח: צ שם לג: ק סוטה כ: ר מלאכי ב: ש קהלת יח: ת כתבים יג: א מיכה יב: ב שם יג:

ח) פ"ל פ"ח מי בפיסקא ושנת לפ כרבנות הכם מי"ג עד כמה לכד במיס. ולעיל מ"ג מהוד מלה כוי כבל כוח. ולקמן פיס פיס בפיסקא ולזה גגוסס:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

מנקם למלוך בחזקם: וכבר היו. לחידי דמיילי בנמי להכין מגא ליה הכא לחממיק דבסניל עהיו מנקמין ערלה ורבטם מטו: מיתי נמלי מכי דסעיני מסכי דהוגני. הרבה נמלים זקמים שמוטעין עולות גמלים יונקים שמטו. נמרי מדין ועיפה מתרגמיק הונני בכרה קלה הייט' גמלא מערם ויונקה מהיא קלה ועסקיה רעים ממתם שלא הוגנלם למטון מתאוי:

מתני' הילודים למות. מי שנולד כבר מחיד הוא למות: והמתים. עתידים לחיות ולעמוד ליום הדין אלה לחיי שלם ואלה לחרפות ולדראון עולם: והחיים לדון. עומדין לסוף נדונים ליום הדין: לידע. מלהגיה: ולהודיע. להבין מעצמו: היא היוצר. שכל העולם הוא ביצו כחומר ביד היוצר. ומה מעם לפי שהוא הבורא שברא את כל העולם כולו מהין לפיכך יכול לעשות בו כרצונו: הוא המבין הוא הדיין. אחר שהבין כל מעשיהם מביאן בדין לפניו: הוא בעל דין. שהוא חובע את האומות: ועתיד לדון. לעולם הבא: ולא שכוח פנים ולא מקח שוחד. שאינו נוטל פנים לפיכך לזדיק בשוד שלא יעמיד על עבירה קלה שבא לידו. ואינו לוקח שוחד המעה בעבור העבירה. אלא מתן שכר על המעה. ועונש על העבירה. כ"פ הרמב"ם: ודע שהכל לפי חשבון. פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. כך עבירות קלות כשהן מרובות עולות להשבון גדול: בעל כרחך אתה עולה. שהנשמה אינה רוצה לצאת מן הפלגוד מקום טהור שהנשמות מונחות שם. ואינם נמצי אתה במקום ממא ומלאך בא ומוציאה בעל כרחה ומכניסה בעצי הארץ: ועל כרחך אתה עולה. בשעת הלידה אינה רוצה לצאת. ומלאך מוציאה בע"כ: וע"כ אתה חי. יש אדם מדוכה ביסורים ורוצה למות ואינו יכול: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. כמה תמים אומרים מן מעין המקדש אמן המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך הוא הדעת. וכן בכלם והעומים במקום אמן אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ויאמיק לה מקראי דמפלא עזרא וסייעתו ואמעיק הכא דבמקדש לחשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל עד העולם: משקלקלו המינים. ואמרו אין עולם אחר אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששמי עולמות יש להוציא מלב הכופרים בתחיית המתים: ממרפאין בה. נאותו שמש של אומו יום: אין ניהנם היום הבא. שמש של אומו יום: לעתיד לבא. לאחר מיתה קאמר דודאי איכא ניהנם לרשעים אלא לעתיד לבא לאחר תחיית המתים קאמר שאומן רשעים שיהיו נאבדים לדראון עולם כדכתיב בדמיאל לא יהיו מדומים בגיהנם אלא בהאי דינא שהקב"ה יוציא חמה ממרמיקה כדי שיהיו אלו מלעברין ומיהרפאו בה צדיקים והכי אמי מעכא בהדיא בפ"ק דע"ז דלאחר תחיית המתים קאמר: ס' נבאות שמו. אלמא חד הוא דברמיהו: מי שברא הרים לא ברא רוח. שזה נקבא יוצר וזה נקבא ברא ומי שמות הם: ה"ל מי שברא. אבר זה לא ברא אבר זה וא"ם כן הוא הא חיות באברים המרחקים מיהו ספח על ספח יש בו באדם ובאומו ספח יש בו שני נקבים האחן והעין וקרי להא טעם אחן ולהאי יוצר עין מאמר שנעשקו שנים באומו ספח: אמר לו. הן: וכי בשעת מיתה שמהם נתפייסו. הבעלים הטעם והיוצר מסכימים

כבוד כל מי שנברא מן הארץ הארץ רודפת אחריו שאול ברח מן הארץ בשעה שבא לחלוך שנאמר ויעלו עוד בכ' הבא עוד כלום אינו ואמר ה' הנה הוא נמצא אל הכלים כשבאו ואמרו לו דבר המלכה א"ל אין אני רואה למלכות אלא שאלו באורים ותומים אם רואה אני ואם לאו הגיחו אותי מיד ויעלו עוד מיד הבינה את עצמו עד שעלו באורים ותומים ואמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים אלו אורים ותומים ברח מן הארץ ורדפה אחריו שנאמר הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם ומבימלך בן ירובעל רדף אחר הארץ וברחה ממנו (יולקוט שמואל פ"י):

הילודים למות. מי גבר יחיה ולא יראה מות מהו מי גבר יחיה א"ר תנחומא מי גבר כאברהם שירד לכבשן האש ונינל ואח"כ וינוע ויחת אברהם מי גבר. כיצחק שעשה לאמרו על המזבח ואח"כ אמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי מי גבר כיעקב שנתגנב עם המלאך ואח"כ ויקרבו ימי ישראל למות מי גבר כמשה שדבר עם בוראו פנים בפנים ואח"כ כן קרבו ימיך למות (דברים רבה פ"פ):

והמתים להחיות. חדשים לנקרים רבה אמונתך א"ר אלכסנדרי על שאתה מחדשנו בכל בוקר ובוקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחיית המתים (מ' איכה פרשה ג):

לידע ולהודיע שהוא אל כו'. אל"ף זה הקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון כשם שהאל"ף ראש לכל האותיות כך הקב"ה ראש כל המלכים כולם וגם הוא סוף לכל הדינים כולם ומנין שהוא ראשון והוא אחרון שנאמר אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא ראוי לומר ואת אחרון אני הוא מה ת"ל את אחרונים אני הוא אלא מלמד שכשמחדש את העולם הקב"ה עומד במלאו ומסדר סדרן של אחרונים של עולם הבא סדרן של הסידים סדרן של מעיים סדרן של נביאים סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים סדרן של פרנסי הדור סדור של דור ודור וכל בריה ובריה וכל חיה וחיה וכל עוף ועוף וכל נשמה ונשמה ותוריד מטר כן ירד שמו מטטרון ואת ארבע החיות מתחת נגלגלי מרכבות כסאו ומעמיד את כסאו לגד אחד ומעלה את קרן ואת עדתו משאול ומתהום רבה ומכיאין לפניו כל בני עולם והוא מעמידן על רגליהם והוא מסדר דיס של עצמו לפני הבריות אומר להם כלום ראיתם אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע רוחות העולם העיד בי ותאמרו אמת שנאמר ואתם עדי נאם ה' ואני אל מבשמים ומי אל מבינין מעמרון ומיום הקדם ובקרם ועדתו כלם בבת אחת בקול אחד בפה אחד בדבור אחד אומרים לפניו כל בני עולם לא ראינו כמוך מעולם אלוה בשמים ממעל ולא ראינו כמוך מעולם ארץ אחר בארץ מתחת אין מלך כמוך ואין עזר בלתך ואין אלהים זולתך אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה מבלעדיך ואין עוד אלהים שנאמר אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך באותה שעה משיב הקב"ה לכל בני עולם שנאמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי מה הוא אני אני ה' פעמים אלא מלמד שאמר להם הקב"ה אני הוא עד שלא נברא העולם ואני הוא מזנברא העולם ואני הוא ואין עוד אלהים ואפס כמוני: הוא היוצר הוא הבורא. (חולין פז) אמר הדוא צדוקי לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים דכתיב לכי הנה יוצר הרים ובורא רוח אמר ליה שומה שפיל לסיפיה דקרא ה' צבאות שמו: (סנהדרין לט) אמר ליה קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא ברא הרים שנאמר יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא ויצר הכא נמי מי שברא זה לא ברא זה מפח על מפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר והנטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט אמר ליה אין א"ל ובשעת מיתה כולם נתפייסו, אמר ליה

ואין אלהים עמדי לשלם כנגד מני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם וכל הבריות בעולם הזה ואני אני הוא שאחיה לעתיד לבא

תורה אור ג קהלת יב: ד נחמיה ט: ה שם: ו מלאכי ג: ז שם: ח דברים לב: ט ישעיה מג: י שם מה: כ שם מו: ל שמות ד: מ בראשית ג: נ תהלים לד:

דעת - אתר לימודי יהודת ורוח * www.daat.ac.il

לעוה"ב ומי הוא שמחלתי לותם בעולם הזה בעורות עינים בחריצות לזנים בחגירות רגלים בצלילות אצבעותיים בפילגות אברים בערלות שפתיים באילמות פה ולשון ומי הוא שתרפא לותם לעוה"ב. ואין מידי תליל ליום הדין (לותיות דרבי עקיבא):

הוא המבין. כה אמר ה' אלהים ביום ההוא יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה אמר הקב"ה לנוג אל תאמר מה שאתה חושב בלבך שאיני יודע בא ירמיהו ואמר עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אמרתי לו רמ"ח אברים נרמתי באדם זה וכולם עומדים במדקים כמו שברמתי חוץ מן הלב אמר ירמיהו לב זה מתחלף משעה לשעה והוא משנה את עצמו ומעקש את עצמו. עקוב הלב מכל האברים ואנוש הוא מי ידענו אני ה' חוקר לב אני שברמתיו יודע אני מה הוא אני ה' חוקר לב ולא תאמר שמשברמתי אותך אינו יודע לבבך אלא עד שלא ברמתי אותך אני יודע מה שאתה עתיד לחשוב ומניין שכך דוד מצוה לשלמה בנו ואומר לו ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלבב שלם ובנפש חפיצה ולמה כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין א"ר אחא מהו וכל יצר מחשבות מבין אלא עד שלא יצר הוא יודע מה שהוא עתיד לחשב בלבו מזיברא (אגדת ברשית פ"ב):

שאין לפניו לא עולה וגו'. להגיד כי יסר ה' וגו' אמרו לתשה מי עשה לך שלא חכנם לארץ אמר לסם אני גרמתי לעצמי אמרו לו ולא הקב"ה עשה לך אמר לסם חם ושלוס אפילו אחס רואים שהקב"ה מצדיק את הרשע ומחייב את הצדיק אל אמונה ואין שול אמרו לו לאדם הראשון מי גרם לך מיתה אמר לסם אני גרמתי לעצמי מ"ל ולא עשה לך הקב"ה דבר זה אמר לסם חם ושלוס לא אכל אני גרמתי לעצמי משל למה הדבר דומה לחולה שהיה מוטל במטה הלך הרופא וראה אותו החמיל מצוה ואומר לו דבר פלוני לא תאכל אותו שהוא רע לך ומסוכן למות ליומיס אכל אמה שאמר לו הרופא שלא לאכול אותו שהוא מסוכן למות אמרו אמרו הרופא עשה לך דבר אמר לסם לא אני הוא שעשיתי לעצמי שאוה לי כי מעין הדעת טוב ורע לא תאכל שהוא רע לך ומסוכן למות ואני הוא שעשיתי כי יסרים דרכי ה' הוי להגיד כי יסר ה' אמר רבי יוחנן הוא קולע על ירמיו וירמיו קולעים אותו אחס אומרים כי יסר ה' ואף אני אומר שאריית ישראל לא יעשו שולה וגו' (מ' תהלים פל"ג):

כתיב בתורה אשר לא יעשה פנים ולא יקח שוחד אלא כמו שנאמר בלור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא זו היא השאלה שאל שר אחד את רבי יהושע בן קרחה ואמר לו כתיב בשלהיכם אשר לא יעשה פנים ולא יקח שוחד ועכשיו הוא המשפט של אלהיכם א"כ למה מרשין אלמים חומין וחוגרים יונאין ממעי אמן ומיל ר"י אל השר משום שכבר גלוין לפני הקב"ה מעשיו של אדם קודם שעלה במחשבה להברואות אם עובים הן ואם רעים הן שנאמר הוא גלה עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא ואמר לו השר לרבי יהושע וכי אין תשובה לפניו ויעשה תשובה ויפתח עיניו א"ל ר"י אל השר אם רצוך שאודיעך דבר זה תן לי אלף דינרין ושמי עדים נאמנים מאצלך מיד נתן השר לר"י אלף דינרין ועדים נאמנים מאצלו מיד הלך לו ר"י אצל חומה אחד שהיה חומה ממעי אמו כו' ע"ש וא"ל ר"י להקיסר נאמן הוא אליהו שעשה אותו חומה ממעי אמו ואין להרהר אחר אליהו כלום ואמת הוא הכתוב בו הטור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא מיד הודה הקיסר לר"י באותה שעה העטיר הקיסר את ר"י בכל מרגליות טובות ואמר לו אשרי אליהיכם ואשרי עמו ואשרי למי שזוכה להתעסר בתורת רגליכם (תנחומא ז' פכ"ג):

ולא שכחה. א"ר יצחק בר פרנך כל שעות של אדם הקוקים לו על עצמותיו וכל זכיותיו כתובים על יד ימינו שלא תאמר שעוטותיהם הם הנכתבים וזכיותיהן אין נכתבין ומנין שכן שנאמר כי אלך על יד ימינך (ברייתא דמסכת כלה):

ולא

מסכימים להמיתו: אמנותא. מכאן יודע אני על ידי פיטוף דמלאיך ולמעלה דהורמיז עד כדאמליק הורמיז בר לילמא בב"ב: דאהורמיז. הקב"ה קרי הכי: והיכי שבק ליה. א"ל היאך שביק אהורמיז להורמיז לאבוליה מיס כרוחים בארעיה א"כ היאך ממה אהורמיז להעביר מיס בארעו שכל מה שאדם מכים דרך פיו מוציא דרך הנקבים הסתומים: אמל רבי ברכיה. ה"פ דקרא היונר יונה שיהא לבן אליו בימידות ולא יהיה לבן תלוק בעבודה אחרת ולמה מפני שהוא מבין אל כל מעשיהם ואין אחר כמוהו: א"ל אבין. הכי קאמר היונר לבן שהוא יחיד בעולם כבר הבין אל

ליה הדוא אמגושא לאמיתר מפלגך לעולאי דהורמיז מפלגך לתתאי דאהורמיז אמר ליה א"כ הוכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה: הוא המבין"). (ירושלמי ר"ה פ"א) "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. אמר רבי לוי היוצר יחד לבם כבר הבין אל כל מעשיהם. אמר ר' אלעזר בנוהג שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשות מאה קנקנים או להסתכל בהם לא להסתכל בהן אמר רבי ברכיה יוצרן רוצה שיהא לבן יחיד אליו א"ר אבין מי שהוא יחיד בעולמו כבר הבין את כל מעשיהם: הוא הדיין הוא העד. (מגיגה ד) ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא הוה בכי "וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר כו' (לעיל פ"ג): הוא בעל דין. (סנהדרין ו) ויהיו עדים יודעים את מי הם מעידים כו' וכן ביהושפט הוא אומר "ואמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' כו' (לעיל פ"ג מ"ס): (מגיגה ה) אמר ר"ש בן לקיש כל המטה דין של גר כאילו מטה דינו של מעלה כו' (לעיל פ"ד מ"ב): ברוך הוא שאין לפניו לא עולה. (מעמיה יא) אל אמונה ואין עול כשם שמשלמין שכר כו' (לעיל פ"ב מ"ז): (תמלא"ר פ"ז) צא ולמד מיום שנברא העולם ועד אותה שעה הוא נותן לכל אחד שכרו בין טוב בין רע שנאמר "גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו וגו'. ואומר "חלילה לאל מרשע וגו' כי פועל אדם ישלם לו וגו': (ירושלמי סנהדרין פ"ה) רבי אבוה מטתיה חד אתם כו' (לעיל פ"ג מ"ז): (ספרי האזינו נפיסקא שי"ז) אל אמונה. שהאמין בעולם ובראו. ואין עול. שלא ברא בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים. וכן הוא אומר "אשר עשה אלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. צדיק וישר הוא. שהוא מתנהג בישרות עם באי העולם. ד"א הצור התקיף תמים פעלו פעולתו שליטה עם כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו אפילו עולה של כלום ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מפני העולם ועד סופו ומה ראו אנשי סדום ועמורה להשתטף באש וגפרית ומה ראה אהרן ליטול הכהונה ומה ראה דוד ליטול את המלכות ומה ראה קרח ועדתו שתבלעם הארץ ת"ל כי כל דרכיו משפט יושב עם כל אחד ואחד בדין ונותן לו את הראוי לו: ולא שכחה (מ"ל פ"ב מ"ח): ולא משוא פנים. (נ"ק ב) א"ר חנינא כל האומר הקב"ה ותרן הוא כו' (לעיל פ"ג): (תמלא"ר פ"ב) א"ל הקב"ה למשה כלום יש לפני משוא פנים בין ישראל בין נכרי בין איש בין אשה בן עבר בן שפחה עשה מצוה שכרה בצדה שנאמר "צדקתך כהרדי אל וגו' וכל העובר עבירה נותנין לו ג"כ שכרו, מה שכרו של נחש הקדמוני שעמד וקלקל את העולם כולו, ומה שכרן של אדם וחוה שעברו על ציווי של הקב"ה, ומה שכרו של קין שהרג את הבל אחיו, ומה שכרו של למך שהיה מתאבל על אבי אביו, ומה שכרו של שם שהיה מכבד את אביו, ומה שכרו של חם שלא היה מכבד את אביו, ומה שכרו של נח שהיה עומד ומוחה ברבים כל אותן מאה ועשרים שנה עד שלא בא המבול עליהם. לפיכך העיד הקב"ה עליו שנאמר "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו ואומר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, ומה שכרו של שם הגדול שהיה מתנבא ארבע מאות שנה ולא קבלו ממנו, ומה שכרו של אברהם אבינו שהיה עומד ופונר את כל ע"א שבעולם ועל שאמר דבר שלא כהוגן ירדו בניו למצרים שנאמר "ויאמר ה' אלהים בטה אדע כי אירשנה בשכר אותה האמירה ירדו בניו למצרים, ומה שכרו של ישמעאל שעמד וקבר את אביו, ומה שכרו של יצחק שאמר לאביו אבא כפתתי יפה יפה והנני על גבי המזבח שמא אבעט בך כי בחור אני ועומד בכחי כי בן שלשים ושבע שנים אני ונמצא אני מחויב שתי מיתות לשמים, ומה שכרו של עשו שהוריד שתי דמעות לפני אביו ניתן לו הר שעיר שאין נשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם ואף בני שעיר משום שקבלו את עשו בסבר פנים יפות ניתנה להן שכרן, מכאן אמרו אפילו אם אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא הוא יושב וקורא כל היום "ואחות לומן תמנע אפילו הבי שכר תורה בידו ומה שכרו של יעקב אבינו שהיה עוסק בתורה על האמת ודבר אמת בלבבו כל ימי חייו, ומה שכרן של שנים עשר שבטים שהיו עושין רצון יעקב אביהם שנאמר "כענבים במדבר מצאתי ישראל ומה שכרן של אברהם יצחק ויעקב שנתנו אימה של הקב"ה בלבבם מתוך שבעים עמים ולשונות הכותן עמד להם לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות: (ספרי האזינו פיסקא מב) כתוב אחד אומר "ישא ה' פניו אליך וכתוב אחד אומר "אשר לא ישא פנים כיצד יתקיימו

תורה אור מ מבנים נד: ע מלאכי ג: פ דב"ב יט: צ ירמיה לב: ק לוקא לד: ר קהלת ז: ש מבנים לו: ת בראשית ו: א שם טו: ב שם לו: ג הושע ט: ד במדבר ו: ה דברים י: א) ע"ל פ"ב מ"ח נפיסקא עין רואה וכפ"ג מפ"ז בכל נפש:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהודת ורוח

על כל מעשיהם ברם בעצמו רע: אפילו להחליף כו'. זמת בחובה לגבוה זה בזה מיט עושה אלא אל אמונה לאלם עכר מטה ואין עול ליברע מעמו על העבירה: קני. הבטידוה לבא עלי: מדת ימי. כמה ימי חיי: מה חדל אני. בחיבה יוסף אני חדל ובעל מן העולם: אמות בלחד בחכם. שיזכלו להתעבק בי ובהסמדי: כי עוב יוסף בחגרך. כלומר כבר אמרת לעמי עוב יוסף בחיבה עומד בחגרי ושמחק בשורה מחלף עולת בעמיד להקריב בגך אלמה כדכתיב אלף עולות יעלה אלמה וגו': בכורות. מתי הבכורות: יקנא אל הבמים מעל. כלומר יקנא הקב"ה לבמים בבחיה לו לעוך נוסו אל אדם מעל הבמים ממעל ויקנא אף אל הגוף בבא בן האדם:

פרק חמישי

בעשרה מאמרות. בעבה וילמד. ובריאתם מי מלמד הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו ומלאכדיס את העולם. אבל המלאך נעבה אחת כאילו אבד עולם מלא. ואדמעים שבשוטס מלאכדיס את נפשם כאילו מלאכדיס את העולם. כך מלאמי. ולי מלאת מלאכדיס את העולם ממש. שמכליעים את כל העולם כולו לכף חובה. ונמצא העולם אבד בשבילם: שנברא בעשרה מאמרות. ולמה דומה

ולא מקום אוחד. יד ליד לא יבקה בא ורשע שתי ידים יש לו לאדם אם גונב הוא באחת ונותן לדקה באחת לא יבקה לעתיד כך הקב"ה אומר לרשעים שני עולמות ברא אחי לכם אחת לעשות בו מעשים טובים ואחת לשלם שכר עבור שלא עשיתם מעשים טובים בעוה"ז שבייתם בו כאן מה אתם מבקשים יד ליד לא יבקה אחכם מדינה של גיהנם ר"מ מ"ד יוחנן משל לאחד שעבר עבירה ונתן לחבירו שכרה לא הסכים לאחת ממנה עד שסגעו שני אחד ואמר לו תן לי לדקה ונתן לו אומר בעצמו אלולי לא רצה הקב"ה לכפר עונותי לא היה שולח לי אותו שני לתת לו לדקה אלא כבר כפר לי על אותו עון שעשיתי אמר לו הקב"ה רשע לא אחשוב כך אלא לך ולמוד מחבמתו של שלמה שנאמר יד ליד לא יבקה רע ד"מ מה כיד הזו כיון אוכלת עם חברתה ואחה עשה מצוה באחת ואחת בחיים בלחת ונתחייב באחת אין זו מכפרת על זו (מ' מעלי פי"מ):

ואל יבטיחך יצרך כו'. אוי לכם לבריות שחוטאים וסבורים שמיתה מטם (ברייתא דמס' כלה):

שעל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני כמלאך אמר לו באותה שעה מגיע זמנך לצאת לאויר העולם והוא אומר לו למה אתה רוצה להוציאני לאויר העולם אמר לו המלאך בני תדע שעל כרחך אתה עתיד ומיצו דע שעל כרחך אתה עתיד ואיבו רוצה לצאת עד שמכהו ומכבה לו את הנר שהוא דולק על ראשו ומוציאו לאויר העולם בעל כרחו לסוף הגיע זמנו למות בא לו אותו המלאך ואמר לו תכירני אומר לו כן ואומר לו אתה נשתנה היום מכל שאר הימים אומר המלאך כדי להוציאך מן העולם כי הגיע זמנך להפטר מיד מתחיל בוכה ומשמיע קולו מסוף העולם ועד סופו ואין הבריות מכירין ולא שומעין את קולו חוץ מן הפרנסול בלבד ואומר למלאך הלא כבר הוצאתני משני עולמות והכנסתני בזה העולם ומ"ל המלאך והלא כבר אמרתי לך שעל כרחך נוצרת ועל כרחך נולדת ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה (תנחומא פרשה פקודי):

ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת.

וא"ה אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר אין אדם שליט במלאך המות לכלות אותו מתנו ואין רוח אלא מלאך שנאמר עושה מלאכיו רוחות ד"א ר"מ בן יעקב אומר אין אדם שליט בנפשו לכלות אותה למה שבללה הקב"ה בכל הגוף שאילו בללה הקב"ה באבר אחד כשהיה מגיע לאדם צרה היה תוהה אותו אבר ומת לעיבך היא בכל הגוף כדי שלא יהא יכול לכלותה הוי אין אדם שליט ברוחו מהו ואין משלחת במלחמה אין אדם שליט יכול לומר בשעה שהיה הריני משלח לעבדי חמתי ר' שמעון בן אלעזר אומר אין אדם יכול לעשות כלי זיין ולהגלל ממלאך המות כעין שנאמר ויעש שלח לרוב ומגינים מהו ואין שלטון ביום המות אין אדם שליט לומר המתינו לי עד שאעשה חשבונותי ועד שאעשה לביתי ואח"כ אני בא ד"א מהו ואין שלטון אין מלאך המות אומר הואיל וזה מלך עוחר לו עוד יום אחד או שני ימים אין לפניו באותו היום חשוא פנים (דברים רבה פ"ט):

אשר דוד המלך אני אגיד גדולתו וגבורתו ומלכותו של מה"ב הקב"ה שבכל יום ויום אדם נולד ובכל יום ויום אדם מת ובכל יום ויום אדם מת ובכל יום ויום רוחו של אדם ניטלת מתנו ומיתנה לבעל הפקדון ובכל יום ויום מכלכלין את האדם כתיטוק היונק מעדי אמו ובכל כעדי מעשיו (תנא דבי אליהו זוטא פט"ו):

פרק חמישי

בעשרה מאמרות. נברא העולם ואלו הן כו' ובשלשה כולנו ואלו הן בחכמה ובתבונה ובדעת שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ובשלשתן נעשה המשכן שנאמר ואחלה אוהו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובשלשתן נעשה בית המקדש שנאמר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צורי חרש נחושת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת ובשלשתן עתיד להבנות שנאמר בחכמה יבנה

תורה אור ד דברים לג: ז קהלת ז: ח שיר ז: ט קהלת יב: י שם לט: יא שם ד: יב שם ד: יג קהלת יא: יד דברים לב: טו משלי ז: